

'84 ਦੀ ਯੀ

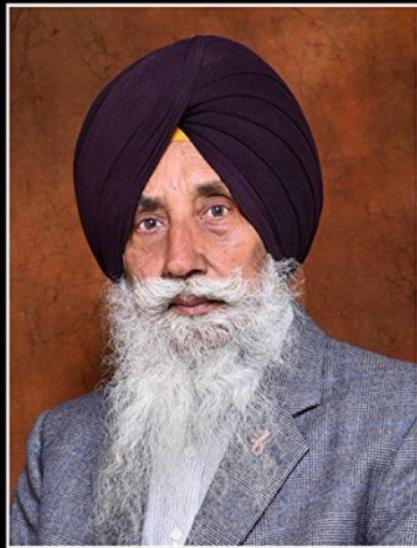
ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ

www.PunjabiLibrary.com

ੴ ਸਤਿਗੁਰ

ਪ੍ਰਾਣ
ਝੰਨ੍ਹ
ਪ੍ਰਾਣ

ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ

'84 ਦੀ ਧੀ' ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਸ. ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਦਰਦ, ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਮਬੱਧ ਕਰਕੇ, ਬਹੁਤਾ ਕੁੱਝ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਹਰ ਵਿਸ਼ਾ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਅਰਪਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਹਰ ਉਸ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਟੁੰਬਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੇਗਾ।

- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

Rattan Brothers
Sultanwind Road, Amritsar.

'84 ਦੀ ਯੀ

ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ

'84 DI DHEE

By

Tarlok Singh Hundal

© Author

ISBN : 978-93-5268-082-5

1st Edition : 2017

1000 Copies

Published by :

Rattan Brothers

Jodh Nagar, Sultanwind Road, Amritsar. (PB.)

Distributors:

SINGH BROTHERS

City Centre, (Opp. Main Bus Stand), Amritsar.

E-Mail: singhbro@vsnl.com

Type Setting & Designed by :

Gurjit Kaur, Komal

Printed At:

PRINTWELL, Focal Point, Industrial Area, Amritsar

Price : Rs. 150/-

\$: 7

ਸਮਰਪਣ

ਧਰਮ ਮਾਤਾ

ਬੀਬੀ ਤੇਜ ਕੌਰ ਜੀ

ਦੇ ਅਸੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ

'84 ਦੇ ਚੀਡਿੰਗਾਂ ਨੂੰ

ੴ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਸੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ
'ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੱਖਰ' (ਹਿੱਸੇਵਾਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ)
ਜੀ ਨੇ '84 ਦੀ ਯੀ ਦੇ ਦੁਖੀਲੇ ਜੀਵਣ-ਮਾਰਗ
ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਲੋਕਾਣੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਹਿੱਤ
ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਮਾਟਿਕ ਬੋਡ
ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਕਬੂਲਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ..

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਆਹਣਿ ਆਇਆ

2013

'84 ਦੀ ਯੀ (ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ)

2017

ਡੱਲਾ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤ ਭਾਰੀ

(ਛਪਾਈ ਅਧੀਨ)

ਤਤਕਰਾ

ਮਨ ਸਮਝਾਵਨ ਕਾਰਨੇ...	7
ਦੋ ਸ਼ਬਦ	9
'84 ਦੀ ਧੀ	12
ਬੂਟੀ ਦੀ ਚਾਦਰ	21
ਚਰਨ-ਧੂੜਿ ਦੀਆ ਪੁੜੀਆਂ	26
ਪੀਏ ! ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ...	36
ਬਕਸੇ ਬੰਦ ਬੇਬੇ	45
ਚਿੱਟੇ ਚਾਦਰੇ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਗਹਿਣੇ	51
ਨ ਹਮ ਕਿਸ ਕੇ ਬੈਰਾਈ	58
ਦੁੱਖੜੇ ਬਾਪੂ ਦੇ	65
ਤੇਰੀਆਂ ਨ ਮੇਰੀਆਂ	72
ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ	77
ਅਣਛੋਹਿਆ ਦੁਖਦਾਈ ਪਹਿਲੂ	85
ਮਸਲਾ ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੱਗ ਦਾ	96
ਮਾਮੂਲੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੁਆਬਾ	105
ਮੁਆਫ਼ੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ?	113
ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ	122
ਉਚੀ ਦੁਕਾਨ, ਫਿੱਕਾ ਪਕਵਾਨ	124

ਮਨ ਸਮਝਾਵਣ ਕਾਰਨੇ...

ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਛੱਪਣ ਵਾਲੇ ਅਖਬਾਰਾਂ/ਰਸਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵੈਬ-ਸਾਈਟਾਂ ਉੱਤੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਸ. ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁੰਦਲ ਹੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਹੁੰਦੇ ਰਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਲਿਖਤ ਬੜੀ ਹੀ ਦਿਲ ਟੁੰਬਵੀਂ, ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਣ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ, ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਦਮ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਮੁੰਦਗਰਜ਼ੀ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ 'ਚ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਬੇਤਰਤੀਬੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ, ਆਪਸੀ ਅਪਣੱਤ ਨੂੰ ਤਾਰਪੀਡੇ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਸੋਚ ਨਾਲ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਿੱਤ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ... ਅਜਿਹੇ ਗੰਭੀਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਮੁੜਬ ਬੇਬਾਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਚ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸਚ ਕੀ ਬੇਲਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਖਰਾ ਉੱਤਰਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਸਾਲ 2013 ਵਿੱਚ ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਆਹਣਿ ਆਇਆ...' ਨਾਲ ਕਿਤਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸ. ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ '84 ਦੀ ਧੀ' ਵਿਚਲੀ ਪਾਤਰ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸੰਜੀਦਗੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸ. ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁੰਦਲ ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੈਰਾਨਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਇੱਕ ਧੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਸਾਡੇ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਭਿਉਂ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਜੋ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਹੈਵਾਨੀਅਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ, ਦੇ

ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਕੀ ਕੁੱਝ ਬੀਤਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੰਦਾਇਆ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਜਾਂ ਕਹਿਣਾ ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਪਰ ਹੁੰਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ ਕਲਮ ਨੇ, ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਉੱਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਹੈਵਾਨੀਅਤ ਦੇ ਨੰਗੇ ਨਾਚ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਲਮਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾਯੋਗ ਹੈ ਹੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਬਾਖੂਬੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਸਲਾ ਸਿੱਖ ਜੁਆਨੀ ਦਾ, ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦਾ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਹੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਦਾ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ, ਧੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੌਡੀ ਸੋਚ ਦਾ, ਭਰਣ ਹੱਤਿਆ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਉਭਾਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਿਹੜਾ ਅਵੇਸਲਾਪਣ ਪਾਰੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਜੋ ਦੂਜੇ ਘਰ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵੀ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਸੁਚੌਤ ਹੋ ਕੇ, ਖੁਦਾ ਪਸੰਦ (ਓਹ ਕੰਮ ਜੋ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੀ ਹਨ) ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ। ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜਾਉਣ ਜਾਂ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਇਕੱਠਾ ਨਾ ਕਰੀਏ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੀ 'ਮਨ ਸਮਝਾਵਨ ਕਾਰਨੇ ਕਛੂਅਕ ਪੜੀਐ ਗਿਆਨ' ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਗਣ ਲਈ ਕਹੀਏ ਜੱਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜਾਗ ਗਏ ਤਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਹ ਆਸ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼/ਧਰਮ ਅਤੇ ਕੌਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਘਾਲ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੋ, ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਚਾਰਣਾ ਅਤੇ ਨਰੋਆ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣਾ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ... ਸ. ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ਜੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਦੇਹ ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ... ਆਮੀਨ!

ਸੁੱਭ ਚਿੰਤਕ
- ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ
ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ ਰੋਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

'84 ਦੀ ਧੀ ਮਹਿਜ ਮਨੋ-ਕਲਪਿਤ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਦਰਦ ਹੈ, ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਭਿਆਨਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਇੱਕ ਕੌੜੀ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਸੱਚ ਜਾਣਿਓ! ਅਤਿ ਦੁਖੀਲੇ ਵਾਤਾਵਰਨ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਕੁਰਲਾਹਟ ਦੀ ਗੁੰਜ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸਨੇਹੀ ਗੈਰ-ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅੰਪਕਾਰਮਈ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਮਾਰੂ ਅਸਰ ਨੰਗੇ ਪਿੰਡੇ ਹੰਢਾਇਆ। ਫਿਰਕੂ ਜਨੂਨ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਦਰਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਗੁਆਚ ਗਈ।

ਇੱਕ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਤੁੱਅਸਬ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ '84 ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਟੋਰਾਟੋਂ (ਕੈਨੇਡਾ) ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਪਤਾਹਿਕ ਅਖਬਾਰ 'ਸਾਂਝ ਸਵੇਰਾ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੇ ਛੇਤੀ ਬਾਅਦ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਆਰ ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਪਾਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਟੈਲੀਫੂਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਮੈਂ ਅਬੜ੍ਹਵਾਹੇ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦਾ ਰਸੀਵਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੈਲੋ... ਆਖਿਆ 'ਹੁੰਦਲ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?' ਮਰਦਾਨੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ। 'ਜੀ ਹਾਂ?' ਕਹਿਣ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, 'ਸਰ ਜੀ! ਮੈਂ ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਇਹ '84 ਦੀ ਧੀ ਜੀਉਂਦੀ ਹੈ? 'ਜੀ ਹਾਂ' ਮੇਰਾ ਉੱਤਰ ਸੀ।

'ਸਰ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਕੜੀ ਦਾ ਅਤਾ-ਪਤਾ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ 5,000 ਡਾਲਰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਬਚਨ ਹੋਇਆ, ਹਰ ਮਹੀਨੇ \$200 ਉਸ ਬਦਨਸੀਬ ਨੂੰ ਉਮਰ-ਭਰ ਭੇਜਦਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਸਰ ਜੀ...' ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਫਿਰ ਉਹ ਬੋਲਿਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਬਸ ਹੋਂਕੇ, ਹਾਵੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋਈ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਤੜਕੇ ਦੇ 3.45 ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਇਸ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਕਹਿਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਇੰਵੇਂ ਵੀ ਨਾਪੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ,

ਕਿ ਵਰਿਊਆਂ ਬਾਅਦ ਵੀ '84 ਦੀ ਧੀ' ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰ ਗਿਆਨੀ ਅਜੈਬ ਸਿੰਘ ਅਣਖੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਤ੍ਰਿਪਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਖੂਨ ਕਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ ਦੇ ਆਸਮਾਨ ਚੀਰਵੇਂ ਨਾਹਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਸੋਹਲ ਕਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ- '84 ਦੀ ਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀ ਜਿੰਦਾ-ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਣਛੋਹੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਲਈ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਵਕਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਲਬੂਤ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਢੋਈ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਅੰਤ 'ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ....' ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰ ਦਰ ਭਟਕਦੀ ਬੇਪੱਤ ਪੀੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰੋਂ ਉੱਠਦੀ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਧੁੰਨੀ 'ਚ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਦਿੱਸੀ। ਉਧਰ ਹੋ ਤੁਰੀ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਨੇਕੀ ਦੇ ਮੁਜਸ਼ਮੇ, ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਦਾ ਦਰ ਘਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦਿੱਸਿਆ। ਅਰਦਾਸ ਸੀ-

**ਤੇਰਾ ਮਹਲੁ ਅਗੋਚਰ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ
ਬਿਖਮੁ ਤੇਰਾ ਹੈ ਭਾਣਾ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਢਹਿ ਪਇਆ ਦੁਆਰੈ
ਰਖਿ ਲੇਵਹੁ ਮੁਗਧ ਅਜਾਣਾ॥ (1186)**

- ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ

ਬੇ-ਲਗਾਮ ਬੁਰਛਿਆਂ
ਕੋਲ ਆਪਣਾ-ਬੇਗਾਨਾ
ਪਹਿਚਾਨਣ ਦੀ ਵਿਹਲ
ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਜਿੱਥੇ ਕਰਮ
ਸਿੰਹ ਦੇ ਟੱਬਰ ਸਮੇਤ
ਸਾਰਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਫੂਕ ਕੇ
ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉੱਥੇ
ਛੱਡਿਆ ਨੱਥੂ ਬਾਣੀਏਂ ਦਾ
ਵੀ ਕੱਖ ਨਾਹ। ਜੇ ਕੁੱਝ
ਬਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੌਰ ਉਮਰ ਦੀ ਕਾਕੇ ਸੀ, ਗੰਡਿਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ।

'84 ਦੀ ਯੀ

ਜੇ ਕਦੇ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੁੱਬਾ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ 'ਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ। ਸੱਚ ਜਾਣਿਉ! ਵਰਿਊਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਇਕਸਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਸ਼ਾਮ ਢੱਲਣ ਲੱਗ ਗਈ। ਪਸਰ ਰਹੇ ਘੁੱਸ-ਮੁਸ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਹੀ ਨੱਥੂ ਹੱਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਧੀ ਕਾਕੇ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਕਰਮ ਸਿੰਹ ਦੀ ਦੇਸੋ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਮਸਾਂ ਸਰਦਲ ਲੰਘੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕਾਲਾ-ਸ਼ਾਹ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਗਿਊ-ਪਿਛਿਊ, ਸੱਜਿਊ-ਖੱਬਿਊ ਉੱਠਦੇ ਸ਼ਾਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟਾਂ ਵਰਗੇ ਸੰਘਣੇ ਧੂੰਏਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਅਤੇ ਭੂਤਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚੀਖ-ਚਿਹਾੜੇ ਨਾਲ ਆਸਮਾਨ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਵੇਂਹਦਿਆਂ ਹੀ ਹਰੇਕ ਚੌਂਕ ਅਤੇ ਹਰ ਮੋੜ ਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਵੇ ਬਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਬੇ-ਲਗਾਮ ਬੁਰਛਿਆਂ ਕੋਲ ਆਪਣਾ-ਬੇਗਾਨਾ ਪਹਿਚਾਨਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਜਿੱਥੇ ਕਰਮ ਸਿੰਹ ਦੇ ਟੱਬਰ ਸਮੇਤ ਸਾਰਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਫੂਕ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉੱਥੇ ਛੱਡਿਆ ਨੱਥੂ ਬਾਣੀਏਂ ਦਾ ਵੀ ਕੱਖ ਨਾਹ। ਜੇ ਕੁੱਝ ਬਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੀ ਕਾਕੇ ਸੀ, ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ।

ਨਾ ਉਮਰ, ਨਾ ਸੋਝੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਤਬਦੀਲੀ, ਜਦੋਂ ਬਾਬਲ ਨੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਡੋਲੀ ਤੋਰਨ ਲਈ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਉਤੋਂ ਦਰਿੰਦਿਆ ਦਾ ਕਹਿਰ। ਹਫਤਿਆਂ ਬੱਧੀ ਜਿਦੰਗੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਡਗਮਗਾਉਂਦੀ ਕਮਲੀ ਹੋਈ ਕਾਕੇ ਜਦੋਂ ਘਰੇ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਕੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।ਹਾਏ.....! ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕੀ। ਜਿਸਮਾਨੀ

ਦਰਦਾਂ ਤੋਂ ਵਿਆਕੁਲ ਕਾਕੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ 'ਚੋਂ ਆਪਣਿਆਂ ਲਈ ਦੋ ਅੱਖਰੂ ਵੀ ਨਾ ਟੱਪਕ ਸਕੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੋਏ ਚਿਰੋਕਣੇ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਰੱਬ ਤਰਸੀ, ਪੱਥਰ ਬਣੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਕੋਈ, ਪਨਾਹਗੀਰ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਆਇਆ।

ਇੱਕ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਤਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਬਣੇ ਕਹਿਰ ਦੀ, ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਈਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਾਕੇ ਸਨ- ਭਾਰਤ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ! ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਬਣਾ ਸੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਰਾਣੀ। ਉਂਝ ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੂਕ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਭੰਗ ਕਰਦੀ ਵਰਨਾ ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਦਿਨੇ ਵੀ ਮੁਰਦਾ-ਘਾਟ ਵਰਗੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਅਤੀਤ ਦੇ ਦਰਦ 'ਚ ਪੀੜ੍ਹਤ ਸਨ। ਰਿਫਿਊਜ਼ੀ ਕੈਂਪ ਵਾਲਿਆਂ ਕਾਕੇ ਦੇ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਕੱਪੜੇ ਤਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਪੜਿਆਂ ਥੱਲੇ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਨੋਚੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਾਰ ਕੌਣ ਜਾਣੇ? ਹਨੇਰ ਨਗਰੀ, ਚੱਪਟ ਰਾਜਾ। ਸਰਕਾਰੋਂ-ਦਰਬਾਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਬੀਤੇ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਣ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨ। ਸਾਡੀਆਂ ਆਹੀ ਕੌਣ ਸੁਣੇ?.....ਕੌਣ ਜਾਣੇ ਪੀੜ੍ਹ ਪਰਾਈ? ਜੁਬਾਨ ਬੰਦ ਰੱਖਣ 'ਚ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ।

ਵਕਤ ਤੋਂ ਕਾਢੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਕੇ ਨੇ ਕਾਕੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕਾਕੇ ਦਾ ਇਹ ਆਖਰੀ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਉਂਵਾਂ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਘੱਟ ਹੀ ਬੋਲਦੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਕਾਕੀ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾ ਨਾਮ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਕੜਕ ਕੇ ਬੋਲੀ, ਲਿਖ ਦਿਓ! '84 ਦੀ ਧੀ।' ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਨਾ-ਪੂਰਤੀ ਹੋ ਗਈ।

ਕੈਂਪ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਲੈ ਗਏ। ਕਈ ਆਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਤੁਰਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਵਤੀਰੇ ਕਾਰਨ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਕਈ ਥਹੁ ਪਤਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੀ ਖਿਸਕ ਗਈਆਂ। ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਨਾ ਘਰ ਦੀਆਂ ਨਾ ਘਾਟ ਦੀਆਂ, ਢਾਈ ਕੁ ਜਾਣੀਆਂ। ਗਿਣਤੀ ਘਟੀ ਤਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਹੁਕਮ ਆ ਗਿਆ।

ਤਿੰਨਾਂ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕਾਕੀ ਨੂੰ ਕੁਛੜ ਚੁੱਕੀ ਕਾਕੇ ਹੁਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਧਰ ਜਾਵੇ? ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਕੱਟਿਆ। ਕਿਧਰੋਂ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਖਾ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ, ਪਰ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੀ

ਦਾ ਕੀ ਕਰੋ! ਚੁੰਡਦੀ ਰਹਿੰਦੀ.....ਰੋਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ.....ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦੀ..... ਉੱਠਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਚੁੰਡਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ। ਮੰਦਰਾਂ 'ਚ ਗਈ, ਮਸੀਤੀਂ ਗਈ, ਚੌਰਸਤਿਆਂ 'ਚ ਮੰਗਿਆਂ, ਜਿਥੇ ਜਾਵੇ ਉਦਾਲੇ ਫਿਰ ਉਹੋ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਤੇ ਹਿਰਤੀ ਅੱਖਾਂ। ਇੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੂਤਰੇ ਜਾਂਗਲੀਆਂ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣਾ ਆਂਖਾ, ਦੂਸਰਾ ਮੰਗਣਾ ਵੀ ਨਾ ਆਵੇ। ਅੰਤ ਹਰ ਹੰਭ ਕੇ ਮੁੜ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਆ ਕੇ ਗੱਡੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਗੱਡੀ ਤੁਰੀ ਤਾਂ ਜਿੰਦਗੀ ਸੌਂ ਗਈ। ਗੱਡੀ ਰੁੱਕੀ ਤਾਂ ਬੇ-ਟਿਕਟੀ ਕਾਕੋ, ਸਿਲਾਖਾਂ ਪਿਛੇ। ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀ ਸਾਹਵੇਂ ਇੱਕ ਬੋਹੜ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਤੇ ਮੇਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ '**ਮੇਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ**'। ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਕਾਕੋ ਦੇ ਕਾਲਜ਼ੇ ਦਾ ਰੁੱਗ ਭਰਿਆ ਗਿਆ, ਝੱਟਪਟ ਹੀ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕੈਦਣ ਰਹੀ, ਮੁੜ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਤਕਿਆ।

ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬੋਝਣ ਬਣੀ ਉਹੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤੇ ਉਹੀ ਜਾਂਗਲੀ ਲੋਕ। ਕੁਛੜ ਚੁਰਾਸੀ ਤੇ ਬਿਖੜੇ ਪੈਂਡੇ। ਨਿਕਾਰਾ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧੂੰਹਦੀ ਹੋਈ ਕਾਕੋ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਗਾਂਹ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਕੋਮਲ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਨਿੰਮੀ ਨਿੰਮੀ ਮਧੁਰ ਆਵਾਜ਼ ਖਿੱਚ ਜਹੀ ਪਾਈ ਰਹੀ ਸੀ ਫਿਰ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰੀ। ਹੁਣ ਮਿਠਾਸ ਭਰੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ:-

**'ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀਂ ਤੁਧੁ ਜੇਹਿਆ ॥
 ਬਧੋਹੁ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੈ ਤਾਂ ਤੂ ਸੋਹਿਆ ॥
 ਵਸਦੀ ਸਘਨ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ॥
 ਹਰਿਹਾਂ ਨਾਨਕ ਕਸਮਲ ਜਾਇ ਨਾਇਐ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰ ॥'**

(ਫੁਨਹੇ ਮ:5- ਅੰਕ 1362)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਗਰੀ ਸੀ। ਪਿਆਸ ਬਹੁਤ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਡਬੀਲ ਨਜ਼ਰੀ ਪਈ। ਇੱਕ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਨਹੀਂ, ਉਪਰੋ ਥੱਲੀ ਇਕੋ ਸਾਹੇ, ਸ਼ੀਤਲ ਜਲ ਦੇ ਕਈ ਕਟੋਰੇ ਪੀ ਗਈ, ਕਾਕੋ। ਗਿਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ

ਚੁਰਾਸੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਖਿੜ-ਖਿੜ ਕੇ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਹੱਸੀ ਜਾਵੇ। ਏਦਾਂ ਹੱਸਦੀ ਬੱਚੀ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ਦ 'ਚ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ਨੇ ਸੁਕਰਾਨੇ ਲਈ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਬੋਲੀ, 'ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹੇ'। ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਕਾਕੇ ਦੀ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਡਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਲਾਗਲੀ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪੈਰ ਧੋ ਧੋ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਾਕੇ ਨੇ ਵੀ ਪੈਰ ਸੁੱਚੇ ਕੀਤੇ। ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਲਗੀ ਤਾਂ ਚੋਲੇਧਾਰੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਪਾਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸੁਦੈਣ ਜਾਂ ਰੱਬ ਜਾਣੇ! ਜੇਬ ਕੱਤਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਪਲ ਭਰ ਲਈ, ਹਸਰਤ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਤੱਕਿਆ, ਮੁੜੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲੇ ਨਾਲ ਢਾਲਣਾ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚੋਂ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਮਨ-ਮੋਹਿਤ ਆਵਾਜ਼ ਧੁਕਦੇ ਕਾਲਜੇ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ : -

ਤੂ ਕਾਹੇ ਡੋਲਹਿ ਪ੍ਰਾਣੀਆ ਤੁਧੁ ਰਾਖੈਗਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ॥

ਜਿਨਿ ਪੈਦਾਇਸਿ ਤੂ ਕੀਆ ਸੋਈ ਦੇਇ ਆਧਾਰੁ ॥

(ਤਿਰੰਗ ਮ: 5-ਅੰਕ 724)

ਉੱਠੀ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰੀ। ਕਾਕੇ ਲੰਗਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸਕੂਲੋਂ ਮੁੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੇਟ ਭਰ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ। ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਲਾਲੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਚਮਕ ਆ ਗਈ। ਚੌਰਾਸੀ ਨੇ ਵੀ ਰਾਤ ਭਰ ਚੁੰਨਾ ਕੀਤੀ।

ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਅੜੀਅਲ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਤਾਂ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਕਾਕੇ ਕਦੇ ਭੁੱਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁੱਤੀ। ਕਦੇ ਬਰਤਨ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣਾ, ਕਦੇ ਸਫ਼ਾਈ ਤੇ ਕਦੇ ਪੋਚਾ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ। ਹੁਣ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋਕਦਾ। ਤੋਤਲੀ ਜੁਬਾਨ ਨੇ ਵੀ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਹਿਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਾਣੋ! ਨਿਖਾਂਵੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚੌਰਾਸੀ ਤੋਂ ਪਚਾਸੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਾਕੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵੀ ਵੱਧਣ ਲੱਗ

ਪਈ। ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੇ ਮੱਠੀ-ਮੱਠੀ ਧੁੱਪ ਦੇ ਨਿੱਘ 'ਚ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲੇ ਨਾਲ ਢਾਸਣਾ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੀ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਦਾ ਝੋਕਾ ਆ ਗਿਆ। ਕੋਲ ਖੇਡਦੀ ਚੌਰਾਸੀ ਠੁੰਮ-ਠੁੰਮ ਕਰਦੀ ਕਿਧਰੇ ਤੁਰ ਗਈ। ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਚੌਰਾਸੀ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਾ ਪਈ। ਕਾਕੇ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾ ਗਈ। ਏਧਰ-ਉਧਰ ਵੇਖਿਆ ਚੌਰਾਸੀ ਦੂਰ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਬਾਬੇ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚ ਬੈਠੀ ਹੱਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਰੋਗੀਆਂ, ਅਪਾਹਜਾਂ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਮਸੀਹਾ 'ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਚੌਰਾਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਚੌਰਾਸੀਆਂ ਦਾ ਚਲੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ !

ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਚੱਲੇ, ਕਦੋਂ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕਦੋਂ ਛੁੱਬੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਭਗਤ ਜੀ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਖੁਬ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਗੁਰ-ਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰ ਗਏ। ਕੋਈ ਦਰਦੀ ਤੇ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਵੀ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਕਾਕੇ ਮੁੜ ਇਲਾਹੀ ਕੀਤਰਨ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚ ਆ ਬੈਠੀ। ਤਨ-ਮਨ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੱਚੀ ਉਮਰ ਉੱਤੋਂ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾਂ ਤਸੀਹੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਡਾਕਟਰੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਾਰਨ ਕਾਕੇ ਕੈਂਸਰ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਅੱਖੀਂ ਤੱਕੀਆਂ ਹਿਰਦੇ-ਵੇਧਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਿਲ ਤੇ ਘਾਤਕ ਅਸਰ ਅਤੇ ਚਤੇ-ਪਹਿਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸਤਾਉਂਦੀ ਯਾਦ, ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਲਕੜੀ ਦੇ ਘੁਣ ਵਾਂਗੂ ਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਦ ਹਾਲੀ 'ਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਕਾਕੇ ਅਕਸ ਬੀਮਾਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਪਿਉ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।

ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਸੰਘਣੀ ਗਹਿਰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਨ ਹਨੇਰੀ, ਨ ਝੱਖੜ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰੋਂ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਆ ਗਈ, ਬਿਜਲੀ ਕੜਕਦੀ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। 'ਚੌਰਾਸੀ.....ਚੌਰਾਸੀ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਸਰੋਵਰ 'ਚ ਲਿਆਵੀਂ'। ਉਹ ਦੌੜ ਕੇ ਗਈ ਤੇ ਵੱਡੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਟੀਨ ਦਾ ਡੱਬਾ ਭਰ ਲਿਆਈ। ਕਾਕੇ ਗੱਟ ਗੱਟ ਕਰਕੇ ਜਲ ਦਾ ਪੈਣਾ ਡੱਬਾ ਪੀ ਗਈ। ਕਾਲਜੇ 'ਚ ਠੰਢ ਤਾਂ ਪਈ ਪਰ ਬੁਖਾਰ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਉਦਾਸ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੁ ਚੌਰਾਸੀ ਅੱਜ ਓਨੇ ਵਰਿਊਆਂ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਕੇ ਸਕੂਲੋਂ ਆਈ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਦੇਸੋ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਨਿ-ਖਸਮਾਂ ਦਿਨ ਵੀ ਓਹ ਤੇ ਤਰੀਖ ਵੀ ਓਹ। ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਕਾਕੇ, ਆਪਣਿਆਂ ਹੱਥੋਂ

ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਛੁਪਾ ਨਾ ਸਕੀ। ਚੌਰਾਸੀ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾਇਆ, ਬਿਠਾਇਆ, ਪਲੋਸਿਆ, ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੰਬਦੀ ਕੰਬਦੀ, ਬਿੜ੍ਹੁਕਦੀ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਕਹਿਣ ਲਗੀ:- “ਤੇਰੇ ਜਿੱਡੀ ਸਾਂ....ਦਿੱਲੀ...ਜਦੋਂ ਨਫਰਤ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੜਕੇ ਸੁਵਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਵਿੱਚਲੀਆਂ ਪਿਆਰ ਗਲਵੱਕੜੀਆਂ, ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਫੰਦੇ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਮੇਰੀਆਂ (ਉਂਗਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ) ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਾਚੂ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਜਾਲਮਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਆ ਮਾਰਿਆ। ਫਿਰ ਭੁੱਵਾਟਣੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਲਿਲਕੜੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਉਪਰ ਤੇਲ ਛਿੜਕ ਕੇ ਤੀਲੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਮਿੰਟੋ-ਮਿੰਟ ਸਾਰੀ ਦਿੱਲੀ ਲੱਟਾ-ਲੱਟ ਮੱਚਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਗਲੀਆਂ-ਬਜ਼ਾਰਾਂ 'ਚ ਹਰਲ ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਬੇ-ਲਗਾਮ ਚਿੱਟ-ਕਪੜੀਏ ਗੁੰਡੇ, ਸਾਡੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ, ਸਾਡੇ ਹੀ ਮੂੰਹਾਂ 'ਚ ਤੁੰਨਕੇ, ਬੇ-ਹਯਾਈ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੂਰ ਝਾੜੀਆਂ 'ਚ ਲੈ ਗਏ। ਬੜੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਮਾਰੇ, ਰੋਈਏ, ਕੁਰਲਾਈਏ ਪਰ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਨਾ ਸੁਣੇ। ਗਜ਼ਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਵਡੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਲਾਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਧਿਆਏ, ਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਨਾ ਰਾਮ ਕੋਈ ਨਾ ਬਹੁੜਿਆ (ਹੱਥ ਦੇ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਉੱਕਰਾਏ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦੀ) ਨਾ ਏਹ ਗਣੇਸ਼। ਧਾੜ ਦੇਣੀ ਕੰਡਿਆਂ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟ ਲਿਆ। ਸਾਡੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁੱਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹਾਏ !..... 'ਚਿੜੀਆਂ ਮੌਤ, ਗਵਾਰਾਂ ਹਾਸਾ'। ਬੱਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਗਠੜੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੇ-ਸ਼ਰਮ ਘੋਨ-ਮੋਨੇ ਵਿੱਭਚਾਰੀਏ, ਅਸਮਾਨ 'ਚ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਗਿਰਜਾਂ ਵਾਂਗੁੰ ਝੁੰਡਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਆਉਣ ਤੇ ਮਾਸ ਨੋਚਣ ਲੱਗ ਪੈਣ। ਸਾਡੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਿਕਲਣ, ਉਹ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ। (ਡੂੰਗਾ ਹੋਕਾ ਲੈ ਕੇ).....ਹਾਏ ! ਅੰਬਰ ਵੀ ਨਾ ਰੋਇਆ'।

ਅਜੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਦਾਸਤਾਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸੜਕ ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਨਾਲ ਬੱਧੇ ਰੇਡਿਊ ਤੋਂ ਵੱਜਦਾ ਗਾਣਾ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ:-

'.....ਹੈ ਜਿਨੇਂ ਨਾਜ਼ ਹਿੰਦ ਪਰ, ਵੋਹ ਕਹਾਂ ਹੈ.....'

ਅਵਾਜ਼ ਦੂਰ ਚਲੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਾਕੇ ਫਿਰ ਬੋਲੀ, 'ਅਸੀਂ.....ਬਦ-
ਕਿਸਮਤ..... ਭੁੱਖਣ-ਭਾਣੀਆਂ....ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ, ਉਪਰੋਂ
ਬੇਦਰਦ ਕਸਾਈਆਂ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਕੋਹਿਆ, ਕੁਟਿਆ ਤੇ ਇਮਾਨ ਲੁਟਿਆ।
ਧੁੱਖਦੀਆਂ ਸਿਗਰਟਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦਾ ਨਾਜੁਕ ਅੰਗ ਸਾੜ ਸੁੱਟੇ.....। ਫਿਰ
ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਬੇਸੁਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।ਆਦਮਖੋਰ ਹਟੇ ਤਾਂ
ਕਾਵਾਂ-ਕੁੱਤਿਆਂ ਝੁਰਮੁਟ ਪਾ ਲਿਆ..... ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਝਈਆਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਂਦੇ।
ਖੁੰਖਾਰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਘੁਰ-ਘੁਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉੱਠੀ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ
ਟੈਡੀਆਂ-ਮੇਡੀਆਂ ਲਈ ਗਠੜੀਆਂ....ਡੁਸਦੀਆਂ.....ਕੀਰਨੇ ਪਾ ਰਹੀਆਂ
ਸਨ..... ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੀ ਲਾਸ਼ ਹੀ ਸਾਂ.... ਡਿੱਗਦੀ ਡਿੱਗਦੀ ਤੁਰੀ ਤੇ
ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਅਤੇ ਅੱਧ-ਸੜੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜਿਆਂ 'ਚ ਕਬਾਬ ਬਣੇ ਸੈਂਕੜੇ
ਮਨੁੱਖੀ ਕੁਰੰਗ ਡਿੱਠੇ....ਕੋਈ ਕੋਈ ਧੁਖਦਾ ਵੀ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਥੋਂ ਕਦੇ ਬਾਪ ਨੇ
ਡੋਲੀ 'ਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਤੌਰਨਾ ਸੀ ਉੱਥੇ.....ਉੱਥੇ.....ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਜਣਦਿਆਂ ਦੀ ਖਾਕ ਵੀ ਹਵਾ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਸੀ। ...ਸੱਚ ਦੱਸਾ ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ
ਪਿਉ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ? ਫਿਰ ਤੂੰ ਧੀ '84 ਦੀ' ਏਂ?.....ਆਹ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਚੁੰਨੀ
ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਵੇਖ? ਸ਼ਾਇਦ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਕੇ ਦੀ ਇਹ ਆਖਰੀ
ਕੁਰਲਾਹਟ ਸੀ।

ਚੌਰਾਸੀ ਨੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਪੜਾ ਹੇਠਾਂ ਖਿਸਕਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ
ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਬੱਲਦੀਆਂ ਸਿਗਰਟਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਚਿਟਾਕਾਂ ਨਾਲ
ਸਾਰੀ ਛਾਤੀ ਵਿੰਨੀ ਪਈ ਸੀ। ਐਨ ਵਿਚਾਲੇ ਹਰਿਆਣਵੀ ਬੋਲੀ 'ਚ
“ਸੀਖਨੀ” ਖਰੋਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋਹਲ ਛਾਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿਸਾ ਤਾਂ ਗੰਢੇ
ਵਾਂਗੂੰ ਛੱਲਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਚੌਰਾਸੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ
ਕਿਉਂ ਭੁੱਖੀ ਵਿਲਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਪਾਸਾ ਦੇ ਕੇ ਵੇਖਿਆ
ਤਾਂ ਸੁਲਗਦੀਆਂ ਸਿਗਰਟਾਂ ਨਾਲ ਪਿੱਠ ਤੇ ਵੀ ਹਿੰਦੀ 'ਚ ਲਿਖਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ
'ਮਾਰੋ ਸਾਲੋਂ ਕੋ'।

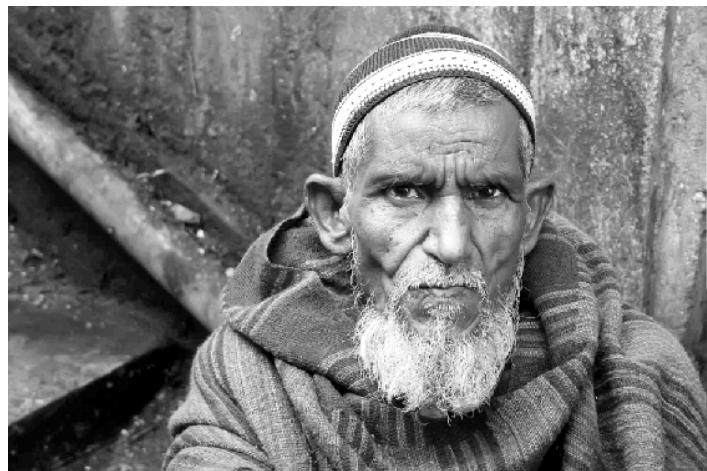
ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਿਰਾਗਮਈ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਸਾਫ਼
ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ:-

ਕਉਨੁ ਮੂਆ ਰੇ ਕਉਨੁ ਮੂਆ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰਾ
ਇਹ ਤਉ ਚਲਤੁ ਭਇਆ॥
...ਪਵਨੈ ਮਹਿ ਪਵਨ ਸਮਾਇਆ॥
ਜੋਤੀ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਲਿ ਜਾਇਆ॥ '

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ:5-885)

ਮੱਸਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਟਿੰਮਟਿਮਾਉਂਦਾ ਦੀਵਾ ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੱਥਰ
ਬਣੀ 84 ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਕੇ ਨਾਲ ਲਿਪਟੀ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਮੇਟੀ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ
ਆ ਗਏ। ਲਾ-ਵਾਰਸ ਜਾਣ ਕੇ ਰਾਹਗੀਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਦੁਵਾਨੀਆਂ-
ਚੁਵਾਨੀਆਂ ਦੂਰ ਤੱਕ ਖਿਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ।

ਅੱਧੀ ਰਾਤ
ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਇੱਕ
ਜਗ੍ਹਾ ਸਰਕ-ਸਰਕ
ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ
ਹੋਈ। ਵੇਖਿਆ ਕਿ
ਦੇਸੀ ਚਾਦਰ ਦਾ
ਝੁੰਬਲ ਮਾਰੀ ਕੰਧ ਦੇ
ਓਹਲੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ
ਬਿਰਧ ਕੰਬੀ ਜਾ
ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਲ
ਲਿਆਂਦਾ, ਗਰਮ ਗਰਮ ਚਾਹ ਪਿਆਈ। ਕਾਂਬਾ ਘੱਟਿਆ ਤਾਂ ਹੋਈ ਬੀਤੀ
ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਜੇ ਅੱਜ ਇਹ ਮਲੇਸ਼ੀਏ ਦੀ ਚਾਦਰ
ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਖੱਖੜੀ ਵਾਂਗ ਪਾੜ ਸੁੱਟਣਾ ਸੀ'।

ਬੂਟੀ ਦੀ ਚਾਦਰ

ਹਿੰਦ-ਪਾਕ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਬੂਟੀ ਦਾ ਨਨਕਾਣਾ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਸੰਘਣੇ ਬੇਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਲੁਕਿਆ। ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਿਹਣੇ-ਤਾਹਨਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਬੂਟੀ ਨੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰੇ ਹੀ ਚੱਕ-ਝੁਮਰਿਉਂ, ਨਨਕਾਣੇ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਵਾਹਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਟਾਂਗਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੇਤੀ ਹੀ ਫ਼ਿੱਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਲੇਸ਼ੀਏ ਦੀ ਅੱਧੋ-ਰਾਣੀ ਜਹੀ ਇੱਕ ਬੂਟੀ ਦੀ ਚਾਦਰ ਹੀ ਕੋਲ ਬਚਿਆ-ਖੁਚਿਆ ਸਰਮਾਇਆ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਭਿੱਉਂ ਕੇ ਉੱਤੇ ਲੈ ਲੈਣੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਵਿਛਾ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਣਾ। ਜੀਅ-ਭਿਆਣਾ ਘੁੰਮਦਾ-ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸ਼ਾਮ ਚੁਰਾਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਮ ਚੁਰਾਸੀ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਚਲਿੱਤ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ 'ਈਵਿਨਿੰਗ ਏਟੀ-ਫੋਰ' ਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਕਲੈਵਰ ਪੁਰ ਲਿਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਸਹੀ ਠਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕੀਤੀ, ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਟਾਂਗਾ ਖਰੀਦ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਬੂਟੀ ਦੀ ਬੱਘੀ ਕੁਠਾਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਕਈ ਗੇੜੇ ਮਾਰ ਲੈਂਦੀ। ਵੈਲ-ਕੁਵੈਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਵਾਹਵਾ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ। ਬੂਟੀ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਜੇ ਸੱਤ ਕੁ ਕਿੱਲੇ ਪੈਲੀ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਕਰੇਵਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਸਮੇਤ ਪਲੇ-ਪਲੋਸੇ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ। ਜਿਥੇ ਕਦੇ ਬਨੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਿਆ ਹੁਣ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੁਰਬਲ ਕੁਰਬਲ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ-ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾ ਗਈਆਂ। ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਖੂਬ ਰੋਣਕ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਆਰ-ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਾਲ ਬੂਟੀ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਖਰਚਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫੀ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਚਸਕਾ ਉਵੇਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ। ਡੂਢ

ਮੁਰਬੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬੂਟੀ ਅੱਜ ਵੀ ਟਾਂਗਾ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਪਏ ਪਹਿਨਣ/ਖਾਣ, ਘਰ ਵਾਲੀ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਪਾਵੇ/ਹੰਡਾਵੇ ਪਰ ਬੂਟੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੜੇ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਮਲੇਸ਼ੀਏ ਦੀ ਚਾਦਰ ਹੀ ਰੱਖਦਾ। ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ ਸੁਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਵਰਤ ਲੈਣੀ ਉਂਝ ਆਪ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰੀ ਰੱਖਣੀ।

ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਵਧੀਆ ਚਲਦਾ ਸੀ, ਮੀਂਹ ਕਣੀ ਵਾਸਤੇ ਚਾਰ ਦਮੜੇ ਵੀ ਕੋਲ ਹੈ ਸਨ। ਪਰ ਵੇਖੋ ਵੇਖੀ ਬੂਟੀ ਨੇ ਵੀ ਉਹਾ ਚਾਦਰ ਕੱਛੇ ਮਾਰੀ ਤੇ ਆਖਰ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਧੱਕੇ-ਧੱਲੇ ਖਾ ਕੇ ਆ ਪਹੁੰਚਾ, ਕੈਨੇਡਾ। ਇਥੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਿਥੇ? ਬੜੇ ਤਰਲੇ ਮਾਰੇ, ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਫਾਕੇ ਕੱਟੇ। ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਨੂੰ ਜੀਅ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਰੇ ਪਰ ਕੋਲ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਮੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇ? ਚਲੋ! ਆਖਰ ਸੱਬਥ ਬਣ ਹੀ ਗਿਆ। ਕੰਮ ਤਾਂ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰੀ ਸੁਰਖ ਮਿਰਚਾਂ ਪੀਹਣ ਦਾ। ਮਰਦਾ ਕੀ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁੱਤਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੂਸਰਾ ਪਿੱਛੇ ਬਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਮਲੇਸ਼ੀਏ ਦੀ ਚਾਦਰ ਦਾ ਝੁੰਬ ਮਾਰ ਲੈਣਾ, ਰਾਤ ਵੇਖਣੀ ਨਾ ਦਿਨ, ਚੱਲ ਸੋ ਚੱਲ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਬੱਚੇ ਵੀ ਕਨੇਡਾ ਆ ਗਏ। ਇੱਕ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਆਹਿਆ ਗਿਆ ਬਾਕੀ ਵੱਡਾ ਕਾਕਾ ਤੇ ਲੜਕੀ ਕਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਹੀ। ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਹੋ-ਬਾਂਹਿਂ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ ਕਿ ਘਰਵਾਲੀ ਤੁਰ ਗਈ। ਅਜ਼ਾਦ ਤਬੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝਤਣ ਜਹੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਦਬ-ਘੁੱਟ ਕੇ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ ਪਰ ਬੇ-ਲੋੜੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਲ-ਪਲ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬੂਟੀ ਅੰਤ ਵਖਰਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਇੱਕਲਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਰੁੱਖ ਵੀ ਨ ਹੋਵੇ ਬੂਟੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਸੀ। ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਧ ਦੀ ਭੂਰੀ ਤੇ ਕਈ ਖਾਉ ਯਾਰ ਇੱਕਠੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਲਾ ਲਿਆ ਚਾਟੇ, ਤੋਲੇ ਤੋਂ ਛਟਾਂਕੇ ਤੋਂ ਪਉਆ ਹਫਤੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਹੀ ਗੱਲ ਬੋਤਲ ਉੱਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਸੂਹ ਲਗੀ ਤਾਂ ਆ ਪੁੱਜਿਆ ਕਈ ਪੇਟੀਆਂ ਨਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਲੈ ਕੇ। ਬੂਟੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਟੱਲੀ ਤੇ ਕਦੇ ਟੱਲ-ਮ-

ਟੱਲੀ। ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਸ਼ਟੱਲੀ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਕੇ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਾਏ-ਐਹ ਗਿਆ ਤੇ ਐਹ ਗਿਆ। ਬੂਟੀ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਦੋਵੇਂ ਕਨੇਡੀਅਨ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸੜ੍ਹੁ ਬਲ ਗਏ। ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਭੰਨੇ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆਏ ਤੇ ਲਗੇ ਛਿੱਤਰ-ਪਰੇਡ ਕਰਨ। 'ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੇ ਓ.....ਓਏ! ਆਖਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਉਂ ਆਂ..... ਕੁਝ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ.....'। ਕੌਣ ਦੱਸੇ ਤੇ ਕੌਣ ਸੁਣੈ-ਸੁਣਾਏ..... ਤੂੰ ਕੁੱਤਾ..... ਬਦਮਾਸ਼..... ਗੱਧਾ..... ਪੱਕਾ ਹਰਾਮੀ..... ਬੇਈਮਾਨ..... ਪਾਗਲ..... ਧੋਖੇਬਾਜ਼.... 'ਨਾਲੇ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢੀ ਜਾਣ ਤੇ ਨਾਲੇ ਫੈਂਟੀ ਚਾੜ੍ਹੀ ਜਾਣ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਿ ਕੁੱਟਦਿਆਂ ਕੁੱਟਦਿਆਂ ਅਚਨਚੇਤ ਸੋਟੀ ਤਾਰਾਂ 'ਚ ਫੱਸ ਗਈ। ਸਰਕਟ ਸ਼ਾਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਧੂਆ ਹੀ ਧੂਆਂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਬੂਟੀ, ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਭੱਜ ਪਏ। ਹਫੜਾ ਦਫੜੀ ਵਿੱਚ ਬੂਟੀ ਵੀ ਤਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਸਕਿਊਰਟੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਸਾਂ ਕਿ ਰਾਤ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਹਿਰ ਪੁਲਿਸ ਹੈਲੀਕੌਪਟਰ ਦੀਆਂ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਰਚ-ਲਾਈਟਾਂ ਕਾਰਨ ਖਤਰਾ ਭਾਪਦਿਆਂ ਗਸ਼ਤ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਘੰਟੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਹੈਲੀਕੌਪਟਰ ਤਾਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਚੌਕਸੀ ਪੂਰੀ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ।

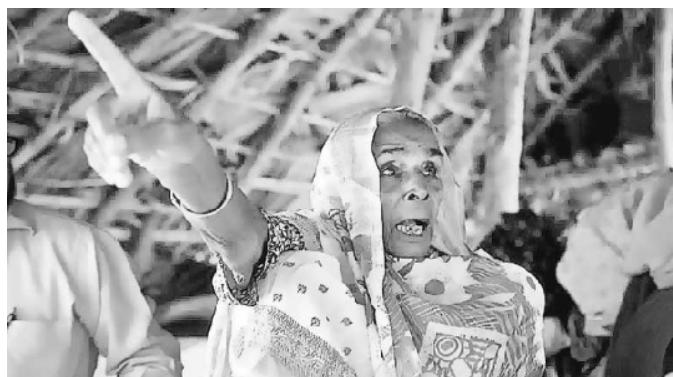
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸਰਕ-ਸਰਕ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦੇਸੀ ਚਾਦਰ ਦਾ ਝੁੰਬਲ ਮਾਰੀ ਕੰਧ ਦੇ ਓਹਲੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬਿਰਧ ਕੰਬੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਲਿਆਂਦਾ, ਗਰਮ ਗਰਮ ਚਾਹ ਪਿਆਈ। ਕਾਂਬਾ ਘੱਟਿਆ ਤਾਂ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਜੇ ਅੱਜ ਇਹ ਮਲੇਸ਼ੀਏ ਦੀ ਚਾਦਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਖੱਖੜੀ ਵਾਂਗ ਪਾੜ ਸੁੱਟਣਾ ਸੀ'।

ਧੋ ਕੇ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਹਦੇ ਨਾਲ ਮੈਲੀ-ਕੁਚੈਲੀ ਮਲੇਸ਼ੀਏ ਦੀ ਚਾਦਰ ਰੱਖ ਲਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜੈਕਟ ਪੁਵਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਥੇ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਹੁੰਨਾ, ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਲੈ ਜਾਵੀਂ, ਬਾਬਾ!' 'ਜੀ ਸੁੱਟਿਓ ਨਾ!' ਕਹਿ ਕੇ ਓਹ ਕਿਧਰੇ ਹਨੇਰੀ 'ਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੂਟੀ ਚਾਰਜ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਨਾ ਵਾਕਫ ਬੂਟੀ ਦੇ ਸਭ ਖਾਉ-ਮਿੱਤਰ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਗਏ। ਮਿਲਣ ਵੀ ਤਾਂ ਮੰਹ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਣ। ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੌਕਿਆਂ-ਹਾਵਿਆਂ, ਗਿਲੇ-ਸ਼ਿਕਵਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁਕੀ, ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਆਤੁਰ ਹੈਰਾਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਬੂਟੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਏਨੇ ਜਫਲ ਜਾਲੇ, ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ, ਫਾਕੇ ਕੱਟੇ ਪੁੱਤਰ ਧੀਆਂ। ਹਾਏ ਓਏ ਮੇਰਿਆ ਰੱਬਾ! ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਬਸ ਹੁਣ ਜਿਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤਮੰਨਾ ਨਹੀਂ ਜੇ ਚੰਗਾ ਕਰੋਂ ਤਾਂ ਚੁੱਕ ਲੈ....' ਸੋਚਦਿਆਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਾਰ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ।

ਲ-ਵਾਰਸ ਜਾਣ ਕੇ ਬੂਟੀ ਦਾ ਅੱਜ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸੀ। ਕੰਨੋਂ ਕੰਨੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਬੂਟੀ ਦੀ ਮਲੇਸ਼ੀਏ ਦੀ ਚਾਦਰ ਛੁੱਟ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਇੱਕ ਮੈਂ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਬੂਟੀ, ਅੱਧ ਮੀਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਸੌਤੇ ਹੋਏ ਬੁੱਲ ਤੇ ਸੀਤ ਪੱਥਰ ਨੁਮਾਂ ਚਿਹਰਾ।

'ਏਨਾਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾਂ! ਕਫਨ ਤਾਂ ਲੈ ਆਉਂਦਾ' ਅੰਦਰੋਂ ਹੁਕ ਜਿਹੀ ਉੱਠੀ। ਨੇਤਰ ਝਰਨ ਝਰਨ ਵਿਜਣ ਲੱਗੇ। ਗਮਗੀਨ ਫਿੜਾ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ, 'ਇਥੇ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਤਾਏ ਹੋਏ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅਨਗਿਣਤ ਮਾਪੇ ਰੁੱਲਦੇ ਪਏ ਨੇ। ਕਿਸ ਕਿਸ ਨੂੰ ਰੋਏਂਗਾ? ਬਸ ਕਰ। ਰੋਏ ਨਾ ਅਭੀ ਅਹਲੇ ਨਜ਼ਰ ਹਾਲ ਪੇ ਮੇਰੇ, ਹੋਨਾ ਹੈ ਅਭੀ ਮੁੜ ਕੇ ਖਰਾਬ ਔਰ ਜ਼ਿਆਦਾ।' ਚਾਦਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪਿਆ ਉਡੀਕਦਾ ਸਾਂ, ਧੰਨਵਾਦ! ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਸਾਨ ਹੋਰ ਕਰ ਦੇਹ- "ਜ਼ਰਾ ਬਟਨ ਵੀ ਦਬਾ ਜਾਵੀਂ!"

ਬਾਹਰੋਂ :

ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਇੱਕ
ਕੱੜਕਵੀ ਆਵਾਜ਼
ਆਈ। ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ
ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ
ਬੈਂਚ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਇਕ
ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ
ਤੀਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ

ਆਪਣੀ ਖੰਡੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਸੇਧੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਾਤਾ ਜੀ , ਮਾਈ
ਭਾਗੋ ਵਾਂਗੂ ਬੜੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਬੋਲਦੀ ਸੀ ਕਿ, 'ਭਰਾ ਜੀ ! ਕੁਕਰਮਾਂ 'ਚ ਪਏ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਪੰਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਮੱਤ ਤੇ ਦੇ ਛਡੋ... ਕੀ ਪਏ ਕਰਦੇ ਨੇ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਵਿਸਰ ਗਈ ਇਹ ਤਾਂ, 'ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ ਨਰ
ਕਰਤ ਕਚਰਾਇਣ' ॥

ਚਰਨ-ਯੂਕਿ ਦੀਆਂ ਚੁੜੀਆਂ

ਤੁਸੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ !

ਲੁਧਿਆਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਲਗਾਉ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਉੱਚ-ਵਿੱਦਿਆ ਇਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਪਾਸ ਬਣਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਆਉਣਾ। ਰੇਲਵੇ 'ਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਜਾਣਿਆਂ ਨੇ 'ਰੁੱਖ-ਬਾਗ' ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਹਰਨਾਂ ਵਾਂਗੂ ਚੁਗੀਆਂ ਭਰਦਿਆਂ ਕਾਲਜ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ। ਜੀ. ਜੀ. ਐਨ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪ੍ਰਿੰਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੁੱਚਜੀ ਅਗਵਾਈ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਐਮ.ਏ (ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ) ਕਰਦਿਆਂ ਸਹਿ-ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ ਰਾਮੂਵਾਲੀਏ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਬਰਕਰਾਰ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕਾਲਿਜ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਖਰ-ਮਸਤੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਸ ਏਨਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਫੇਲ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪਾਸ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਇਹ ਅਖਾਣ ਸਾਡੇ ਗਰੁੱਪ ਉੱਤੇ ਹੀ ਪੂਰਾ ਢੁੱਕਿਆ ਰਿਹਾ ਕਿ 'ਅਸਫਲਤਾ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹੁ ਹੈ'। ਖੈਰ! ਇਕ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ।

ਅੱਜ ਕੱਲ 'ਪੂਰਬੀਆਂ ਦੇ ਟੋਰਾਂਟੋ' ਸ਼ਹਿਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚਲੀ ਘੜਮਸ ਵੇਖ ਕੇ ਕੌਂਡੀ-ਫੇਰਾ ਹੀ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਹਕੀਕਤ ਇਕ ਨਿਮਾਣੇ ਸਿੱਖ ਵਜੋਂ ਇਸ ਸਨਅਤੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕੋਲੋ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਏ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਐਤਕੀਂ ਐਸਾ ਹੀ ਸਬੱਬ ਬਣਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁਖ-ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ' ਲੁਧਿਆਣਾ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਕੁਥਾਂਵੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਅਥਾਹ ਰੂਝਾਣ ਕਰਕੇ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਕਲਗੀਧਰ ਲੁਧਿਆਣਾ' ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੂਚੀ ਅਨੁਕੂਲ ਕਾਫੀ ਲੋਕਪ੍ਰੀਆ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਪੰਜ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਦੇਰ ਰਾਤ ਤਕ ਨਿਰੰਤਰ ਕਥਾ-ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੰਗਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ-ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੁਚਾਰੂ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਵਿਤਰ ਸੰਦੇਸ਼' ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਕਿਆਈ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਪੰਜ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕੀਰਤਨੀਏ ਭਾਈ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸੌਢੀ'- ਜੋ 'ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲੂਅ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਰਾਹੀਂ 'ਭਲੋ ਭਲੋ ਰੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਨੌ-ਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਰਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਵੀ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜ-ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਉਪਰੰਤ ਵਾਪਸ ਜਦੋਂ ਜੋੜਾ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਅਸਚਰਜਤਾ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਗੱਲ ਇਹ ਵੇਖੀ ਕਿ ਜੋੜਾ-ਘਰ ਕੋਲ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਬਕਸਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, “ਚਰਣ-ਧੂੜਿ” ਦੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਥਾ-ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ 'ਚੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਜੋੜੇ ਪਹਿਨ ਕੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ “ਚਰਣ-ਧੂੜਿ” ਦੀ ਪੁੜੀ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਠਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੁਹ-ਤਦਾਦ ਵਿੱਚ ਕੋਲ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪਾੜ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਅਖਬਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਲਪੇਟ ਕੇ 'ਵਹਿਗੁਰੂ-ਵਹਿਗੁਰੂ' ਕਰਦੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੱਥ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ' ਦਾ ਗੱਢਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪੁੜੀ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਮਨ ਨਾਲ ਜੋੜਾ-ਘਰ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ 'ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਸਭ ਕਰੋ' ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਤੋੜੀਂ ਤਕਦਾ ਰਿਹਾ.....ਤਕਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਵੱਡਾ ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਰਿਹਾ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਲੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਸ, ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਘੋਰ-ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਆਪ-ਹੁਦਰੀ ਚਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਹੀਆ ਹੀ ਪਵੇ ਕਿ ਮਤੋਂ ਹਰਖ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕੋਈ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਐਵੇਂ ਲਾਹ-ਪਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਾਨੂੰ ਏਨਾ ਕੁ ਤਾਂ ਇਲਮ ਹੈ ਹੀ ਕਿ ਰੋਹ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਥੋੜਾ-ਦਿਲਾ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਜਿਸ ਖੁਰਚਣੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਮੌਕਾ ਬਣ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਟੰਬਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖੂਬ ਠੱਪਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਫਰਿਆਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ।

ਬਹੁਤ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਫਿਰ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਜੋੜਾ-ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ 'ਚਰਣ-ਧੂੜਿ' ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁੜੀਆਂ ਚੁੱਕ ਹੀ ਲਈਆਂ। (ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ-ਵ-ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੁੜੀਆਂ-ਮਨਫ਼ੀ ਚੁੱਟਕੀ-ਭਰ ਖਾਕ, ਕਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ)। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਢਿੱਲੜ ਸਿੱਖ-ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਗੈਰ-ਸਿਧਾਂਤਕ ਵਰਤਾਰੇ ਕਾਰਨ ਦੁਖੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿੱਟੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੱਥਾ ਵਿੱਚ ਉਲਟਾ-ਪੁਲਟਾ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਨੇੜਲੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਵਾਹਵਾ ਢੋ-ਮੇਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਿਤੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਵੀਰ ਨੇ ਆਣ 'ਫਤਿਹ' ਗਜਾਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌੜਵੀ 'ਫਤਿਹ' ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਭਰੇ ਲਹਿਜੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਗੁਰਮੁਖੇ! ਜੇ ਚੁੱਟਕੀ-ਭਰ ਚਰਣ-ਧੂੜ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਜਾਵੋ?'

ਉਸ ਦੀ ਅਤੀ ਤਰਸਯੋਗ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸਾਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਪੁੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬੋਝਲ ਹੋਇਆ-ਹੋਇਆ ਆਪਣਾ ਹੱਥ, ਉਸ ਦੇ ਵਲ ਅਗਾਂਹ ਵਧਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨੂੰਠੇ ਵਜਦ 'ਚ ਆਣ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਬੜੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੁੜੀ ਖੋਲੀ, ਭੋਰਾ-ਕੁ ਖਾਕ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਵੇਂ ਹੀ 'ਪੁੜੀ' ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ, ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਰੁਕਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ

ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ।

“ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ! ਕਿ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਉਕਤ ਖਾਕ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਪੋਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮਸਤਕ ਨਾਲ ਲਾਏ, ਫਿਰ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਬੂਹੇ ਨਾਲ ਛੁਹਾਏ। ਇੱਕ ਗਲਾਸ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਸਾਰੀ ਖਾਕ ਮਿਲਾਈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨ ਵਿੱਚ ਛਿੱਟਾ ਦੇਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਾਇਦ 'ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ... ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ...' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ”।

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਲਪ-ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ ਅਤੇ ਥਰਮਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਡਕਣ ਹਿੱਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, 'ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀਓ! ਨਿੱਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵੇਲੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਚਰਣ-ਧੂੜਿ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਦੇਈਦਾ ਹੈ....ਗੱਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖੀਦੀ ਐ...ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਜੋੜਾ-ਘਰ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਾਂ ਜੀ....ਅੱਜ ਤੁਸਾਂ ਬੜੀ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ...ਨਹੀਂ ਤੇ...। 'ਡਾਢਾ ਭਾਵਕ ਹੋਇਆ ਘੋਗਾ ਸਿੱਖ_ਵਾਕ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਖੋਜ ਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਸੰਕਾ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਨੈਹਰੀ ਮੌਕਾ ਜਾਣ ਕੇ ਆਸੀਂ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਦਸਿਆ ਜੇ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਇਹ ਸੰਸਕਾਰੀ ਮਨੌਤ ਵਾਲੀ ਚਰਣ-ਧੂੜਿ ਦੇ ਪੈਕਟ ਕਿਵੇਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ?

ਬਸ ਜੀ, ਤੁਰੰਤ-ਫੁਰਤ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਬੰਦਨਾਂ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਮੁੰਦ ਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਇੰਝ ਦੱਸਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕਿ 'ਜੀ! ਕਾਫੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋੜਾ-ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਝਾੜ-ਪੂੰਝ ਕੇ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਖੀਰ ਰਾਤ ਨੂੰ 'ਸਾਹਿਬਾ' ਦੀ ਸੁਵਾਰੀ ਸੁਖ-ਆਸਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਉੱਥੇ ਸ਼ਾਸ਼ਬਤ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਜੋੜਾ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ

ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਕਰਕੇ, ਬਰੀਕ ਛਾਨਣੀ ਨਾਲ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਛਾਣੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਘਾਹ-ਫੁਸ, ਕੰਕਰ-ਬੱਜਰੀ ਅਤੇ ਰੋੜਾ ਵਗੈਰਾ ਚੁਣ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਂਨ ਸਾਫ਼-ਸੁਖਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਚਰਣ-ਧੂੜਿ ਨੂੰ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀਆਂ ਛੋਟਿਆਂ-ਛੋਟਿਆਂ ਲਿਫਾਫੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਿੱਮਚਾ-ਚਿੱਮਚਾ ਪਾ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ।

ਜੋੜਾ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਗਾਏ ਵੱਖਰੇ ਬਕਸੇ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ, ਪ੍ਰਭਾਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ 'ਚਰਣ-ਧੂੜਿ ਦੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ' ਸਜਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ 'ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ' ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ-ਇਕ, ਦੋ-ਦੋ ਚਰਣ-ਧੂੜਿ ਦੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ, ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸਥਾਨਾਂ ਲਈ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬੜੀ ਦੁਰਲੱਭ ਵਸੂਤ ਹੈ। ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੱਵਿਤਰ ਧੂੜੀ ਕਿਧਰੇ ਐਂਵੇਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ? ਵੇਖੋ ਜੀ! ਅੱਜ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਰਤੀ ਕੁ ਧੂੜੀ ਨਸੀਬ ਹੋਈ। ਜ਼ਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋਏ ਹੋਏ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀ ਜਹੀ ਵੀ ਛਿੜੀ ਹੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ।

'ਅੱਛਾ.....ਅੱਛਾ.....ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਦਸਿਉ?' ਇਹ ਸਾਡਾ ਅਵੈੜਾ ਜਿਹਾ ਸਰਕੜੇ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੀ ਕਿ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਅਬਾਦੀ ਬਹੁਤ ਸੰਘਣੀ ਹੈ। ਗਰੀਬ-ਗਰਬਿਆਂ ਦੀ ਘਣੀ ਅਬਾਦੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਪਛਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭੀੜੀਆਂ-ਭੀੜੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਾਈ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਆਸਿਉਂ-ਪਾਸਿਉਂ ਉਠਦੀ ਸੜਿਆਂਦ ਜਾਹਿਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੇਲਵੇ ਲਾਇਨ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਵੀ ਸ਼ਰੇ-ਆਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਿੱਕੜ ਭਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜੇ, ਇਸ ਬੇ-ਰੋਕ ਖਿੱਲਰੇ ਗੰਦ-ਮੰਦ ਨਾਲ ਭਿੱਸਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਬੂਦਾਰ ਅਤੇ ਘਿਰਣਾਯੋਗ ਮੈਲ-ਖੈਲ ਦਾ ਜੋੜਾ-ਘਰ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਅਤੀ ਸੁਭਾਵਕ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ

ਸਮਾਧਾਨ ਹੈ?

'ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਖਾ.....ਫੱਕੇ ਮਾਰਦੇ ਨੇ, ਫੱਕੇ?' ਬਾਹਰੋਂ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਕੱਡਕਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਬੈਂਚ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਇਕ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਆਪਣੀ ਖੂੰਡੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਸੇਧੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਵਾਂਗੂ ਬੜੇ ਗੁਸੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਬੋਲਦੀ ਸੀ ਕਿ, 'ਭਰਾ ਜੀ! ਕੁਕਰਮਾਂ 'ਚ ਪਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਪੰਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਮੱਤ ਤੇ ਦੇ ਛਡੇ...ਕੀ ਪਏ ਕਰਦੇ ਨੇ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਵਿਸਰ ਗਈ ਇਹ ਤਾਂ, 'ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ ਨਰ ਕਰਤ ਕਚਰਾਇਣ' ॥

ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮੱਤ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੇ ਸਭ ਫੋਕਟ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਵਿਵਹਾਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਹਿਮੀਆਂ ਨੂੰ ਥੋਕ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੇ ਹੋਣੀ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਗੁਣ-ਵਾਨ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਲ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਮੈਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਈ ਕਿ 'ਵੇਖੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਸੋਲੂਂ-ਆਨੇ ਸੱਚ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ "ਚਰਣ-ਧੂੜਿ" ਦਾ ਕਈ ਥਾਈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਲਾਰ ਰਾਗ ਅੰਦਰ ਪੰਜਵੇਂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਫੁਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਕੀ ਧੂਰਿ ਪਰੀ ਉਡਿ ਨੇੜੀ

ਸਭ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲ ਗਵਾਈ ॥ (1263) ਤਥਾ

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੇ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿੱਖ ਕੀ

ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥ (306) ਤਥਾ

"ਹੋਇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਰੀਰੁ ਚਰਨਾ ਧੂਰੀਐ ॥"

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕਾਨੂੰ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਜੀ ਚਰਣ-ਧੂੜਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਰਣ-ਧੂੜਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਸਿੱਖੋ,

ਸਾਧੂ ਜਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋ ਜਾਓ ਅਤੇ ਜਾਤਿ ਵਰਣ ਅਭਿਮਾਨ ਦੇ ਸਿਰ ਮਿੱਟੀ ਪਾਓ। ਸ੍ਰਾਮੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾਸ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ ਕਿ 'ਜੋ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਤੜ੍ਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਗਿਰ ਜਾਵੇਗਾ'। ਇੰਵੇਂ ਹੋ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ।

'ਭਰਾ ਜੀ! ਉੱਝ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸੁਸਥਿਟੀ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਬਜ਼ਾਰ-ਮੁਹਲੇ ਵਾਲੇ ਅਕਸਰ 'ਮਾਤਾ ਰਾਜੇ' (ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ) ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਨੇਮ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਟਾਇਮ ਹੀ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਗੋਡਿਆਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਬੈਂਚ ਉੱਤੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਸਾਹ ਲੈਣ ਬੈਠ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਇਸ (ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਵੱਲ ਸੋਟੀ ਕਰ ਕੇ) ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਵੇਖਣ ਲਈ।'

'ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ!' ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਕਿ 'ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਤਾਂ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਜਲ ਮੌਂ ਹੱਥ ਪਵੇ, ਪੀਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਏ। ਜਰਾ (ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਵਲ ਉਗਲ੍ਹ ਕਰਕੇ) ਇਸ ਖਸਮਸੁ ਘੁਥੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਆਉਦੇ-ਸਾਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ-ਘੋਲ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਸੁਗਾਤ ਪੀਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੈਸ ਖੇਹ-ਸੁਵਾਹ ਬਾਰੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ".....ਧੂੜਿ ਘੋਲ-ਘੋਲ ਪੀਜੈ॥"ਮੂੜਿਆ ਸੁਣ! ਇਹ ਗੁਰੂ-ਮਰਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨੂੰ ਤਮਾਸ਼ਾ-ਘਰ ਨਾ ਬਣਾਉ.....ਵੈਰਿਓ'। ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਪਿੰਡੀ: ਗੌਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਣੀ ਦੇਂਦਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਜਿਥੇ ਭੀ ਕਰਮ ਤੋਂ ਧਰਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏਗਾ-ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਜਿਥੇ ਧਰਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ-ਜੀਵਨ ਬਣੇਗਾ'।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਕੱਚ-ਘੜੱਚ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਜਨਾਨ-ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਪੁੱਠੇ ਚਾਟੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਗਲ ਕਰਾਂ..ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ 'ਮਿੱਟੀ' ਦਾ ਤੁਸਾਂ ਕਿੱਸਾ ਛੇਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਤੇ ਕੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਓਂ

'ਪ੍ਰਸਾਦ' ਲੈਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਲੈਣ, ਪਰ ਖੇਹ ਦੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਤੀ ਵੱਸ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਘੋਲ ਕੇ ਪਿਆਉ ਪੁੜੀ, ਸੰਧੂਰ ਵਾਂਗੂ ਸਿਰ ਦੇ ਚੀਰ ਵਿੱਚ ਪਾਉ ਪੁੜੀ, ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ ਤਾਂ ਘੋਲ ਕੇ ਪੀਓ ਪੁੜੀ, ਆਸਾਵੰਤੀ ਜਨਾਨੀਆਂ ਤਾਂ ਛਿੱਡ ਤੇ ਪੁੜੀ ਦਾ ਲੇਪ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ.....ਹਤ ਤੁਹਾਡਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋਵੇ... ।

ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਵਿਦਵਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਸੰਜੀਦਗਾ ਬੋਲਦੀ ਹੋਈ ਹੱਫ ਚੁੱਕੀ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਜਰਾ ਕੁ ਸਾਹ ਲੈ ਕੈ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ 'ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ? ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੋਲਕਾਂ ਭਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਗਰਜ ਹੈ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕੀ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜੇ ਮਨਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁਰਮਤੀਆਂ ਹੀ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ' ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਦੇ ਘਰ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਅੰਦਰ ਪਾਵਨ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਹੁਇ ਸੋਝੀ ਪਾਇਸੀ ॥

ਏਤੁ ਦੁਆਰੈ ਧੋਇ ਹਛਾ ਹੋਇਸੀ ॥ (730)

ਗੁਰਦੁਆਰੀਏ, ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਐਸੇ-ਐਸੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਬੁਣਦੇ-ਤਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਧਾਰਨ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੋਚਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਸਕ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਲਣ ਦੇਂਦੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਧੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਬਾਬਤ ਇੰਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

**'ਬਾਹਰ ਕੀ ਅਗਨਿ ਬੂਝਤ ਜਲ ਸਰਤਾ ਕੈ
ਨਾਉ ਮੈ ਜਉ ਅਗਨਿ ਲਾਗੈ ਕੈਸੇ ਕੈ ਬੁਝਾਈਐ।**
**ਬਾਹਰ ਸੇ ਭਾਗਿ ਓਟ ਲੀਜੀਅਤ ਕੋਟ ਗੜ
ਗੜ ਮੈ ਜਉ ਲੂਟਿ ਲੀਜੈ ਕਹੋ ਕਤਿ ਜਾਈਐ।**
ਚੋਰਨ ਕੈ ਝ੍ਰਾਸ ਜਾਇ ਸਰਨਿ ਗਹੈ ਨਰਿੰਦ

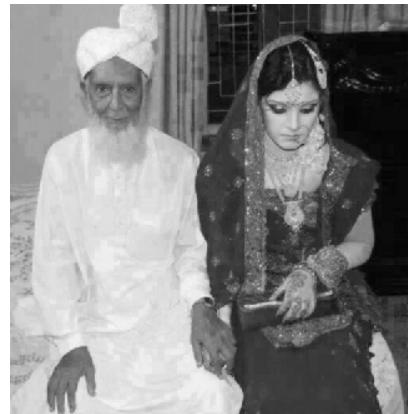
ਮਾਰੈ ਮਹੀਪਤਿ ਜੀਉ ਕੈਸੇ ਕੈ ਬਚਾਈਐ ।
 ਮਾਇਆ ਡਰ ਡਰਪਤ ਹਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰੈ ਜਾਵੈ
 ਤਹਾ ਜਉ ਮਾਇਆ ਬਿਆਪੈ ਕਹਾ ਠਹਰਾਈਐ' । 544 ।

ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਅਜੇ 'ਮਾਤਾ ਜੀ' ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਤੇ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸਕੂਟਰ ਰੁਕਿਆ। ਵੇਖਦਿਆਂ-ਹੀ-ਵੇਖਦਿਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੌ-ਜੁਵਾਨ ਬੀਬੀ ਬੜੇ ਠੰਮੇ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ 'ਮਾਤਾ ਜੀ' ਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਉਤੇ ਬਿਠਾਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਆਸਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਨਾ-ਵਾਕਿਫ਼ 'ਮਾਤਾ ਜੀ' ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜਲਾਉ ਦੀ ਝਲਕ ਪਏ ਮਾਣਦੇ ਸੀ ਦੁਕਾਨ ਵੱਲ ਭਉਂ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਸੁਕੜਿਆਂ ਹੋਇਆ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ ।

ਹਣ ਅਸੀਂ 'ਗੁਰੂ-ਫਤਿਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ' ਉਚਾਰਨ ਉਪਰੰਤ ਆਪਣੀ ਮੰਜਲ ਵਲ ਚਲਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਿਆ। ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਕਦਮਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਚੌਕ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਵਾਜਾਈ ਨੂੰ ਨਿਯਮਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ 'ਪਹਿਰੇਦਾਰ' ਬਣਿਆ ਸਿਪਾਹੀ, ਹਰ ਇਕ ਰਾਹਗੀਰ ਪਾਸੋ, ਸਰਕਾਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਤਹਿਸੂਦਾ ਅਸੂਲਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੈਨਤ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਵੀ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸੁਖੈਣ ਅਤੇ ਨਿਰਵਿਗਨ ਆਮਦੋ-ਰਫਤ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਹਿ-ਸੁਭਾ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ:-

“ਓ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ! ਤੇਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ
 ਸੁੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਕਿਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ?”

ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਨੇਡਾ ਲਈ ਵਿਆਹ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਰੁੱਚੀ ਦੌੜ ਕੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਕੀ ਕੁੜੀ, ਦਾਣਾ-ਮੰਡੀ ਵਾਂਗੂ ਵਿਕਣ ਲਗ ਪਏ। ਕਨੇਡਾ ਤੋਂ ਗਏ ਅੱਧ-ਖੜ੍ਹੂ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਅੱਪਰਾ (ਜਲੰਘਰ) ਵਿਖੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਕੁੜੀ ਚੁਣਨ ਲਈ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ।

ਧੀਏ! ਅਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ....

ਪਿਛਾਂਹ ਭੌਂਹ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਓਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਲੜਕੀ ਦੀ ਡੋਲੀ ਤੋਰਨ ਸਮੇਂ ਸਹੇਲੀਆਂ/ਮਹੇਲੀਆਂ ਅਕਸਰ ਉਪਰੋਤਕ ਸਿਰਲੇਖ ਵਰਗੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ/ਗਮੀ ਦੇ ਸਮੇਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਉੱਚ-ਪਾਏਦਾਰ ਗੀਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਦਾ ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਜਿਥੇ ਸੰਯੋਗ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਲੜਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੜਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁੰਤ ਤੇ ਓਹੋ ਹੀ ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ। ਪਤੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇਵਰ ਜੇਠ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨਣਾਨਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਵਿਆਹ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਦਮ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਸਤੇਦਾਰੀਆਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਜਨਮ-ਸਿਧ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਵਰ ਲੱਭ ਕੇ ਵਿਆਹੁਣ ਮਗਰੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ। ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਮਾਂ ਜਾਂ ਭਰਾ ਵਿਆਹੀ ਧੀ/ਭੈਣ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ, ਦੁਖ-ਸੁਖ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈ ਲੈਂਦੇ, ਪਰ ਬਾਪ ਘੱਟ-ਵੱਧ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਹੂਰੇ ਘਰੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀ-ਲੜਕੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ ਰਿਸਤਿਆਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੇਵਾ, ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਪਿਆਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ। ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਜੋੜੀ ਵਿੱਚ ਉਪਜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਪਰਸਪਰ ਅਸਲੀ ਸਾਂਝ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਲ-ਬੈਠ ਕੇ ਨਜ਼ਿੱਠ ਲਏ ਜਾਂਦੇ। ਨਵੇਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਢੱਲਣ ਲਈ ਵਿਆਹੀਆਂ-ਵਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਸਦਾ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਵਰ੍ਹੇ-ਛਿਮਾਈ ਜਾਂ ਤੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ-ਮਿਸਾਵੇ ਤੇ ਹੀ ਪੇਕੇ ਘਰ ਗੇੜਾ ਮਾਰਦੀਆਂ। ਅਜੇਹਾ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਵਿੱਚ

ਵਾਪਰਿਆ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਵਨੇਤ ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਰਹੀ ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਆਗਿਆ ਪੇਕੇ-ਘਰ ਜਾਣਾ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਵਗਿਆ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

ਉਕਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਜੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇੱਕ ਗੱਲੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਜਿਹੀ ਸ਼ੈਅ ਸਮਝ ਕੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਬਰਾਬਰ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਨਾ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤੇ ਨਾ ਵਿੱਦਿਆ ਯਾਨੀ ਦਮਿ ਦਰਜੇ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ 1850 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਦਾਹਵੇਦਾਰ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸੰਨ 1856 ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ-ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 47 ਕੁ ਮਿਡਲ ਪੱਪਰ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੂਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸੰਨ 1886 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਧੀ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਿੱਤ-ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ:-

**'ਪੁੱਤ ਪੜ੍ਹਾਇਆਂ ਸੌਰਦੀ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਜਾਨ
ਧੀ ਪੜ੍ਹਾਇਆਂ ਹੋਵੰਦੀ, ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਵਿਦਵਾਨ'**

ਜਿਸਦੀ ਵੱਸਦੀ-ਰੱਸਦੀ ਧੀ ਸੁਖੀ, ਉਹਦਾ ਇਹ ਜਹਾਨ ਵੀ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਅੱਗਾ ਵੀ ਭਲਾ। ਧੰਨ ਭਾਗ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਸਰਵਣ-ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਲੰਡੇ ਚਿੜੇ। 'ਢੱਕੀ ਰਿੱਝੇ ਤੇ ਕੋਈ ਨ ਬੁੱਝੇ'। ਖੈਰ ! ਗੱਲ ਲਾਂਭੇ ਚੱਲੇ ਗਈ।

ਜ਼ਮਾਨਾ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੁਰਦਾ ਗਿਆ। ਵਿਆਹ ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਰੀਤ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਨਾ ਬਦਲੀ ਪਰ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ 'ਚ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੋੜ ਦੇ ਪਾਗਲਪਨ ਅਧੀਨ ਧੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕਿਆਂ

ਵਿੱਚ ਲੋਹੜੇ ਦਾ ਨਿਘਾਰ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਸੰਜੋਗ ਵੱਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚੇ/ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਨੇਡਾ ਲਈ ਵਿਆਹ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਰੁੱਚੀ ਦੌੜ ਕੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਕੀ ਕੁੜੀ, ਦਾਣਾ-ਮੰਡਿ ਵਾਂਗੂੰ ਵਿਕਣ ਲਗ ਪਏ। ਕਨੇਡਾ ਤੋਂ ਗਏ ਅੱਧ-ਖੜ੍ਹੂ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਅੱਪਰਾ (ਜਲੰਧਰ) ਵਿਖੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਕੁੜੀ ਚੁਣਨ ਲਈ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਈ ਹਫ਼ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ।

ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਲਈ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ 'ਲੜਕੇ/ਲੜਕੀ ਦੀ ਭਾਲ' ਮਾਨੋਂ ਬੱਚੇ ਜਿਵੇਂ ਛਪਾਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਏ ਹੋਣ? ਫਰਜ਼ੀ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਗੜ੍ਹ-ਮਾਰ ਬਰਸਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸੁਆਰਥ ਮੁਖੀ ਭਰਾ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਜਾਈਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪਿਓ, ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਝੂਠੇ ਮੂਠੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਡਰਾਮੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਸਾਉ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜੂਰੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਟਕ ਕੀਤੇ। ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਖਾਤਰ ਸਾਡੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਏ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ 'ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ' ਅੰਦਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਕੈਸੀ ਹੋਈ ॥
 ਸਾਲੁਕ ਮਿਤੁ ਨ ਰਹਿਓ ਕੋਈ ॥
 ਭਾਈ ਬੰਧੀ ਹੇਤੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥
 ਦੁਨੀਆ ਕਾਰਣਿ ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ ॥

(ਸਲੋਕ ਮ:1-ਅੰਕ 1410)

ਪੰਜ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਟੋਰਾਂਟੋ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਨਾਮੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਸਾਂ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ (ਫਰਜ਼ੀ ਨਾਂ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਘੱਟ

ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਲੜਕੀ ਲਈ ਯੋਗ ਵਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਗੱਲ ਤੌਰੀ ਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਦਸੌਂਦਾ ਸਿੰਘ (ਇਹ ਵੀ ਫਰਜ਼ੀ ਨਾਂ) ਬੋਲ ਪਿਆ। ਅੱਠ ਲੱਖ ਦਿਉ! ਬਾਕੀ ਖਰਚਾ ਵੀ ਸਾਡਾ। ਜੋ ਨਕਲੀ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰਾ ਭਤੀਜਾ ਮੰਗਵਾ ਦਏਂ-ਕਾਕਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮੇ 'ਚ ਅਫਸਰ ਐ। ਗੱਲ ਅਗਾਂਹ ਤਾਂ ਨ ਵਧੀ ਪਰ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਜੀਅ ਆਉਣੇ ਹਨ- ਤੀਹ ਲੱਖ ਕਮਾਉਂ। ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਕੁਥਾਂਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਿੱਖ, ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਬਖਸ਼ੇ! ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਅਕ੍ਰਿਤਿਘਣ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ।

ਇੰਝ ਹੀ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਟੋਰਾਂਟੋ ਪੁੱਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਡਾਕਟਰ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਾਲਗਿਰੂਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਨੀ ਵੱਲੋਂ ਚਾਰ ਕੁ ਵਾਰ ਚਾਰਜ਼ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਭਾਵੇਂ ਨਸ਼ਈ ਸਹੁਰਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਦੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪਿੱਛਵਾੜਿਓਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੰਘਿਆ ਪਰ ਰੰਗ-ਬਰੰਗਾ ਹੋ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਦਿਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਗਾਉਂਦਾ:-

ਕੁੱਤਾ ਸੋ ਜੋ ਕੁੱਤਾ ਪਾਲੇ,
 ਕੁੱਤਾ ਦੋਹਿਤਾ ਨਾਨੇ ਹਾਲੇ।
 ਕੁੱਤਾ ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਭਾਈ,
 ਕੁੱਤਾ ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਘਰ ਜੁਆਈ।
 ਜੁਆਈ ਫਿਰੇ ਸਹੁਰੇ ਨਾਲ।
 ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਹੈ ਕੁੱਤਾ ਕੀਰ।
ਖਸਮ ਗਰੀਬ ਤੇ ਨਾਰ ਅਮੀਰ”।

ਅੱਕ-ਬੱਕ ਕੇ ਸੁਸਰਾਲ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਵਾਲੇ ਚਲੰਤ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਫੰਡਿਆ ਡਾਕਟਰ ਨੀਮ-ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ

ਪਿਓ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਕਾਮ ਪਤਨੀ ਮਾਸੂਮ
ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਯਤੀਮਾਂ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉੱਚੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁੱਚੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਦਾਈਏ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ
ਸਾਡਾ ਭਾਈਚਾਰਾ, ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੇ ਸੌਦੇ-ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਜੁਬਾੜੇ 'ਚ
ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ,
ਭੈਣ-ਭਰਾ ਜਿਹੜੇ ਕਦੇ ਦਿਨ-ਸੁੱਧ ਤੇ ਹੀ ਕਾਕੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ
ਵਾਹ ਲਗਦੀ ਅਮਨ-ਜਲ ਛੱਕਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ
ਵਿਆਂਦੜ੍ਹ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣਾ, ਪੂਰਾ ਦੱਬਦੱਬਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ, ਮਾਨੌ
ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਕਰਨੀ, ਆਪਣਾ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੱਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਚਿਬੜ੍ਹ ਜਹੋ ਬਣੇ
ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕਈ ਵਿਚਾਰੇ ਤਾਂ ਮੰਦਹਾਲੀ 'ਚ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕਰਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ। ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਛਿੜ ਪੈਣ ਤਾਂ ਪਾਕ ਭਰੇ ਫੋੜੇ ਵਾਂਗ ਵਹਿ
ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਨਾਲ-ਲੰਘੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ
ਕੁੜਮਾਂਚਾਰੀ 'ਚ ਸੌਦੇ ਬਾਜ਼ੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਮੁੱਕਰ ਜਾਣਾ ਆਮ
ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਅਜੇਹਾ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ,
ਜਿੱਥੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਲਣ ਨਾਲੋਂ ਸਕੇ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ
ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਫ਼ਖਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਾਂ। ਰਾਈ ਦੇ
ਪਹਾੜ ਉਸਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਅਸੰਭਵ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨ ਜਾਪੇ
ਪਰ ਹੈ ਸੱਚ। ਫੁਗਵਾੜੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਕਨੇਡਾ ਵਿਆਹੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸਪੈਂਸਰ
ਸ਼ਿਪ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਸਮੇਤ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਟੋਰਾਂਟੋ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਜੁਆਈ ਨੇ
\$46000 ਦਾ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਸਪੈਂਸਰ ਸ਼ਿਪ ਦਾ ਖਰਚਾ
ਦਿਉ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਸਾਕ। ਮਰਦਾ ਕੀ ਨਾ ਕਰਦਾ, ਬਸ ਅੱਕ ਚਬਣਾ
ਪੈ ਗਿਆ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਮਾਲਵੇ ਤੋਂ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਧੀ ਵੱਲੋਂ ਸਪੈਂਸਰ ਸ਼ਿਪ ਦਾ
ਅੱਧਾ ਲੱਖ ਮੋੜਨ ਤੋਂ ਅਸਮੱਰਥ ਕਨੇਡਾ ਆਇਆ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਾਰ ਬਲਦੀ 'ਚ
ਸਿਰ ਦੇਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਰੰਗੀਨੀਆਂ ਦੇ ਚਾਅ ਵਿੱਚ
ਗਾਣ ਕਰਵਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਵਾਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਨਿਆਸਰੇ
ਜਹੋ ਹੱਥੀਂ ਸਹੇਡੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਦਨਾਮੀ

ਡਰੋਂ ਜੁਬਾਨ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦੇ। ਇਹੋ ਜਹੇ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬਾਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਅਤੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ। ਨਾ ਜੀਉਂਦਿਆਂ 'ਚ ਤੇ ਨਾ ਮਇਆਂ 'ਚ।

ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਜੋੜ-ਅਜੋੜ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋੱਖਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਿਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ ਧੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਧੀਆਂ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ 'ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਵਿਆਹ' ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਗੀਤ ਹੀ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕੂਹਣੀ ਮੋੜ ਉੱਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਬੇ-ਹਯਾਈ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਕਹੀਏ ਤੇ ਕੀ ਨਾ ਕਹੀਏ, ਆਪਣੀ ਜੁਆਨੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤਾਏ ਰੁਲਦੇ ਦੇ ਹਾਣੀ ਨਾਲ ਹਿਜਰਾਂ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਕੇ, ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀਂ ਸੱਧਰਾ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਪਰਾਗਾ ਪ੍ਰਵਾਈ ਮਲੂਕ ਬੱਚੀਆਂ ਜਦੋਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵੱਲ ਵਿਦਾਇਗੀ ਸਮੇਂ ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ੁੱਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ 'ਬਾਬੁਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ' ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਪਾਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਭੈਣ! ਜਾਂਦੀ ਸਪੌਂਸਰ ਕਰ ਦਈਂ' ਭਰਾ ਦੇ ਕਹੇ ਕੰਨ-ਪਾੜਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਹੱਥਿਂ ਪਾਏ ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਚੂੜੇ, ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀਆਂ ਹੱਥ-ਕੜੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੁੱਬਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ 'ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ, ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਏ'।

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੂਹਰੇ-ਤੀਹਰੇ ਵਿਆਹ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਨਲੀ-ਚੋਚੇ ਜਹੇ ਕੋਤਲ ਵਰਗੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਆਹ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ 'ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਫਿਰ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ'- ਸਪੌਂਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇੱਕਲੇ ਟੋਰਾਂਟੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਇਸੇ ਸੁਨਾਮੀ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਫੰਡੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚੀਆਂ-'ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੜੀਏ! ਅੰਬਰ ਬਣਿਆ'-ਬੇਵਸ ਤੇ ਖਾਮੋਸ਼' ਲਚਾਰਗੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉ ਰਹੀਆਂ ਦਿੱਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹਰ ਕਸਬੇ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮੋੜ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਰਿਜ਼ ਬਿਉਰੋ ਯਾਨੀ ਕਾਂਟਾ-ਫਿੱਟ ਡੀਪੂ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 'ਲਾਗ ਲਿਆ ਬੁੜੀਆਂ ਫਿੱਟ ਕਰਤੀਆਂ, ਇਹ ਅਗਲੀ ਭਾਵੇਂ ਜਾਂਦੀ ਰੰਡੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਂ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਤਰਜ਼ ਦੀ ਫੈਲ ਪਸਰ ਰਹੀ ਜੀਵਨ ਸੈਲੀ ਦੀਆਂ ਰੰਗੀਨੀਆਂ ਮਾਨਣ ਲਈ ਮਾਪੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ

ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਕਰੂਚੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਗੌਰਵ ਉਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿੱਲਖਣਤਾ ਦਾ ਕੰਘਾ ਕਰ ਛੱਡਿਐ।

ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਅਥਾਹ ਯਤਨ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ-ਲਿਖੀਆਂ ਕਾਕੀਆਂ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਨਰਾਜਗੀ ਸਹੇਤੁਨ ਦਾ ਜੋਖਮ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪ ਮਤੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ/ਜੁਅਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੈਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਝੱਟ ਦਬੂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਲੁਣ ਮਾਤਰ ਟਾਂਵੀ ਜਿੰਦਾ-ਜ਼ਮੀਰ ਵਾਲੀ ਕੋਇਲ ਕੁਕਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਅਵਾਜ਼ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ।

ਬਹਾਨਾ ਕੋਈ ਵੀ ਘੜਿਆ ਜਾਏ ਅਸੰਗਤੀ ਵਿਆਹਾਂ ਨਾਲ ਕਸ਼ਤੇ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਢੇਰ ਸਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਉਲੱਝਣਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਰੋਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਰੋਇਆ ਜਾਏ? ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਮਾਲਵੇ 'ਚੋਂ ਉਸ ਸਿੱਖ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਪਹਲੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਵਿਆਹੁਣ ਗੋਚਰੀ 20 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਧੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ-ਸੁੰਦਿਆਂ ਹੁਣ ਤੀਸਰਾ ਵਿਆਹ ਰਚਾਉਣ ਦਾ ਦਬਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐਕਸੀਡੈਂਟ 'ਚ ਪਹਿਲੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਹੇਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਤੀ ਨੇ ਕਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਾਜੀ ਤੇ ਸੈਂ ਆਪਣੇ। ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਜਿਦੰਗੀ ਦੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ 'ਚੋਂ ਵਿੱਚੋਂ ਝਰਨ-ਝਰਨ ਵਹਿੰਦੇ ਅੱਖਰੂ ਮਾਨੋ! ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ:-

ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਦਿਹਿ ਨਾਲਾ ਕਪਿਆ ਜੇ ਗਲੁ ਕਪਹਿ ਚੁਖ॥

ਪਵਨਿ ਨ ਇਤੀ ਮਾਮਲੇ ਸਹਾਂ ਨ ਇਤੀ ਦੁਖ॥ 76॥

(ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕੇ ਅੰਕ 1381)

ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਰੜੇ-

ਮੈਦਾਨ ਵਾਧੂ ਰਗੜੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਆਹ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀਆਂ। ਇਹ ਸ਼ਰੀਹਣ ਬੇ-ਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਇਸ ਭੈੜੀ ਬਦਬੂਦਾਰ ਤੇ ਤੱਤੀ ਹਵਾ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਲੂਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਠੱਗ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਅਧੀਨ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ ਜਗਤ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ। ਪੰਥਕ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਨਿੱਗਰ ਪਾਲਣਾ ਉੱਤੇ ਡੱਟਵਾਂ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀ ਨਾ-ਪਾਕ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਭਰੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ ਅੰਦਰ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਿਛਲੀ ਪੁੰਨਿਆ
 ਤੋਂ ਦੂਸਰਾ ਮਹੀਨਾ ਲੱਗ
 ਚੁੱਕੈ ਬੇਬੇ ਹਰੋ ਨੂੰ ਬਕਸੇ 'ਚ
 ਬੰਦ ਪਿਆ ਹੋਇਆਂ।
 ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ
 ਬਕਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਕੜੀ
 ਰਹੀ। ਅੱਖੇ! ਬੁੱਢੜੀ ਤਾਂ
 ਮਰ ਗਈ, ਚਲੋ ਇਸੇ ਨੇ
 ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਉਮਰ ਵੀ ਬਖੇਰੀ ਹੰਡਾ ਲਈ ਆ, ਸਸਕਾਰ ਅੱਜ ਕੀ ਤੇ
 ਕੱਲ੍ਹੁ ਕੀ? ਉਹ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਐ। ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ
 ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾ ਲਈਏ। ਨੂੰਹਾਂ ਵੱਖ ਤੇ ਪੁੱਤ ਵੱਖ, ਜੱਣੇ ਖੱਣੇ ਨੂੰ ਧੱਤਾ-ਧੱਤ
 ਰਾਹਦਾਰੀਆਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਬਕਸੇ ਬੰਦ ਬੇਬੇ

ਪਿਛਲੀ ਪੁੰਨਿਆ ਤੋਂ ਦੂਸਰਾ ਮਹੀਨਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕੈ ਬੇਬੇ ਹਰੋ ਨੂੰ ਬਕਸੇ 'ਚ ਬੰਦ ਪਿਆ ਹੋਇਆਂ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਕਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਕੜੀ ਰਹੀ। ਅੱਖ! ਬੁੱਢੜੀ ਤਾਂ ਮਰ ਗਈ, ਚਲੋ ਇਸੇ ਨੇ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਉਮਰ ਵੀ ਬਥੇਰੀ ਹੰਡਾ ਲਈ ਆ, ਸਸਕਾਰ ਅੱਜ ਕੀ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਕੀ? ਉਹ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਐ। ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾ ਲਈਏ। ਨੂੰਹਾਂ ਵੱਖ ਤੇ ਪੁੱਤ ਵੱਖ, ਜੱਣੇ ਖੱਣੇ ਨੂੰ ਧੱੜਾ-ਧੱੜ ਰਾਹਦਾਰੀਆਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਵੱਗ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੂਰੇ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਕੌਸਲੇਟ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਢਾਈ/ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਵੀਜ਼ਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਬਸ ਨੂੰਹਾਂ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਖਸਮ ਰੰਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸੀ ਜਾਇਆ ਕਰਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਗੱਲ ਵੱਧਦੀ ਵੱਧਦੀ ਗਾਲੀ ਗਲੋਚ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਘਸੁੰਨ ਮੁੱਕੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ। ਇੰਝ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲ-ਬਾਣੀ ਵੀ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੀ ਪਰ ਹਰੋ ਬੇਬੇ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਸੱਕੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਜੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਜੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਟੀਂਡ ਤੇ ਸਜਾਇਆ ਬੇਬੇ ਦੀ ਰਾਖ ਦਾ ਬਕਸਾ ਪੁੱਤਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਪਿਆ ਤਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਕਦੋਂ ਬੇਬੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਤਾਰ ਕੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਹਰੋ (ਬੇਬੇ) ਆਪਣੇ ਚਿਰੋਕਣੇ ਗੁਰ-ਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰੇ ਬਚਨ ਸਿੰਹ ਨਾਲ ਇਕੱਲ 'ਚ ਹੰਡਾਏ ਦਿਲ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਸਕੇ।

ਲਾਸ਼ ਸੰਭਾਲ ਘਰ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਮਕੀਲੀ ਜਹੀ ਸੰਦੂਕੜੀ 'ਚ ਬੰਦ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਰਾਖ-ਹਰੋ, ਅਤੀਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਕਰਦੀ ਕਦੇ ਹੱਸ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਕਦੇ ਰੋਂ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਰੋਂਦੀ ਤਾਂ ਏਨਾਂ ਰੋਂਦੀ.....ਏਨਾਂ ਰੋਂਦੀ ਕਿ ਬੇਬੇ ਦੇ ਰੁੱਦਨ ਸੁੱਣ ਸੁੱਣ ਕੇ ਆਂਚ-ਗੁਆਂਚ ਵੀ ਪਾਹੀ ਰੋਣ ਡਹਿ ਪੈਂਦਾ। ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਕੋਣ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪੇ ਹੀ ਹਾਰ-ਹੰਭ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬੇਬੇ ਦਾ

ਇਹੋ ਹੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸੀ। ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਆਸਰਾ।

ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਐ ਕਿ ਮਾਂ ਤਾਂ ਜਣੇਪੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਪਿਉ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਚੱਲ ਵੱਸਿਆ। ਚਾਚਿਆਂ, ਤਾਂਡਿਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਗਲ੍ਹਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਵਿਧਾਤਾ ਬੜਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ— ਬੱਚਦੀ ਬਚਾਉਂਦੀ ਰੁਲ-ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੇ ਪਲਦੀ ਗਈ। ਕਦੇ ਪਸੂਆਂ ਦਾ ਗੋਹਾ-ਕੂੜਾ, ਕਦੇ ਮਾਂਜਣ ਲਈ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ, ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਝਾੜੂ, ਚੌਂਕੇ-ਚੁੱਲੇ ਦੀ ਲਿੱਪਾ-ਪੋਚੀ, ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਲਣਾ ਕਿ ਕਦੋਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਕਦੋਂ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ ਬਸ ਕੋਹੜ੍ਹ ਦੇ ਬੈਲ ਵਾਲੀ ਚੱਲ ਸੋ ਚੱਲ।

ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਬੇਬੇ ਹਰੋ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਿਹਰੇ ਬੰਨੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਨੀਂਗਰ ਬਚਨ ਸਿੰਹ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ 'ਚੋਂ ਤੱਕਿਆ ਸੀ, ਮੂੰਹ ਮੱਥੇ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਸੋਹਣਾ ਸੀ, ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਏਨੀਂ ਸੋਹਣੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ ਜੋੜੀ ਵਾਹਵਾ ਫੱਬਦੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਹਰੋ ਦਾ ਹੱਟਾ ਕੱਟਾ ਕਾਂਣਾ ਦੇਵਰ ਡੱਕਾ ਭੰਨ ਕੇ ਦੁੱਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੇ ਕਦੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ। ਉਪਰੋ-ਬਲੀ ਤਿੰਨ ਕਾਕੇ ਤੇ ਦੋ ਧੀਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਗਈ, ਹਰੋ। ਪ੍ਰਵਾਰ ਵੱਡਾ ਤੇ ਆਮਦਨ ਥੋੜੀ ਪਰ ਸੰਤੋਖ ਬਹੁਤ। ਨਿਆਣਿਆ ਦੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੇ ਦੋ-ਦੋ ਕਨਾਲਾਂ ਕਣਕ ਵੱਚ ਆਉਣੀ। ਕਦੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਨੀਵਾਂ ਨਾ ਬੋਲਣਾ। ਭੋਲ੍ਹੀ-ਸੇਪੀ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਇਕਾਂਤ 'ਚ ਬੈਠਿਆਂ ਬਚਨੇ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ 'ਹਰੋ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਹਰ ਕੁਰੇ! ਉੰਝ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਨਾਂ ਵਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰੇ' ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਸਕਾਰ ਆਪ ਕਰਾਂ, ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਅੱਲਾਦ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਤੈਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਨਾ ਪੁੱਛੇ'। 'ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਰੋਟੀ ਕੌਣ ਪਕਾਉਗਾ? ਨਾਂ ਬਾਬਾ ਨਾਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹਰੋ ਨੇ ਬਚਨੇ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹ ਲੈਣੇ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹਰੋ ਦਾ ਘਰ ਵੀ ਮੂੰਧੇ ਮੂੰਹ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਬਚਨੇ ਦਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਖਟੂ ਦੇਵਰ ਕਾਸੇ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਢੱਠੇ ਜਿਹੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਹਰੋ ਆਪ ਗੱਡੇ ਤੇ ਸਮਾਨ ਲੱਦ

ਕੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨਾਲ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਸਮੇਤ ਕੋਟ ਈਸੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਅਚਨਚੇਤ ਭਰਾ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਰੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਏਪਰ ਆਣ ਕੇ ਵੀ ਭਜਨੇ ਦੇ ਸੁਭਾਵ 'ਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਆਈ। ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੱਥ 'ਚ ਬੈਠੇ ਜੱਕੜ ਵੱਡੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਤਾਸ਼ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਹਰੋ ਨੇ ਕਦੇ ਬੁਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਨਾਇਆ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਓਟ-ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੰਨੀ ਦਾ ਮੁੜਾਸਾ ਮਾਰ ਲਿਆ, ਹੱਥ 'ਚ ਬਚਨੇ ਦੀ ਹੀ ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਂਗ ਤੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਕਹੀ, ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ, ਨਾ ਅੱਗਾ ਵੇਖਦੀ ਨਾ ਪਿੱਛਾ, ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਬਸ ਕੁੱਦ ਪਈ ਜਿਦੰਗੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ।

ਇਕ ਦਿਨ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਲੁੱਚ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਚੁਕਾਏ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਹਰੋ ਨਾਲ ਛੱਡੇ ਦੇਵਰ ਭਜਨੇ ਨੇ ਬੱਦ-ਸਲੂਕੀ ਕੀ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਲੈਣੇ ਦੇ ਦੇਣੇ ਪੈ ਗਏ। ਹੋਰ 'ਚ ਆਈ ਹਰੋ ਨੇ ਬੱਦਤਮੀਜ਼ ਭਜਨੇ ਤੇ ਬਚਨੇ ਦੀ ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ.....ਓਹ ਡਾਂਗ ਵਾਹੀ... ਓਹ ਡਾਂਗ ਵਾਹੀ... ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਰਾਤੇ-ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੌੜੀ ਦੇ ਭਾਅ ਵੇਚ ਕੇ ਭਜਨਾ ਪੱਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਉਗ ਸੁਗ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਖਬੀ-ਖਾਨ ਵੀ ਹਰੋ ਤੋਂ ਭੈਅ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਹਰ ਕੋਈ 'ਬੇਬੇ ਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਚ ਬਣੀ, ਫਿਰ ਸਰਪੰਚ ਬਣੀ, ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ ਸ਼ੋਅਰਤ ਏਨੀ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਤੱਕ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ 'ਚ ਫਖਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮਸਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਬੇਬੇ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਪਾਸਕੂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਠੂੰਗਾ ਮਾਰਿਆ।

ਗਰੀਬੀ 'ਚ ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਖੁੱਭੀ ਬੇਬੇ ਭਾਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਵਿੱਦਿਆ ਨਾ ਦੇ ਸਕੀ ਪਰ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਲੜੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ। ਸਬੱਬ ਹੀ ਐਸਾ ਬਣਿਆ ਕਿ ਬੇਬੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਕਨੇਡਾ ਵਿਆਹੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਕਨੇਡਾ ਆਉਣ ਲਈ ਬੇਬੇ ਘਰੋਂ ਤੁਰਨ ਲਗੀ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਨੇਤ੍ਰਿਉਂ ਜਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਚੋਖਾ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ, ਖੂਬ ਚਹਿਲ ਪਹਿਲ ਹੋ ਗਈ, ਸੱਚ ਜਾਣਿਉ! ਵਿਆਹ ਵਰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ.....ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਚਨ ਸਿੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕਲੀ ਇੱਕਲੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਗਿਲਦਿਆਂ ਕਈ ਘੰਟੇ ਲੰਘ ਗਏ। ਬੱਚੇ ਕਾਹਲੇ ਪਈ

ਜਾਣ। ਆਖਰ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨ-ਬਗਲ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਬੇਬੇ ਹਰੋ ਨਿਰਮੋਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਪੁੱਜੀ।

ਬੇਬੇ ਹਰੋ ਦਾ ਇਕੋ ਥਾਲੀ 'ਚ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਸੰਤੋਖੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਚੋਲਾ-ਧਾਰੀ ਸਾਧ ਟੋਲੇ ਜਾ ਰਲਿਆ, ਕੋਈ ਘੋਣ-ਮੌਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ। ਕੈਦਣ ਬਣੀ ਬੇਬੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੌਰ-ਟੱਪਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕੱਲ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੀ ਬੇਬੇ ਦਾ ਰੌਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦਿੱਲ ਕਰਦਾ ਪਰ ਰੋਵੇ ਕਿਹਦੇ ਅੱਗੇ? ਬਚਨ ਸਿੰਹ ਤਾਂ ਚਿਰੋਕਣਾ ਧੋਖਾ ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਾਂ ਕਾਂਣਾ ਭਜਨਾ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਥੋਹ ਪਤਾ ਸੁਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਥੇ ਮਰ-ਖੱਪ ਗਿਆ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਿਆਣਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਲਈ ਟਿਕਟ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲੜ-ਪੱਲਾ ਨਾ ਫੜਾਇਆ। ਪੋਤੇ-ਪੋਤਰੀਆਂ ਨੇ ਚਵ੍ਹੀ ਘੰਟੇ ਝੁਰਮਟ ਪਾਈ ਰੱਖਣਾ। ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੇ ਅੱਤ ਦੀ ਸਤਾਈ ਹਰੋ ਨੂੰ ਖੂਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਛੂੰਗਾ ਹੋਅਕਾ ਲੈ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਪਿਆ, 'ਬਚਨ ਸਿੰਹ! ਏਨ੍ਹੀ ਦੁੱਖੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਹੋਈ ਜਿਨ੍ਹੀ ਅੱਜ ਹਾਂ। ਜੇ ਸੁਣਦਾ ਐਂ! ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨਰਕ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਲੈ। ਬੁਲਾ ਲੈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਛੇਤੀ.....ਛੇਤੀ.....'। ਖੋਰੇ ਬਚਨ ਸਿੰਹ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਪਈ-ਤੜਕਸਾਰ ਹੀ ਭੌਰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ।

ਮੋਈ ਹੋਈ ਬੇਬੇ ਹਰੋ ਦੀ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ, ਕੋਈ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨੰਨਾ ਨਾ ਧਰੇ। ਖਰਚਾ ਕੌਣ ਕਰੇ? ਕੋਈ ਕਰੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਭੇਜ ਦੇਣਾ ਸੀ ਮਿਲ-ਗਿਲ ਲੈਂਦੀ, ਕੋਈ ਕਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉ ਤੇ ਭੈਣਾ ਤੋਂ ਵੀ ਲਉ, ਛੋਟਾ ਬੋਲਿਆ, 'ਮੇਰੇ ਕਿਹੜੇ ਨਿਆਣੇ ਸਾਂਭੇ ਬੇਬੇ ਨੇ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇਣਾ। ਚੌਰੀ ਛਿੱਪੇ ਭਾਵੇਂ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਕਾਲੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਂ ਮਰੀ ਤੇ ਸੀਤੇ ਘਰ 'ਚ ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਈ ਸੀ। ਰੌਲਾ-ਰੱਪਾ ਪੈਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੀ, ਵੀਰੋ! ਲੜੋ ਨਾ ਬੇਬੇ ਦਾ ਬੈਗ ਫੁਰੋਲ ਕੇ ਵੇਖੋ। ਹਰੋ ਦੇ ਬੈਗ 'ਚੋਂ ਦੇਸੀ ਅਰਥੀ ਛੂਕ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਦਾਨ ਰਾਸ਼ੀ ਅਧਾਰਤ ਖਰੈਤੀ ਸਸਕਾਰ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਇੱਕ ਪਰਚੀ ਨਿਕਲੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ। ਫਟਾ-ਫੁੱਟ ਛੂਨ

ਘੁਮਾਇਆ। ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, 'ਠੀਕ ਐ....ਠੀਕ ਐ.... ਸਾਡੀ ਸੰਸਥਾ ਅੱਜ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ। ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਈ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿਓ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਮਰੂ, ਇਸੇ ਪਰਚੀ ਤੇ ਨਬੇੜਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ'। ਅੱਤਰਾ-ਨੱਖੜਾ ਹੋਈ ਸਿਮਰੋਂ ਨੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੱਟਣ ਲਗ ਪਏ। ਪਰ ਐਸ ਵੇਲੇ ਅੱਲਾਦ ਪੱਖੋਂ ਟੂਟੀ-ਨੰਗ ਕਮੀਨੇ ਬੁਢੜੇ ਦਾ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਵੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਪਰ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੱਦ ਲਈਏ।

ਬਕਸੇ 'ਚ ਬੰਦ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਧੀਆਂ ਨਾ ਪੁੱਤਰ, ਨਾ ਸਾਕ ਨਾ ਸਬੰਧੀ। ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਬਚਨ ਸਿੰਹ ਦੇ ਕਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਪਈ ਪਈ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, 'ਹਰ ਕੁਰੇ।ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਸਕਾਰ ਆਪ ਕਰਾਂ। ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਅੱਲਾਦ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਤੈਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਨਾ ਪੁੱਛੋ'। 'ਹਰੋ ਬੇਬੇ ਨਾ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਸਕੀ ਤੇ ਨਾ ਬਚਨੇ ਦੇ ਪੈਰ ਛੁਹਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਦਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਫਤੇ ਤੇ ਹਫਤਿਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਬਣਦੇ ਗਏ ਪਰ ਵੇਖੋ! ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਈਏ ਜਫਰ-ਜਾਲ ਕੇ ਪਾਲੀ ਅੱਲਾਦ ਤੋਂ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮਾਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁੱਕਾ। ਹਰੋ ਬੇਬੇ ਬੇਵੱਸ ਸੀ। ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ ਬਾਹਰ ਬਹੁਤ ਝਖੜ ਝੁੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਰਫਬਾਰੀ ਵੀ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁਲਿਆ ਤਾਂ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਕੰਬਦੀ ਜਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, 'ਭਾਬੀ! ਜੇ ਪਿਛਲਾ ਬੋਲਿਆ-ਚਲਿਆ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਏਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ 'ਛੁੱਲ' ਮੈਂ ਪਾ ਆਵਾਂ'।

ਇਹ ਭਜਨਾ ਸੀ, ਦੇਵਰ ਸੀ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ, ਬੇਬੇ ਹਰੇ ਜੁਆਬ ਨ ਦੇ ਸਕੀ।

ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ
 ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ
 ਕਰਜ਼ਾ, ਆਪਣੀਆਂ
 ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਹੀ
 ਮੁਕਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ
 ਜਾਣਿਓ, ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ
 ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣ ਵਾਲਾ
 ਕਿਸਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਜ਼ਾ

ਲੈਂਦਾ ਲੈਂਦਾ ਹੰਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫਿਰ ਲਹੁੰਦਾ ਲਹੁੰਦਾ ਹੰਭ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ
 ਐਸਾ ਕਿਹੜਾ ਕਲੰਦਰ ਹੈ ਜੋ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ? ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ
 ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਹੀ ਮੁਕਾਉਣਾ
 ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਜਾਣਿਓ, ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕਿਸਾਨ
 ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਂਦਾ ਲੈਂਦਾ ਹੰਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫਿਰ ਲਹੁੰਦਾ ਲਹੁੰਦਾ ਹੰਭ ਕੇ
 ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਕਿਹੜਾ ਕਲੰਦਰ ਹੈ ਜੋ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਕਣ ਨਹੀਂ
 ਦਿੰਦਾ?

ਚਿੱਟੇ ਚਾਦਰੇ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਗਹਿਣੇ

“ਆਖਿਰ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁੱਕਿਆ ਕਿਉਂ ਨ੍ਹੀਂ? ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਤਾਂ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਐ....ਹੱਦ ਹੋ ਗਈ ਯਾਰੋ !”

ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਭਰੇ ਵਿਚਾਰ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਬਲ ਕਿ ਹਰ ਉਸ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ 'ਕੇਰਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਅਧੀਨ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਲਵੇ ਸਹੀ। ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਹੀ ਮੁਕਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਜਾਣਿਓ, ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕਿਸਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਂਦਾ ਲੈਂਦਾ ਹੰਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫਿਰ ਲਹੁੰਦਾ ਲਹੁੰਦਾ ਹੰਭ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਐਸਾ ਕਿਹੜਾ ਕਲੰਦਰ ਹੈ ਜੋ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ?

ਹਥਲੇ ਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਕਲੰਪਰ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਮੌਟੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 500 ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਿੜ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ, ਇਹਨਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਘਰੇਲੂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਧਰ ਕਿਧਰੇ ਮਗਾਰਮੱਛ ਵਾਲੇ ਹੰਝੂ ਵੀ ਵਹਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼-ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਭਾ ਯਾਨੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਦੋਸ਼ੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਿਧਾਰ ਨੂੰ ਮਿਥਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਜਿਣਸ ਦਾ ਭੂਰਾ ਭਾਅ ਨਾ ਮਿਲਣਾ, ਖਰੀਦ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰੀ, ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲੁੱਟ, ਕੀਟ-ਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਥਾਹ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਖਾਦਾਂ ਆਦਿਕ ਵਿੱਚੋਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ

ਉੱਪਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦਾ ਲੱਕ-ਤੋੜਵਾਂ ਬੋੜ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ 'ਆਮ-ਮੁਆਫ਼ੀ' ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ਾ ਨਾ ਮੌੜਨ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ-ਪੱਧਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਹਾੜੀ-ਸੌਣੀ ਚਲਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਮੁੜਾਹਰੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟੇ ਗਏ। ਜੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁਣ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਂ-ਸਾਰਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਜੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਮਸਲਨ, ਅਗਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਖੁਸ਼ਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਤਾਦਾਦ ਮਈ-ਜੂਨ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਯਕੀਨਨ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਦੀ ਨਿਘਰਦੀ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉੱਪਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਬੋੜ ਫਿਰ ਚੋਟੀ ਉੱਪਰ ਆ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ, ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤਰ 'ਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜ਼ੋਰਾਂ ਸ਼ੋਰਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੇ ਮੱਦੇ-ਨਜ਼ਾਰ, ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਰਜ਼ੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ।

ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਅਫਸਰਾਂ, ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਝਦਿਆਂ, ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਜੰਮਣ-ਪੀੜਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਪੀੜਾਂ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਪੰਦਿਆਂ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਕਰਵਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਰਹਿਣ-ਨਾਮੇ 'ਚ ਦਰਜ ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਪੱਖ ਹੀ ਪੂਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਕਿਸ਼ਤ, ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ, ਹੱਡੀ ਅਤੇ ਸੌਣੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਵੇਚਣ ਸਮੇਂ, ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਫ਼ਸਲ ਤਾਂ ਮੁਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਆਮ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ-ਭਰੀ ਫ਼ਸਲ ਹਾਲੇ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਹਰਕਾਰੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਕਿਸ਼ਤ ਮੌਜੂਨ ਲਈ ਦਬਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਧਰ ਆਡੂਤੀਏ ਅਤੇ ਖਰੀਦ ਏਜੰਸੀਆਂ ਕਈ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀਆਂ। ਪਰ ਹਰਕਾਰੇ ਗੇੜੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਨੱਕ 'ਚ ਦਮ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਕਿਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਕ੍ਰੋਪੀ ਕਾਰਨ ਫ਼ਸਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਿਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਤਾਂ ਦੇਖਣੀ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬੇਵੱਸ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਹਰਕਾਰੇ ਬੇਲੋੜੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਤਾਰੀਖਾਂ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਕੇ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਪਿੰਡੋਂ ਪਿੰਡੀ ਲਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਝੂਠੇ-ਮੂਠੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਮਾਣੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੱਥ 'ਚ ਬੈਠੇ ਮੋਹਤਬਰ ਬੰਦਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰ ਕੇ ਛੱਡ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਭਾਵੇਂ ਘਰ 'ਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੱਥ 'ਚ ਜਾਂ ਬਜ਼ਾਰ 'ਚ, ਘਟੀਆ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਜ਼ਲਾਲਤੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ, ਖੜ੍ਹੇ ਖਲੋੜੇ ਦੀ ਡੰਡ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਹਰਕਾਰੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ, ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਪੁਲਸੀਏ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ 'ਚ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਹਰਲ ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਆਮ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ, ਨਾ-ਦਾਹਿੰਦ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਾ ਕਿਸਾਨ ਗੋਡਿਆਂ 'ਚ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਵਹਿਣਾਂ 'ਚ ਵਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: “ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਹੈ?” ਤੇ ਇੰਝ ਵਹਿੰਦਾ ਵਹਿੰਦਾ ਹੀ ਸਦਾ ਲਈ ਵਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਯੋਗ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹਿਕਾਰੀ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 67 'ਚ ਸੋਧ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਿੱਤੂ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਨਾ-ਦਾਹਿੰਦ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰੰਟ ਕੱਢ ਕੇ ਤੁਰਤ-ਫੁਰਤ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕੜੀ ' ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਬਾਰੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਜਾਂ ਤਾਂ ਫਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਚਿਰੋਕਣੇ ਅਧੂਰੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਵੀ, ਤਾਂ ਸੰਸਥਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਨੀ ਬਹਾਨੀ ਟਾਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਮਿਲਾਣ ਨਹੀਂ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਹਨੇਰ ਖਾਤਾ ਹੈ। ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੀਕਾਰਡ ਹੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਕਰਜ਼ਦਾਰ, ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਮੌਜੂਨ ਉਪਰੰਤ ਵੀ, ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਨਾ-ਦਾਹਿੰਦ ਦੇ ਵਰੰਟਾਂ ਅਧੀਨ 9 ਤੋਂ 40 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਕੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ, ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਭੋਲੇਪਣ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਉੱਗਲ ਧਰੀਏ ਅਤੀ ਦੁਖਦੇ ਥਾਂ ਉੱਤੇ। ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰਹਿਣਾਮੇ 'ਚ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਦੋ ਭਾਗਾਂ 'ਚ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਦਾ ਵਿਆਜ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਬਾਕੀ ਰਕਮ ਮੂਲ 'ਚ ਜਾਵੇਗੀ। ਇੰਝ ਕਰਜ਼ਾ, ਨਿਸਚਿਤ ਸਮੇਂ 'ਚ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਸਾਰੇ ਕਾਇਦੇ-ਕਾਨੂੰਨ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਕੇ, ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੌਜੀ ਕਿਸ਼ਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਟੋਟੇ ਕਰ ਸੁਟਦੀ ਹੈ: ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਦਾ ਬਣਿਆ ਵਿਆਜ, ਦੂਜਾ ਮੂਲ, ਤੇ ਤੀਜਾ ਭਵਿੱਖਤ ਦਾ ਵਿਆਜ! ਇਸ ਨੂੰ “ਇੰਟਰੈਸਟ ਕਰੈਡਿਟ” ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧੁਨਿਕ ਅਕਾਂਉਂਟੈਸੀ 'ਚ ਇੰਟਰੈਸਟ ਕਰੈਡਿਟ ਦਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ। ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਮੌਜੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੌਟੀ ਰਕਮ,

ਇਸ ਇੰਟਰੈਸਟ ਕਰੈਡਿਟ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਰੱਖ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕਲਰਕ ਦੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਵੱਲੋਂ ਮੋੜੀ ਕਿਸ਼ਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਅਨ-ਅਧਿਕਾਰਤ ਵੰਡ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਸਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

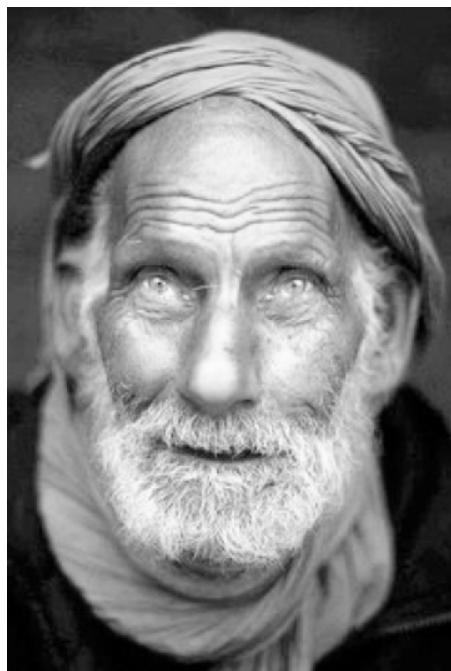
1. ਇਹ ਸੰਸਥਾ, 'ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਆਜ' ਅਧੀਨ ਇੱਕਤਰ ਕੀਤੀ ਰਕਮ, ਬਿਨਾਂ-ਵਿਆਜ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਫ਼ਤ ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਨੂੰ ਏਨੀ ਰਕਮ 'ਤੇ ਮੂਲ ਦਾ ਬਣਦਾ ਵਿਆਜ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਅਗਰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਇਹ ਰਕਮ ਮੂਲ 'ਚੋਂ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਵਿਆਜ ਘੱਟ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ।
3. ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਹਿਕਾਰੀ ਕਨੂੰਨ 'ਚ ਐਸੀ ਕੋਈ ਸੁਵਿਧਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ, ਕਰਜ਼ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਾਸਰ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ, ਕਿਸਾਨੀ ਵਰਗ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਖਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਰਾਜ-ਪੱਧਰੀ ਲੀਡਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਫਿਰ ਅੱਡੇ 'ਚ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਨਾਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਇਸੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕਰਜ਼ਈ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਜੇ ਤੀਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ, ਦਲ-ਦਲ 'ਚ ਖੁੱਭੇ ਇਸ ਗੱਡੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ। ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ, ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਧਕ, ਸਿਰੜੀ, ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼, ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਨੇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਬੀਂਡੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੀਕ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਜ

ਲਈ, ਉੱਚ ਪਾਏ ਦਾ ਅਤੇ ਬੀਂਡੀ ਜੋੜਨ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਅਣਖੱਕ ਲੀਡਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਓ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣੀਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੁਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ। ਅਜਿਹੇ ਜੰਜਾਲ ਕੱਟਣ ਲਈ ਉਸ ਸਿਰੜੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ 'ਚ ਜੁਟੇ ਆਗੂ ਨੂੰ ਨਾ ਪਹਿਚਾਣ ਸਕਣਾ ਸਾਡੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦਾ ਬਾਇਸ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਜੀ, ਮੈਂ ਅਠਾਸੀ ਵਰਿਆਂ ਦਾ
ਤਾਰੀਕ ਮੁੰਹਮਦ ਅਹਿਮਦੀਆ
ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ। ਗੰਗਾਨਗਰ ਹੀ ਜੰਮਿਆ
ਤੇ ਪਲਿਆ। ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਖਰਾਦੀਆ ਹਾਂ।
ਹਿੰਦ ਪਾਕਿ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਮਾਈ-ਬਾਪ
ਨਾਲ, ਸੱਤ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਘਰ-ਵਾਲੀ
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਈ ਪਰ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਮੱਲ
ਕੋਟ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ।
ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਰਹਿਨਾਂ। ਬੱਚੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ
ਮਿਲ-ਗਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ,
ਇਹ ਗਲੀਆਂ, ਲਿੰਬਿਆ-ਪੋਚਿਆ ਘਰ
ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਥਾਂਏਂ
ਮਰਨਾ ਲੁਚਨਾਂ। ਜੀ ਦਸੋ?

ਨ ਹਮ ਕਿਸ ਕੇ ਬੈਰਾਈ

ਦਾਹਵੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸਲਾਮੀਆਂ ਧਰਮ ਦਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਓਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬਾ ਅੱਜ ਜਿੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਢਾਈ ਕੁਦਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਦਾਗਿਆ ਗਿਆ ਸਰਲ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅੱਜ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲੋ-ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਮਣਾਂ-ਮੂੰਹੀਂ ਬੋਝ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਲੰਮੇਰਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰੀ ਤਨ-ਦੇਹੀ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕੋਈ ਸਹੀ ਹੱਲ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਓਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅੱਜ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਚਿਹਰੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਪੀਛੀ-ਗੰਢ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਕੇ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਬਹੁ-ਤਦਾਦ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਕਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੀਸਰੇ ਘਲੂੰਘਾਰੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ 'ਸਾਕਾ-ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ' ਉਪਰੰਤ ਠੀਕ 153 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਘਟਨਾ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਗਰਦਾਨੇ ਗਏ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾ ਦੇ ਕਤਲ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ਭਰ 'ਚ ਹੋਏ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿੱਖ ਨਰ-ਸਿੰਘਾਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਹਿੰਦੂਤਵ ਵਲੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁਧ ਵਿੱਛਿਆ ਜ਼ਹਾਦ ਅਣ-ਕਿਆਸੇ ਲਾਂਬੂ ਵਾਂਕੁਰ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਵੱਡੇ ਸੁਲਗਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਇਸ ਜੁਆਰ-ਭਾਟੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸੁਬੇ ਬਣ ਗਏ। ਖੈਰ! ਇਹ ਵਾਕਿਆ '85 ਦੇ ਪਿੱਛਲੇ ਪਹਿਰ ਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾਨਗਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਠਹਿਰ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਜਿੰਨਾਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾਨਗਰ ਰੇਲਵੇ ਸ਼ਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤਕਰੀਬਨ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਸਥਿਤ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖਰੀਦੋ-ਫਰੋਖਤ ਕਰਕੇ ਯਾਤਰੂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੜਕਸਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੇਰ ਰਾਤ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਸਾਦੁਲਗੜ੍ਹ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਹਿ ਕੇ 16/17 ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਚਾਹ ਪੀਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਦਾਸ ਜਿਹੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਵਿੱਚ ਚੱਲੇ ਗਏ। ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇ-ਕਸੂਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਬਾਰੇ ਦਬੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਪਏ ਸੀ ਕਿ ਕੋਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅੰਗੀਠੀ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਪਤੀਲੇ ਮਾਂਜਦਾ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦਾ ਬਿਰਧਾ ਨੌਕਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਿਰਸ਼ੀ ਨਜ਼ਰੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲੀ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਰੇ। ਇੱਕ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੋ ਆਏ, ਦੂਸਰਾ ਸਟੇਟ ਵੱਖਰੀ, ਤੀਸਰੀ ਦਿਲ-ਵਿੰਨਵੀ ਤਾਜ਼ਾ ਘਟੀ ਘਟਨਾ ਸ਼ੱਕ ਪੈਣ ਤੇ ਉਸ ਬਿਰਧ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਨਿਰ-ਸੰਕੋਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ:-

'ਜੀ, ਮੈਂ ਅਠਾਸੀ ਵਰਿਊਆਂ ਦਾ ਤਾਰੀਕ ਮੁੰਹਮਦ ਅਹਿਮਦੀਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ। ਗੰਗਾਨਗਰ ਹੀ ਜੰਮਿਆ ਤੇ ਪਲਿਆ। ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਖਰਾਦੀਆ ਹਾਂ। ਹਿੰਦ ਪਾਕਿ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਮਾਈ-ਬਾਪ ਨਾਲ, ਸੱਤ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਘਰ-ਵਾਲੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਈ ਪਰ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਮੱਲ ਕੋਟ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਰਹਿਨਾਂ। ਬੱਚੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਮਿਲ-ਗਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ, ਇਹ ਗਲੀਆਂ, ਲਿੰਬਿਆ-ਪੋਚਿਆ ਘਰ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਥਾਂਈ ਮਰਨਾ ਲੋਚਨਾਂ। ਜੀ ਦਸੋ?

ਪੁੱਛਣ-ਪੁੱਛਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੁੱਝ ਨਾ ਦਿਸਿਆ ਤਾਂ ਮਿੱਥੇ ਜਹੇ ਪਿਆਂ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਹੀ ਪੁੱਛ ਲਿਆ। 'ਜੀ ਸਦਕੇ! ਅਲਹ ਦੀ ਖੈਰ ਏ। ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਏ'। ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਝ ਚਿਰੋਕਣਾ ਗੁਵਾਚਿਆ ਹੋਇਆ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹਸਰਤ-ਭਰਿਆ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਤਕਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ, 'ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚਿਓ! ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਜੇ ਕਿ "ਸਿੱਖ! ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਪਿਆਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਏਨੀ ਨਫਰਤ ਕਿਉਂ ਕਰਦੈ?

ਨਹੀਂ ਇੰਝ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਪੱਖ-ਪਾਤ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਨਸਲ, ਰੰਗ-ਭੇਦ, ਉਚ-ਨੀਚ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਹੀ

ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ ਤੂੰ ਕਿਸੈ ਨ
 ਦਿਸਹਿ ਬਾਹਰਾ ਜੀਓ ॥ ਤਥਾ
 ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਕ ॥ ਤਥਾ
 ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥
 ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ । ਤਥਾ
 ਸਭੁ ਕੋ ਮੀਤੁ ਹਮ ਆਪਨ ਕੀਨਾ ਹਮ ਸਭਨਾ ਕੇ ਸਾਜਨ ॥ ਤਥਾ
 ਨਾ ਕੋ ਮੇਰਾ ਦੁਸਮਨੁ ਰਿਹਾ ਨਾ ਹਮ ਕਿਸ ਕੇ ਬੈਰਾਈ ॥ ਤਥਾ

ਏਧਰ ਅਸੀਂ ਧੁਰ-ਧੁਰੰਤਰੀ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਤੁੱਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਗਏ, ਓਧਰ ਹਰ ਵਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਜ਼ੁਗਰ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ਦ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। 'ਜਾਹਰ ਪੀਰ ਜਗਤ ਗੁਰ ਬਾਬਾ' ਦੇ ਦਰ-ਘਰ 'ਉੱਚ ਉੱਨ ਸਭ ਏਕ ਸਮਾਨਾ' ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚ ਲਿਆ 'ਬਾਬਾ'!

ਮੇਰੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚਿਓ! ਮੰਨੋ ਭਾਏ ਨ ਮੰਨੋ ਹੈ ਏਹ ਸੱਚ। ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਸ਼ਹੋਰਤ, ਸਨਮਾਨ ਆਦਰ ਤੇ ਲਗਨ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ, ਓ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਜੇ ਅਲਹ-ਪਾਕ ਦੀ ਕਸਮ। ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਪੀਰ, ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫ਼ਕੀਰ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਕੁਰ ਮਰਦਾਨੇ ਡੂੰਮ ਨੂੰ 54 ਵਰ੍ਹੇ ਨਾਲ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਰਿਹੇ। ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਸਾਂਈ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਤੋਂ ਮੁੱਕਦਸ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਵਾਈ। ਆਹਾ....ਹਾ...ਅ... ਚਮਕੌਰ ਵਿਖੇ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ 'ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ' ਬਣਾਕੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਨਬੀ ਖਾਂ ਤੇ ਗਨੀਂ ਖਾਂ ਕਿੰਨੇ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬ ਸਨ। ਸੱਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮੁਸਲਮ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਬਾਈਧਾਰ ਰਾਜਿਆ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਫ਼ਬਵਾਂ ਸਨਮਾਨ

ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ।

ਜੇਠ ਹਾੜ੍ਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਤੱਤੀ ਤੱਵੀ ਉਪਰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸੀਸ ਉੱਤੇ ਸੜ੍ਹੀ ਬਲਦੀ ਰੇਤ ਪੁਵਾਈ। ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਹੱਦ ਦੀ ਨੀਂਹ ਵਿੱਚ ਚਿਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਐ? ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲ ਉਠਿਆ।

'ਜੀ! ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੰਦੂ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਗੰਗੂ'॥ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਨੈਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਆਸਰੇ ਕੈਦ ਮੁਕਤੀ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ 52 ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਵੇਂ ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਰੱਖ ਕੇ ਫਰੇਬੀ ਕਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਖਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲੀਆਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਤੁਸਾਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀਆਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤਾਂ ਵੇਖੀਆਂ/ਸੁਣੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਪਰ ਕਦੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਅਲਹ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਜੇ। ਜੀ ਗੱਲ ਏਵੇਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸੁਰਤ ਫੜੀ ਏਨ, ਨਿਖਸਮੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਹੁਣ ਤੋੜੀ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਜੂਝਦਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਫਰਤ...?

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਰਾਸ ਆਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਬਕੇ ਨੂੰ। ਸਿੱਖ ਕੇਵਲ ਬਲੀ ਦਾ ਬਕਰਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਤਕੋ ਨਾ! ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਰੋਜ਼ ਦਿਹਾੜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲ, ਤਸ਼ਦਦ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਦਾਤਾਂ, ਸਾਦੁਲਗੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਠੱਲ ਪੈਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਆਖਰ ਆਈ ਹੋਣੀ ਏ? ਲੜਫ਼ ਦੀ ਬਾਤ ਏਹ ਵੇਂ ਕਿ ਧਿਗਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਪਏ ਓ ਤੇ ਜੁਲਮ ਵੀ ਸਹਿੰਦੇ ਪਏ ਓ। ਅਸੀਂ ਤਰਸਨੇ ਪਏ ਆਂ ਅਸਾਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਓ? ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕਹਿ ਗਿਆ ਸਈ 'ਨਾ ਕੋ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ'। ਕਿਥੇ ਐ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਾਂਝ। ਲਗਦੈ! ਹੁਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੈ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਐ। ਪਿਆਰ ਨਾ ਸਹੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੁਸੈਲੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨ ਤਕੋ ਸਾਂਈ। ਪਤਾ ਵੇ

ਕਿ ਤੁਸਾਡਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇਵਾਂ ਰੱਖਦੈ ਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਗਲ 'ਚ ਆਏ। ਐਹ ਸਾਹਮਣੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਏ-ਮੈਂ ਜਾਨਾਂ, ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰ ਵੀ ਜਾਨਾਂ। ਕੋਈ ਦਸੇ! ਅਸਾਂ ਗਰੀਬ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਆਏ? ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿੱਲਖਣ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਿਉਂ ਆਈ ਜੇ? ਗਮ ਹੈ ਗੁੱਸਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਬਿਰਧ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ 'ਚੋਂ ਕੋਸਾ ਜਿਹਾ ਪਾਣੀ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ। ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਣਦੇ ਸੁਣਦੇ ਅਸੀਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ ਸਾਂ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੇਜਲ ਨੇਤਰ ਪ੍ਰੰਝੇ ਤੇ ਬੜੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਅਨੋਖੇ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਵਿੱਚੋਂ ਏਸ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ:-

ਯਕ ਅਰਜ ਗੁਫਤਮ ਪੇਸਿ ਤੋ ਦਰ ਗੋਸ ਕੁਨ ਕਰਤਾਰ ॥

ਹਕਾ ਕਬੀਰ ਕਰੀਮ ਤੂ ਬੇਐਬ ਪਰਵਦਗਾਰ ॥

ਦੁਨੀਆ ਮੁਕਾਮੇ ਫਾਨੀ ਤਹਕੀਕ ਦਿਲ ਦਾਨੀ ॥

ਮਮ ਸਰ ਮੂਇ ਅਜਰਾਈਲ

ਗਿਰਫਤਹ ਦਿਲ ਹੇਚਿ ਨ ਦਾਨੀ ॥ 1 ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਜਨ ਪਿਸਰ ਪਦਰ ਬਿਰਾਦਰਾਂ ਕਸ ਨੇਸ ਦਸਤੰਗੀਰ ॥

ਆਖਿਰ ਬਿਅਫਤਮ ਕਸ ਨ ਦਾਰਦ ਚੂੰ ਸਵਦ ਤਕਬੀਰ ॥ 2 ॥

ਸਬ ਰੋਜ ਗਸਤਮ ਦਰ ਹਵਾ ਕਰਦੇਮ ਬਦੀ ਖਿਆਲ ॥

ਗਾਨੇ ਨ ਨੇਕੀ ਕਾਰ ਕਰਦਮ ਮਮ ਈ ਚਿਨੀ ਅਹਵਾਲ ॥ 3 ॥

ਬਦਬਖਤ ਹਮ ਚੁ ਬਖੀਲ ਗਾਫਿਲ ਬੇਨਜਰ ਬੇਬਾਕ ॥

ਨਾਨਕ ਬੁਗੋਯਦ ਜਨੁ ਤੁਰਾ ਤੇਰੇ ਚਾਕਰਾਂ ਪਾ ਖਾਕ ॥ 4 ॥ ”

(ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਮ:1 ਘਰੁ 1-ਅੰਕ 721)

ਬਾਬਾ ਫਿਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਬੱਚਿਉ! ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਥੋਹ-ਸੁਰ ਪਏ ਕਿ ਸਿੱਖ-'ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਏਨਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਏਨੀਂ ਨਫਰਤ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ? ਦੱਸ ਛੱਡਣਾ। ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਾਂਗਾ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੋੜੀ। ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਤੁਰਦਾ ਗਿਆ ਇਸ ਸਰਲ ਜਹੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਥਾਈ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਹ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਦਾ ਗਿਆ। ਮੰਨਿਆ! ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਇਹ ਇਖਲਾਕੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵਰਗ ਸਦੀਵ ਨਫਰਤ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਸਿੱਖ ਦਿਆਲੂ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈ, ਅਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੈ, ਦਾਨੀਸ਼ਲਤਾ ਦਾ ਮੁਜਸਮਾ ਹੈ, ਮਾਨਵ-ਜਾਤੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਅਨਮੋਲ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹੈ ਕਿ 'ਸਰਨ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮਾ॥' ਫਿਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਿਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਨੀ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕਿਉਂ ਜੇ 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੌਮ ਦਿਲ ਹੋਵੇ' ॥

ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਅਮਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸੁਚਜਤਾ ਨਾਲ ਅਸਲੀ ਸਚਿਆਈ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਲਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਯਾ' ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:-

'ਤਾਲਿਬ ਮਨਦਾਨਿ ਹੱਕ ਰਾ ਦੋਸਤ ਦਾਰ'

ਵੰਡ ਵੇਲੇ
ਬਾਪੂ ਦਾ ਇੱਕਲੋਤਾ
ਪੁੱਤਰ ਜੈਲਾ ਤਿੰਨ
ਕੁ ਵਰਿਆਂ ਦਾ
ਸੀ। ਕੱਪੜਿਆਂ
ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ
ਗੰਠੜੀ ਲੰਬੜਦਾਰ
ਦੇ ਗੱਡੇ ਦੀ ਮੁੰਨੀ
ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ,
ਕਰਮੋਂ ਦੇ ਅੱਗੇ

ਅੱਗੇ ਜੈਲੇ ਨੂੰ ਮੌਡੇ ਤੇ ਚੁਕੀ ਬਾਪੂ ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਣ ਤੱਕ ਤੁਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਦੁੱਖੜੇ ਬਾਪੂ ਦੇ

ਨਿਰਮੋਹੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਦੁੱਖੜਿਆਂ ਦੀ ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਨਿਵੇਕਲੀ ਦਾਸਤਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਕਹਾਣੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਇੱਕ ਦਰਦ ਹੈ, ਜੋ ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅੱਖੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਹਿ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਜੁਬਾਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿਉਂ ਜੁ ਆਪਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨੀਲੀ ਬਾਰ ਦੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਗਾਈ ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਹੀਰ ਦਾ ਓਹ ਟੋਟਕਾ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ

'ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਲੁਕਾਈਏ ਜੱਗ ਕੋਲੋਂ'

ਭਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਗੁੜ ਖਾਈਏ ਜੀ'।

ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਇੱਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਜੈਲਾ ਤਿੰਨ ਕੁ ਵਰਿਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੰਠੜੀ ਲੰਬੜਦਾਰ ਦੇ ਗੱਡੇ ਦੀ ਮੁੰਨੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਕਰਮੋਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਜੈਲੇ ਨੂੰ ਮੋਡੇ ਤੇ ਚੁਕੀ ਬਾਪੂ ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਣ ਤੱਕ ਤੁਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਦੇ ਲੰਮੇ ਪੰਧ ਕਾਰਨ ਸੁੱਜੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਏ ਛਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਬਾਪੂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ ਪਰ ਹੱਠੀ ਬਾਪੂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਜੈਲੇ ਨੂੰ ਮੋਡੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਇਆ। ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਲਹੂ ਰੰਗੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜੈਲੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਧੋਤਾ, ਫਿਰ ਬੁੱਕ ਕੁ ਪਾਣੀ ਕਰਮੋਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਦੇ ਕੇ, ਆਪ ਉਂਝ ਹੀ ਭੱਜ ਕੇ ਚੱਲਦੀ ਵਹੀਰ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅੰਤ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹੀ ਸਾਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੇਰੋਕ ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚਲਦਾ ਗਿਆ ਕੁਝ ਕੁ ਦਿਨ ਤਾਂ ਫਿਰੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬੇ-ਫਿਕਰੀ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਦੋ-ਡੰਗ ਦੀ ਰੋਟੀ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾ ਸਕਦਾ

ਜੈਲਾ ਜੁਆਨ ਹੋਇਆ, ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਦੱਸ ਪੁੱਛ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਜੈਲੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਰਮ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ

ਪੁੱਠਾ ਗੇੜਾ ਖਾ ਗਏ। ਜੈਲਾ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਜਲੰਧਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਬਾਪੂ ਫਿਰ ਇੱਕਲੇ ਦੇ ਇਕੱਲੇ। ਜ਼ਮੀਨ ਰਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਅੱਧ-ਸਿਆੜ ਸੀ ਵੀ ਉਹ ਤਾਂ ਜੈਲੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਾ ਗਈ।

ਜੈਲੇ ਦਾ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਘੱਟਦਾ ਘੱਟਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਘੱਟ ਗਿਆ, ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਲਈ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਗੋਹਾ-ਕੂੜਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰ ਛੱਡਣਾ। ਬੱਚ-ਖੁੱਚ ਕੇ ਬੱਸ ਇਹੀ ਹੀ ਜਿਦੰਗੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਬਾਪੂ ਦੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜੈਲਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕਰਮਾਂ ਕਹਿ ਬੈਠੀ, 'ਪੁੱਤ ਜੈਲਿਆ! ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਵੱਲ ਵੀ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਰ'। ਮਾਂ! ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਐ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਖਰਚੇ ਨੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਮੁਲ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਏ। ਤੁਹਾਡਾ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਖਰਚਾ ਏ ਇੱਥੇ? ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਆਕ ਪੜ੍ਹਾ ਲੈਣ ਦਿਉ? ਮੀਂਹ ਆਵੇ ਹਨੇਰੀ ਆਵੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਜੈਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਾ ਰੋਇਆ।

'ਜੈਲੇ ਦੇ ਬਾਪੂ! ਮੈਂ ਕਹਿੰਨੀ ਆਂ, ਜੈਲਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਲੰਧਰ ਚਲੋ, ਪਰਸੋਂ ਦੀਪੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਐ..... ਕੁੜੀ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਐ....ਸੁਣਦੇ ਓ? ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਕਿੱਕਰ ਦੇ ਥੱਲੇ ਮੰਜੀ ਡਾਹੀ ਸੁੱਤ-ਉੰਨੀਦੇ ਜੈਲੇ ਦੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਗੋਡਾ ਹਲੂਣ ਕੇ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਕਰਮਾਂ ਬੋਲੀ।

'ਹੱਛਾ... ਵਾਹ ਭਈ ਵਾਹ.....ਹੱਦ ਹੋ ਗਈ.....ਘਰ ਪੋਤੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੈਂ.... ਜੈਲੇ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਦੱਸਿਆ ਈ ਨੀ ਕਰਮਾਂ! ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਜੈਲੇ ਨੇ ਕਦੇ'। ਫਿਰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ, 'ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ..... ਨਾ ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਨੇ ਆਂ'। ਪਿਆ ਹੀ ਪਿਆ ਬਾਪੂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਹਿ ਗਿਆ।

ਨਾ.....ਅ.....ਸੁਖ ਨਾਲ ਪੋਤੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਏ... ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੀ ਨਹੀਂ ਆ ਵੇਖ! ਮੇਰੇ ਕੰਨੀ ਵਾਲੀਆਂ ਜੁ ਹਨ- ਆਪਣਾ ਸਰ ਜੂ ਗਾ। ਐਵੇ ਮਰੂੰ ਮਰੂੰ ਨੀ ਕਰੀਦੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ, ਉੱਠ! 'ਕਰਮਾਂ ਅਜੇ ਕਹਿ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜੈਲਾ ਆ ਗਿਆ। ਸੌ ਦਾ ਇੱਕ ਨੋਟ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਬਾਪੂ!

ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਕੱਲ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਇਓ.... ਮੈਂ ਚਲਦਾਂ..... ਅਜੇ ਕਈ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ' ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਜੈਲਾ ਅੱਹ ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਹ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਤਾਂ ਕਰਮੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਜੈਲੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ ਫਿਰ ਭੌਂਹ ਕੇ ਜੈਲੇ ਦੇ ਬਾਪੂ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤੇ ਬਾਪੂ ਕਰਮੋਂ ਵੱਲ।

ਜੈਲਾ ਅਫਸਰੀ ਛੱਡ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਕਨੇਡਾ ਕੀ ਆ ਗਿਆ ਬਾਪੂ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਕਈ ਵਰਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜੈਲੇ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਇੱਕ ਚੀਠੀ ਦਾ ਜੁਆਬ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ, 'ਬਾਪੂ! ਤੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਸਮਾਨ ਦਾ ਗੱਡਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਨੀਲੀ ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਲੱਗੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਨੇਡਾ ਇੱਕ ਅਟੈਚੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ- ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਵੀ ਲੱਗਣ ਗੇ? ਚਿਠੀ ਦੇ ਅੰਤ 'ਚ 'ਸਤਿ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਲਿੱਖਣੀ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। 'ਹੱਛਾ ਜੈਲਿਆ ਤੂੰ ਕੀ ਜਾਣੇ? ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਤਰਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪੋਟਲੀ ਲੰਬਰ ਦੋ ਗੱਡੇ ਨਾਲ ਟੰਗੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਕਰਜ਼ ਉਤਾਰਦਾ ਪਿਆਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਘਨੇੜੀ ਚਤੁਇਆਂ ਹੀ ਜਾਪਨੈ'। ਬਸ ਇਹੋ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਬਾਪੂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਸੀ ਤੇ ਬੁਢਾਪੇ 'ਚ ਡੰਗੇਰੀ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਲ 'ਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੀ ਆਇਆ. ਕਰਮੋਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਸਲਾਹ ਕੀਤਿਆ ਹੀ ਬਾਪੂ ਨੇ ਜੈਲੇ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਭੇਜਿਆ, ਓ ਜੈਲਿਆ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਕਨੇਡਾ ਵੇਖਣਾ ਏ। ਕਦੋਂ ਆਵਾਂ? ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਜ਼ਾ ਹੀ ਕਿਰਕਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਧੌੜੀ ਦੀ ਲਾਲ ਜੁੱਡੀ ਪਾਈ, ਮੋਢੇ ਤੇ ਡੱਬੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪਰਨਾਂ ਰੱਖੀ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵੈਨਕੁਵਰ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ। ਡੌਰ-ਭੌਰੇ ਹੋਏ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈ ਰਹੀ ਕਿ ਇਹ ਫੋਜਾ ਸਿੰਹ ਦਾ ਹੀ ਕੁੱਨਬਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਮੂਰਤੀਆਂ? ਘੋਨ-ਮੇਨ ਹੋਈ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਚਾਣੀ ਨਾ ਗਈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਆਦਤਨ 'ਹਾ.....ਇ.....ਬਾਪੂ' ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਬਾਪੂ ਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਪੁਛਿਆ ਜੈਲਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ?' ਉਸੇ ਵਕਤ ਹੀ ਬਿਰਧ ਅੱਖੀਆਂ 'ਚ ਬੇ-ਮੁਹਾਰਾ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆਂ। 'ਓ....ਕੇ....ਓ....ਕੇ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ'। ਪਿੱਛਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਧਰਵਾਸ ਆਈ।

ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪੁਰਾਣਾ ਜਿਹਾ ਥੈਲਾ ਫੜਿਆ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ ਬਾਪੂ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦਾ ਇੱਧਰ-ਉਧਰ ਤਕਦਾ ਜੈਲੇ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੈਲਾ ਕਿਥੇ?

ਡੱਬੇ ਵਰਗੇ ਘਰ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬਾਪੂ ਭੂੰਜੇ ਬਹਿਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਵੱਡੇ ਪੋਤੇ ਨੇ ਬਾਰੋਂ ਫੜ੍ਹੁ ਕੇ ਸੋਫੇ ਉਪਰ ਬਿੱਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੋਫੇ ਦੀ ਇਹ ਨਰਮਾਈ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਰਾਸ ਨਾ ਆਈ ਤੇ ਇੱਕ ਦਮ ਤ੍ਰਬਕ ਕੇ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਧੜੈਅ ਦੇਣੀ ਕਾਰਪੈਟ ਉੱਤੇ ਡਿਗਦੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਆਣੇ ਖਿੜ੍ਹੁ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ 'ਸਟੂਪਡ' ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਨਾ ਸਮਝ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਇਸ ਅਲੰਕਾਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਵਾਰ ਵਾਸਤਾ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ।

'ਦਸੋ.....ਕਾਕੋ...ਜੈਲਾ ਕਿਥੇ ਐ?' ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣੀ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਬਾਪ.....ਓ....ਕੰਮ ਤੇ ਐ....ਵੀਕ ਐਂਡ ਤੇ ਆਵੇਗਾ। ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਜਸਵੀਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ਕ ਜਿਹੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਭਾਵੇਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਤਾਂ ਨਾ ਆਈ ਪਰ ਏਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਅਨੁਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜੈਲਾ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੂਰ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੈਲਾ ਵੀਕ ਐਂਡ ਤੇ ਹੀ ਘਰ ਆਉਂਦਾ। ਸਿਰ ਤੇ ਟੋਪਾ, ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਭਰੇ ਕੱਪੜੇ, ਫੌਜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਠੂ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ, ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਜੈਲਾ ਘਰ ਵੱਡਿਆਂ ਤਾਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। 'ਓਏ ਅਫਸਰ ਜੈਲਿਆ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ....ਓਏ ਤੇਰਾ ਇਹ ਹਾਲ ਕਿੰਨੇ ਕਰਤਾ...ਓਏ ਤੈਨੂੰ ਰੋਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਕਨੇਡੀ ਨੇ.....ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅਫਸਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ- ਤੂੰ ਭਈਆ ਬਣ ਗਿਆ.....ਹਾਏ ਓਏ.....'

ਲਿਬੜੇ ਤਿਬੜੇ ਜੈਲੇ ਨੂੰ ਗੱਲਵਕੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋਇਆ ਬਾਪੂ, ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਹਿਲ ਪੱਥਰ ਬਣੇ ਜੈਲੇ ਦੇ ਵੀ ਅੱਖਰੂ ਝਰਨ-ਝਰਨ ਵਹਿ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਫੜਿਆ। ਜੈਲੇ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਮਾਂ ਦਾ ਖਬਰ ਸਾਰ ਤਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ

ਪਰ ਫਿਰ ਆਹ ਦਿਨ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅੱਹ ਦਿਨ ਆਵੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਮੁੜ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੁ ਕੇ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜ਼ੈਲਾ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਮੁੜਦਾ, ਨੂੰਹ ਵੀ ਕੰਮ ਤੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ, ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਲਗਾਉ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਾਪੂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਦੇ ਭੁੰਝੇ, ਕਦੇ ਸੋਫੇ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਝੁੱਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਝੁੱਰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਾਕ-ਵੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਾ ਲੰਘਦਾ। ਬਾਪੂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਦਿਲ ਫਰੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਇੰਨੀ ਵਿਹਲ ਕਿਥੇ? ਟਿੱਚਰ ਬਾਜ਼ ਮੋਹਣਾ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਾਪੂ ਕੋਲ ਛਿੱਨ-ਪੱਲ ਲਈ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ। 'ਬਾਪੂ ਅੱਜ ਕੀ ਖਾਦਾ ਈ? ਮੋਹਣਿਆਂ! ਭਈ ਏਥੇ ਤਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਛਿੱਤਰ ਜਹੇ ਈ ਮਿਲਦੇ ਆ....ਨਾ ਟੁੱਟਦੇ ਆ.... ਨਾ ਸੰਘੋਂ ਲੰਘਦੇ ਆ ਤਰਸ ਗਏ ਆ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ। ਵੀਰਿਆਂ...ਇਹ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ ਜੁ ਹੋਇਆ.....' ਬਾਪੂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਉਬਾਲ ਕੱਢੀ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਪੂ ਪੀਜ਼ੇ ਨੂੰ 'ਛਿੱਤਰ' ਹੀ ਸੱਦਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਦੋਂਹ ਕੁ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਾਪੂ ਨੇ ਕਨੇਡਾ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਕਸਰ ਉੱਦੋਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਜਿੱਦਣ ਬਾਪੂ, ਜਿੱਦ ਕਰਕੇ ਜ਼ੈਲੇ ਨਾਲ ਫਾਰਮ ਵੇਖਣ ਲਈ ਗਿਆ।

'ਜ਼ੈਲਿਆ ਪਿੱਛੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਇਕੱਲੀ ਐ.....ਮੇਰੀ ਟਿਕਟ ਕਰਾ ਦੇ.....ਮੈਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ....'

ਪੁੱਤ ਜ਼ੈਲਿਆ....ਓਇੇ ਮੇਰਿਆ ਅਫਸਰ ਪੁੱਤਰਾ...ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਈਤੂੰ ਵੀ ਟਿਕਟ ਲੈ ਲੈ'। ਬਾਪੂ ਦੀ ਸਫੈਦ ਝਿੰਮਣੀਆਂ 'ਚ ਲਟਕਦੇ ਮੋਤੀ ਜ਼ੈਲੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਾ ਪਏ।

ਬਾਪੂ ਤੂੰ ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਆਇਆ ਐ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿ....ਚਲੇ ਈ ਜਾਣਾ ਐ?

ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਜ਼ੈਲੇ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਰੁਕਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਜ਼ੈਲੇ ਦੇ ਨਿਆਣੇ ਜ਼ੈਲੇ ਨੂੰ ਘੁਰ-ਘੁਰ ਕੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਰ ਨਾ ਪਈ ਕਿ ਜ਼ੈਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ?।

ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਜਦੋਂ ਜਹਾਜੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਗਏ ਜ਼ੈਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਏਥੇ ਖਰਚੇ ਬਹੁਤ ਨੇ ਇੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੂੰ ਚਲੁ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਆਵਾਂਗਾ'।

ਜ਼ੈਲਿਆ! ਬੁੱਢਾ ਨਾ ਸਮਝੀ, ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ 'ਚ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਮਿਹਨਤ ਮਜਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧੀਆ ਰੋਟੀ ਦੇ ਸਕਨਾ। ਪੁੱਤ ਚੱਲ'। ਪੁੱਤਰ ਮੋਹ ਸਿੱਖਰਾਂ ਤੇ ਸੀ।

'ਨਹੀਂ ਬਾਪੂ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਆਵਾਂਗਾ'। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ। ਝੱਟ ਪਲ 'ਚ ਹੀ ਬਾਪੂ ਸੰਭਲਦਿਆਂ, ਬਾਪ ਨੇ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰ ਜ਼ੈਲੇ ਪੁੱਤਰ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲਈ ਉਤਾਂਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਜ਼ੈਲਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ।

'ਲੈ ਵੇਖ.....ਕਮੀਜ਼-ਚਾਦਰੇ ਲਈ ਬਾਪੂ ਜਿਹੜਾ ਚਿੱਟਾ ਕਪੜਾ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਹੁਣ'। 'ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ....ਜਦੋਂ ਜਾਉਗੇ....ਲੈ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਿਵਾ ਕੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਪੁੱਵਾ ਆਉਣਾ'। ਜਸਵੀਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

'ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ ਕਨੇਡਾ.....ਨਿਆਣੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਠਾਕ ਨੇ.....ਜ਼ੈਲੇ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ....ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਵਾਹਵਾ ਸਿਹਤ ਹੋਊ...ਖਾਣ-ਪੀਣ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦੱਸਦੇ ਐ' ਇਕੋ ਸਾਹੇ ਕਰਮੌਂ ਨੇ ਸਰਦਲ ਤੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਪੂ ਤੇ ਕਈ ਸੁਵਾਲ ਦਾਗ ਦਿੱਤੇ।

'ਦੱਸਨਾ...ਦੱਸਨਾ..ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਨਾ ਵਾਂ....ਝੱਟ-ਬਿੰਦ ਅਰਾਮ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ' ਗੁੰਮ ਸੁਮ ਬਾਪੂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਅਲਾਣੀ ਮੰਜੀ ਤੇ ਹੀ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਬੱਕਿਆ ਜਾਣ ਕੇ ਕਰਮੌਂ ਅੰਦਰੋਂ ਦਰੀ-ਸਰੂਣਾ ਲੈਣ ਚਲੇ ਗਈ।

ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਜ਼ੈਲਾ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਟੈਲੀਫੂਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਖੜਕੀ।

ਜ਼ੈਲਿਆ! ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

ਅ ਸ੍ਰੀ :

ਨਾਲੇ ਫੱਟਾ ਫੱਟ ਰਸੀ
ਖੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ
ਨਾਲੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋਏ
ਪੁੱਛਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ
“ਬੇਬੇ ਜੀ.... ਰੱਬ ਨੇ
ਕਾਤੋਂ ਇੰਝ ਕੀਤਾ।
ਖੂਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘਾ
ਹੱਕਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਬੇਬੇ
ਬਾਰ ਨ ਨੇ

ਦਸਣਾਂ.....ਬੱਚਾ! ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹੀ ਤਾਂ ਜੀਵ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ
ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਬੇੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਦੂਜਾ
ਚਿੜੀਆਂ। ਹਾਏ.....ਇਹ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਉਡ ਗੀ ਸਕਦੀਆਂ ਨੇ, ਘਰੋਂ
ਬਾਹਰ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟ ਸਕਦੀਆਂ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਤਕਣਾਂ
ਤੇ ਮਧੁਰ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਗੁਣ-ਗੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਉਤਰ ਜਾਣਾ...

ਤੇਰੀਆਂ ਨ ਮੇਰੀਆਂ

ਇੱਕ ਸੀ ਚਿੜੀ ਤੇ ਇੱਕ ਸੀ ਕਾਂ.....ਨਹੀਂ.....ਨਹੀਂ.....ਮਾਂ। ਮੈਂ ਚਿੜੀ ਅਤੇ ਕਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਰਦੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਜਨ ਮਸਾਂ ਛਟਾਂਕੀ ਕੁ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਬਰੀਕ ਜਿਹੀ ਚੁੰਝ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੋਲ ਗੋਲ ਅੱਖਾਂ, ਭੋਲੀ ਜਿਹੀ ਸੂਰਤ, ਨੰਨੇ ਨੰਨੇ ਪੈਰ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਟੱਪੂ ਟੱਪੂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ, ਭੂਰੀਆਂ, ਡੱਬ-ਖੜੱਬੀਆਂ, ਮਿੱਟੀ-ਰੰਗੀਆਂ, ਤਿੱਤਰ-ਮਿੱਤਰੀਆਂ ਸਦਾ ਚੀਂ ਚੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਚਹਿਕ ਤੇ ਕੁਕੜ ਦੀ ਬਾਂਗ ਸੁਨਿਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਿੜੀ ਤਾਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਖਾ ਕੇ ਅੱਧ ਅਸਮਾਨ 'ਚ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਸੋਚ ਦਾ ਖੂਬਸੁਰਤ ਚਿੱਤਰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ:-

ਅਪੁ ਗੁਲਾ ਚਿੜੀ ਕਾ ਚੁਗਣੁ ਗੈਣਿ ਚੜੀ ਬਿਲਲਾਇ ॥

ਖਸਮੈ ਭਾਵੈ ਓਹਾ ਚੰਗੀ ਜਿ ਕਰੇ ਖੁਦਾਇ ਖੁਦਾਇ ॥

(ਮ: 1, ਪੰਨਾ 1286)

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਜਿਸ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਚਿੜੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਲੂਣਾ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਆਸਣ ਉਦਾਲੇ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਤੀਲੇ ਖਿਲਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਚਿੜੀਆਂ ਖਾਤਰ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾ ਕਹਿ ਬੈਠੇ: ਚਿੜੀਓ ਮਰ ਜੋ। “ਸਭ ਚਿੜੀਆਂ ਉਥੇ ਹੀ ਢੇਰੀ ਢੇਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਲੱਗਾ। ਭਰੇ ਹੋਏ ਮਨ

ਨਾਲ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਚਿੜੀਓ ਜੀਅ ਪਓ”। ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਸਭ ਚਿੜੀਆਂ ਜੀਅ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਉੱਡ ਗਈਆਂ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮਾੜਾ ਬੋਲ ਨਾ ਬੋਲਿਆ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਇੱਕ ਬੇਬੇ ਬਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕੀ ਨਿਆਣੇ ਤੇ ਕੀ ਸਿਆਣੇ ਸਭ ਉਸ ਦਾ ਅਦਬ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭੈਅ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉਸ ਨੇ ਕਣਕ ਧੋ ਕੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਸੁਕਾਉਣੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚਿੜੀਆਂ ਉਡਾਉਣ ਬਿਠਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਸੀਅਤ ਵੀ ਕਰਨੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ “ਉੱਡ-ਪੁੱਡ ਜਾਓ ਚਿੜੀਓ” ਕਹਿ ਕੇ ਚਿੜੀਆਂ ਉਡਾਉਣੀਆਂ।

ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਅਸੀਂ ਵਾਹਵਾ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ। ਬੇਬੇ ਜੀ ਦੇ ਕੋਠਿਊਂ ਥੱਲੇ ਉਤਰਦੇ ਸਾਰ ਅਸੀਂ ਟੋਕਰੇ ਥੱਲੇ ਡੰਡਾ ਖੜਾ ਕਰਕੇ, ਲੰਮੀ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣਾ। ਜਦੋਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੇ ਟੋਕਰੇ ਦੀ ਛਾਂਵੋਂ ਦਾਣੇ ਚੁਗਣ ਲੱਗਣਾ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦਮ ਰੱਸੀ ਖਿੱਚ ਦੇਣੀ। ਕਦੇ ਇੱਕ ਕਦੇ ਦੋ ਚਿੜੀਆਂ ਟੋਕਰੇ ਥੱਲੇ ਆ ਜਾਣੀਆਂ। ਫਿਰ ਮਲਕੜੇ ਜਹੇ, ਟੋਕਰੇ ਥਲਿਊਂ ਚਿੜੀ ਫੜ ਲੈਣੀ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਸੀ ਪਾ ਲੈਣੀ।

ਛੱਡੋ ਵੇ ਬੇਈਮਾਨੋ!! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬੇਬੇ ਬਾਰਨ ਨੇ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਟਪਕਣਾ। 'ਖੋਲ੍ਹੇ ਰੱਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਬੇੜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਪਾਪੀ ਬਣਦੇ ਹੋ।

ਅਸੀਂ ਨਾਲੇ ਫੱਟਾ ਫੱਟ ਰੱਸੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ ਨਾਲੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾਂ “ਬੇਬੇ ਜੀ.... ਰੱਬ ਨੇ ਕਾਤੋਂ ਇੰਝ ਕੀਤਾ। ਖੂਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘਾ ਹੋਂਕਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਬੇਬੇ ਬਾਰਨ ਨੇ ਦਸਣਾਂ.....ਬੱਚਾ! ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹੀ ਤਾਂ ਜੀਵ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਬੇੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਚਿੜੀਆਂ। ਹਾਏ.....ਇਹ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਉੱਡ ਹੀ ਸਕਦੀਆਂ ਨੇ, ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟ ਸਕਦੀਆਂ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਤਕਣਾਂ ਤੇ ਮਧੁਰ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਗੁਣ-ਗੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਉਤਰ ਜਾਣਾ...

ਸਾਡਾ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਵੇ, ਬਾਬਲ ਅਸੀਂ ਉੱਡ ਜਾਣਾ।

ਸਾਡੀ ਲੰਮੀ ਉਡਾਰੀ ਵੇ...

ਭਾਈਆ ਕਿਹਰ ਸਿੰਹ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆਂ ਹੀ ਦੱਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਗਲੀ 'ਚ ਸਿਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣਾ ਤੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਭਾਈਏ ਨੂੰ ਲੰਘਣ ਦਾ ਰਾਹ ਨਾ ਦੇਣਾ। ਖੂੰਡੇ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਬੋਲਣਾ..... 'ਰਾਹ ਦੇ ਦਿਉ, ਮਰ ਜਾਣੀਓ! ਕਿਵੇਂ ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੁੰਝਾਂ ਫਸਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਨੇ। ਹਟੋ ਪਰੋ! ਫਿਰ ਬੋਚ ਬੋਚ ਕੇ ਪੈਰ ਧਰਦਿਆਂ, ਝੁਰਮੁਟ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਣਾ। ਮਗਰੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪੈਣਾ। ਬਾਈਏ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਖੂੰਡਾ ਖੜਕਾਉਂਦਿਆਂ ਤੁਰੇ ਜਾਣਾ....ਤੁਰੇ ਜਾਣਾ.....।

ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਚਿੜੀਆਂ 'ਚ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ। ਦੋਵੇਂ ਭੋਲੀਆਂ, ਮਾਸੂਮ ਤੇ ਕੋਮਲ। ਇਕੋ ਜਹੇ ਸ਼ਹਿਦ ਵਰਗੇ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਸੁਰੀਲੇ ਬੋਲ। ਪਰ ਕਮਾਲ ਦਾ ਅਥਰਾਪਨ। ਤਾਇਉਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਖੇ:-

ਕੁੜੀਆਂ, ਚਿੜੀਆਂ, ਬੱਕਰੀਆਂ,

ਤਿੰਨੇ ਜਾਤਾਂ ਅੱਥਰੀਆਂ।

ਚਿੜੀਏ, ਭਲਾ ਦੱਸ ਖਾਂ, ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਏ?

'.....ਰੋਜ਼ੀ.....'।

ਨਹੀਂਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਮੈਂ ਦਸਦਾਂ ਸੁਣ! ਮਰ ਜਾਣੀ, ਡੁੱਬ ਜਾਣੀ, ਸਿਰ-ਮੁੰਨੀ, ਨਿਖਸਮੀ, ਬਲਾ, ਚੁੜੇਲ, ਡਾਇਣ, ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਪੱਥਰ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ। ਤੈਨੂੰ ਵੀਰਾਂ ਵਾਲੀ, ਤਕਦੀਰਾਂ ਵਾਲੀ, ਪਿਉ ਦੀ ਲਾਡਲੀ ਆਖਦਿਆਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦੰਦਲ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਏ।

ਕੀ ਕਿਹਾ, 'ਹੁਣ ਇੱਕਵੀਂ ਸਦੀ ਐ। ਤੇਰੀ ਆਮਦ ਤੇ ਵੀ ਬਰੋਬਰ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ'।

ਤੱਤੀਏ! ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜੰਮਣ ਵੀ ਦੇਂਦਾ ਏ। ਪਹਿਲੋਂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਹੀ

ਕਹਿੰਦੀ ਏ.... 'ਜੀ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਹੈ ਜੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਚਲੋ, ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਚੈਕ ਕਰਵਾ ਲਈਏ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਪੁਰ ਨਦੀਨ-ਅੰਡੇ ਧਰਣ ਲਈ ਆਹਾਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਸੀ, ਜੰਬੈਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਣ ਪਟਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਵੀ ਮਿਸਾਲ ਦੱਸੋ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨਰ-ਅੰਡਾ ਭੰਨਿਆ ਹੋਵੇ। ਦਰਅਸਲ ਔਰਤ ਹੀ ਔਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ। ਏਹੋ ਔਰਤ, ਮੁੰਡੇ ਲਈ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਦੀ, ਪੀਰ ਮਨਾਉਂਦੀ ਤੇ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਪੂਜਦੀ ਫਿਰਦੀ ਐ। ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜੰਮਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਖੀਵੀ ਹੋਈ ਲੱਡੂ ਵੰਡਦੀ ਨਹੀਂ ਬੱਕਦੀ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ.....।

ਜੱਗਾ ਜੰਮਿਆਂ ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਧਾਈਆਂ

ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਡਾਕੇ ਮਾਰਦਾ।

ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਲੱਡੂਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਦੇ ਹਨ।

ਤੂੰ, ਚੰਡੀ ਏਂ।

ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਵੀ ਭੋਲੀਏ, ਚੰਡੀ ਏ। ਪੁਰਾਣੀ ਖਿਡਾਰਨ। ਨਾਲੇ “ਇੱਕ ਕਰੇਲਾ, ਦੂਜਾ ਨਿੰਮ ਚੜ੍ਹਿਆ”।

ਅੱਜ ਤੱਕ ਤੈਨੂੰ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਕਰਦੀ ਆਈ ਚਿੜੀ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਤਲਖ ਹਕੀਕਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਆਮਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੋਚਦਾ ਪਰ ਮਜਬੂਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਹੋਣ, ਬੱਚਦੀ ਬੱਚਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਆ ਹੀ ਜਾਏ, ਭੋਰਾ ਚੋਰਾ ਖਾਂਦੀ, ਗੁਡੀਆਂ ਪਟੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪਵੇਂ ਤਾਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਏਂਗੀ ਤੇਰੇ ਉਦਾਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਲਛਮਣ ਰੇਖਾ ਤੰਗ ਹੁੰਦੀ ਜਾਏਗੀ।

ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਐ! ਤੇਰੀਆਂ ਹਰਕਤ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਸਦਾ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਭਾਲ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਤੇਰਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੈ ਤੇਰਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਏ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ।

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਆਖਰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਡਰ ਗਈ.....ਡਰ ਕਾਹਦਾ ਗਈ, ਡਾਇਣ ਬਣ ਗਈ। ਫਿਰ:

ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ ਬਾਇਗੋਨ ਪੀ ਮਰੇ।

ਇਕ ਨਾਮਵਾਰ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਐਂਵੇਂ ਮੁੱਚੀ ਮਰਿਆ ਤਸਵਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ, ਮਿੱਤਰ ਸਨੋਹੀ ਉਮਡ ਕੇ ਆਏ। ਉਥੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਗ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੁਹਾਇਆ, ਧੁਆਇਆ ਤੇ ਅੰਤਮ-ਸਫਰ ਲਈ ਦੁਲਹਣ ਵਾਂਗ ਸਜਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਬਰ 'ਚ ਲਿਟਾ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਉਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਧਾਅ ਨਿਕਲ ਗਈ:-

**“ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਕਿਹਾ, ਇੰਨ ਪੇ ਖਾਕ ਮੱਤ ਢਾਲੋ,
ਯੇ ਅਭੀ ਨਹਾ ਕੇ ਆਏ ਹੈਂ”।**

.....ਤੂੰ ਤਾਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਹੀ ਮਰ ਗਈ। ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਘੁਮਿਆਰ ਵੀ ਠੰਡੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੇ। ਤੈਨੂੰ ਕੱਚੀ-ਭੁੰਨੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਸੂਤ ਕੇ ਬਿਆਸ ਵਿੱਚ ਰੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਐ ਬੇ ਆਸ! ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਆਸ ਹੀ ਕੀ ਸੀ।

.....ਤੇ ਅੱਧ-ਖਿੜਿਆ ਛੁੱਲ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਜੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿਦੰਗੀ ਤੇਰਾ ਦੰਮ ਘੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ ਹੁਣ ਉਥੇ ਤੇਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਤੇਰੀ ਯਾਦ 'ਚ ਲੱਦਾ ਕੋਠੀ ਉਸਾਰੀ ਜਾਏਗੀ।

ਦੇਰ ਰਾਤ
ਪੁੱਜੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਤੋਂ
ਲਹੌਰ ਡਰੰਟੀਅਰ
ਮੇਲ-ਡੀ ਡਵਲਯੂ 5/6
ਰੇ ਲ - ਗੱਡੀ ਦੇ
ਫਾਇਰਮੈਂਟ ਮੁਹੰਮਦ
ਅਨਵਰ (ਮੁਸਲਮਾਨ)
ਸ੍ਰੀ: ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਅਤੇ ਬਨਵਾਰੀ ਲਾਲ
(ਹਿੰਦੂ) ਸਨ। ਜਦੋਂ

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਅਗਸਤ 15, 1947 ਨੂੰ 6-ਡੀ ਡਵਲਯੂ ਡਰੰਟੀਅਰ ਮੇਲ
ਵਾਪਸ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਲਹੌਰ ਰੇਲਵੇ
ਸੈਂਡ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜ਼ਨੂਨੀ ਮੁਜਲਮ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ।

ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ

‘ਇਤਿਹਾਸ ’ਚ ਸਿੱਖ’ ਨਾਮੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ (ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ) ਦੇ ਪੰਨਾ 216 ਤੋਂ ‘ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੱਕਤਰ ਮਾਸਟਰ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਦਰਮਿਆਨ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ: ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸ੍ਰੀ: ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ : ਕੀ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?

ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ : ਨਹੀਂ

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ : ਜੇ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਅਛੂਤ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਉਂ ਬਣਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ?

ਮਾਸਟਰ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿਠੀ ਵੱਲ ਦੁਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫਰਕ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਹੋਵੇ, ਹਿੰਦੂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ? ਉਹ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹੀ। ਡਾ: ਅੰਬੇਦਕਰ ਸਿੱਖ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ'।

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਫਰਕ ਦਾ ਭੇਦ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜ਼ਨੂਨ ਤਹਿਤ ਦੱਸ ਲੱਖ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਸਬੱਬ ਵੀ। ਇਹ ਫਰਕ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾ-ਵਾਦੀ ਹਰੇਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਹਰਬੇ ਝੰਗਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਿਧ

ਮਨਸੂਬੇ ਘੜਦੇ ਗਏ। ਇਸ 'ਫਰਕ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਫੰਨੇ ਖਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੀਡਰ ਵੀ ਖੱਤਾ ਖਾ ਗਏ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ। ਖੈਰ!

ਅਜਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਗਲਬਾ ਪਾਊ ਰੁਝਾਨ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਛੁੱਟ-ਛੁੱਟ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆਂ ਵੀ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਦੋ ਹਿਰਦੇ ਵੇਧਕ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਉਕਤ 'ਫਰਕ' ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ 'ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ' ਉਪਰੰਤ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਤਹਿਤ ਦਹਾਕਾ ਭਰ ਝੂਠੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਤੇ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਉਸੇ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਗੌਪਰਾ ਕਾਂਡ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ, ਯੋਜਨਾ ਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿੱਚਿਆ ਗਿਆ, ਇਹ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਜਹਾਦ, ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਜਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹਮਾਰਾ ਹੈ, ਤੁਮਾਰਾ ਨਹੀਂ।' ਹਕੂਮਤ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਰਾਜ ਪਿਆ ਕਰਦਾ, ਸਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਦਬਾ ਕੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਸੱਦਦ ਢਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬੋਲਤੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉੱਤੇ ਬੇ-ਤਿਹਾਸ਼ਾ ਜੁਲਮ ਢਾਰੇ ਸਨ, ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬਾਬੇ ਨਨਾਕ ਦੇ ਪਾਵਣ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਇੰਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕੁਰਲਾਣੈ ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦੁ ਨ ਆਇਆ॥

ਇਹ ਜੁਲਮ, ਇਹ ਤਸੱਦਦ, ਇਸ ਕਹਿਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਉੱਤਪਤੀ ਬਿੰਦੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਦੱਬੀ ਕੁਚਲੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਆਈ ਤਾਂ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ:-

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ॥

ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਦੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ। ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਡੱਟ ਕੇ ਟੱਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾਈ।

ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸੁਨਿਹਰੀ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਾਤਰ 'ਸਿਰ ਧਰ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੌਰੀ ਆਉ॥' ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਾ ਵਾਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਹ 'ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ' ਹੁੰਦੇ ਚੱਲੇ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿੱਖ ਰਾਜ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਘਿਆ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਆਇਆ ਵੀ ਪਰ ਭੰਗ ਦੇ ਭਾੜੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਛੁਪਵੀਂ ਦੋਗਲੀ ਨੀਤੀ, ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਅਤਿ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਰਗ ਵੱਡੇ ਘਾਟੇ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਅੱਧੇ ਇੱਧਰ ਤੇ ਅੱਧੇ ਉੱਧਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੇਘਰੇ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਬੱਸ 'ਨ ਖੁਦਾ ਮਿਲਾ ਨਾ ਵਸਾਲੇ ਸਨਮ, ਨ ਇਧਰ ਕੇ ਰਹੇ ਨਾ ਉਧਰ ਕੇ ਰਹੇ।'

ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ 'ਇਨਸਾਨੀਅਤ' ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਅਹਿਮ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਭੇਦ-ਭਾਵ 'ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ' ਜਾਣ ਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਮਾਈ। ਇਹ ਸਨ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਤੁਰਕ ਫੌਜੀ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲ ਵੀ ਛਕਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਮੱਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਕੜੀ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਾਤ, ਰੰਗ, ਨਸਲ, ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਰੋਗੀਆਂ, ਕੋਹੜੀਆਂ, ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਈ। ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਗਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ 'ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ' ਅੱਜ ਵੀ ਕੇਵਲ ਦਾਨੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਦਾਨ ਰਾਸ਼ੀ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਅਨੇਕਾਂ ਅਣਗੱਲੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਪਰਮ/ਮਜ਼ਹਬੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਪਹਿਚਾਣਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਇੱਕ ਵਿਆਕਤੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਦਾ ਹੈ- 'ਮੁਹੰਮਦ ਅਨਵਰ'।

ਟੋਰਾਂਟੋ ਦੇ ਇੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਹੋਏ, ਤਾਜ਼ਾ-ਤਾਜ਼ਾ ਵਾਪਰੇ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਤੇ ਅਛਮਨੁੱਖੀ ਗੋਧਰਾ ਕਾਂਡ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਆਏ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਖੇ ਬਿਰਧ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਚੋਂ ਝਰਨ-ਝਰਨ ਪਾਣੀ ਵਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੇ ਘਟਨਾ ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਹਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ.... ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ।' ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਮਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰਾ ਇਸ ਜਾਲਮਾਨਾ ਕਰਤੂਤ ਦੀ ਭੇਂਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਕਤਲੇਆਮ 'ਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਤੌਰੀ ਪਰ ਜੋ ਕੁੱਝ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:-

'ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ॥

ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ॥'

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਪਾਵਨ ਤੁਕ 'ਮੁਹੰਮਦ ਅਨਵਰ' ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਜਦੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ ਲਹੌਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉੱਤੇ?'

ਜੀ! ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲਾ ਪਿੰਡ ਨਗਰ ਐ ਫਿਲੋਰ ਕੋਲ। ਹੁਣ ਇੰਗਲੈਂਡ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਇੱਥੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚ ਆਇਆਂ। ਮੁਰੰਮਦ ਅਨਵਰ ਮੇਰਾ ਸਮਕਾਲੀ ਰੇਲਵੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਰਿਹਾ।

ਹਿੰਦ ਪਾਕਿ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੈ।

ਦੇਰ ਰਾਤ ਪੁੱਜੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਤੋਂ ਲਹੌਰ ਫਰੰਟੀਅਰ ਮੇਲ-ਡੀ ਡਵਲਯੂ 5/6 ਰੇਲ-ਗੱਡੀ ਦੇ ਫਾਇਰਸੈਂਟ ਮੁਹੰਮਦ ਅਨਵਰ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਸ੍ਰੀ: ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਨਵਾਰੀ ਲਾਲ (ਹਿੰਦੂ) ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਅਗਸਤ

15,1947 ਨੂੰ 6-ਭੀ ਡਵਲਯੂ ਫਰੰਟੀਅਰ ਮੇਲ ਵਾਪਸ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਲਹੌਰ ਰੇਲਵੇ ਸ਼ੈਡ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜ਼ਨੂਨੀ ਮੁਜਲਮ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ। ਅਖੇ! ਇਹ ਜੋ ਦੋ ਕਾਫ਼ਰ (ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਨਵਾਰੀ ਲਾਲ) ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ, ਮਾਰ ਦੇਣੇ ਹਨ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇ..... ਅਨਵਰ'। ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਵਾਜ਼ ਮਿਲਦੀ ਗਈ, ਇੰਝ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਪਾਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉੱਥੇ ਕਾਢੀ ਵੱਡਾ ਇੱਕਠ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੇਬਸੀ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵਾਹ-ਪੇਸ਼ ਨ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹਜ਼ੂਮ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅਨਵਰ ਨੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ 'ਚ ਚੀਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਉ?'

ਅਨਵਰ ਨੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪਕੜੀ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਹੱਥ ਮੱਕੇ ਵੱਲ ਸੇਧ ਕੇ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਕਿ 'ਅੱਲ੍ਹਾ ਖੈਰ! ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ.....ਬਿਲਕੁਲ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਜੇ'। ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨੀਵੀਆਂ ਪਾਈ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਿਸਕ ਚਲੇ ਗਏ।

ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ਪਰ ਅੱਜ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਵਾਪਸ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਅਨਵਰ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸਿੱਧਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਹੌਰ ਵਿਖੇ ਰੇਲਵੇ ਸ਼ੈਡ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੰਗ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅਨਵਰ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਹਦੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਅਨਵਰ ਨਮਾਜ਼-ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ ਹਟਿਆ ਲਗਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਨਗੁਨਾਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ :-

**'ਕੋਈ ਸ਼ੇਖ ਬਨ ਗਯਾ, ਕੋਈ ਬਨ ਗਯਾ ਬਰਾਹਮਨ,
ਹਰ ਸ਼ਖਸ਼ ਆਦਮੀ ਥਾ ਤੇਰੀ ਬੰਦਰੀ ਸੇ ਪਹਿਲੇ'।**

'ਅਨਵਰਓ ਅਨਵਰਯਾਰ ਤੂੰ ਝੂਠੀ ਸੋਂਹ ਕਿਉਂ ਖਾਧੀ?' ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋਏ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਅਨਵਰ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ-ਖੜ੍ਹੇਤਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮੋੜੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਹਾ:

'ਜਗੀਰ ਸਿੰਹਾਂ....ਨਾਨਕ ਪੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

'ਨ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ॥ ਅਲਹ ਰਾਮ ਕੇ ਪਿੰਡੇ ਪਰਾਨ॥'

ਫਿਰ ਉਤਾਂਹ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ: 'ਸਾਬੀਉ! ਮੈਂ ਅਲਹ ਦੀ ਕਸਮ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਖਾਪੀ? ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਹੈ। ਸ਼ਾਰਾ 'ਚ ਐਸੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਹੈ?

ਕੰਨੋਂ-ਕੰਨੀਂ ਗੱਲ ਫੈਲਦੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਡੀ.ਸੀ. ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਹੋਈ ਕਿ ਰੇਲਵੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਮੁਹੰਮਦ ਅਨਵਰ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਨ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸੁਰਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਏ? ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਨਵਰ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਤ 1975 ਵਿੱਚ ਅਨਵਰ ਰੇਲਵੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕਈ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਮਿਲਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਜ ਜੀਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪਰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸਾਨੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਵੇਖੋ! ਅਸੀਂ ਇਨਸਾਨ ਹਾਂ। ਜੁ ਖੁਦਗਰਜੀ ਨ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ ਸਿੱਖ ਤੇ ਕੀ ਕੀ ਹੋਰ, ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਨਾ। ਵਿਸ਼ਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰੱਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸੁਵਰਗ ਹੋਣੀ ਸੀ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਕਦੇ ਸਾਕਾ 'ਨੀਲਾ-ਤਾਰਾ' ਦਿੱਲੀ ਕਤਲੇ ਆਮ, ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਦ ਦਾ ਵਾਵੇਲਾ ਤੇ ਕਦੇ ਗੋਪਰਾ-ਕਾਂਡ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਅੰਤ 'ਚ ਜ਼ਗੀਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨ ਬੋਲ ਸਕਿਆ:

'ਮਿਸਮਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਦਿਲੋਂ ਕੀ ਇਮਾਰਤੇਂ,
ਅੱਲੂਂ ਕੇ ਘਰੋਂ ਕੀ ਹਿੜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ'।

ਦਰਅਸਲ,
ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਪਾਨ
ਪੱਥਰ-ਦਿਲ ਜ਼ਾਲਮ
ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ
ਇੱਕਲੀ-ਦੁਕਲੀ
ਲੜਕੀ ਦੇ
ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਕੋਈ
ਵੀ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ

ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਪਲਕ ਝਮਕਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਿਆਣੀ ਸਿਆਣੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਜਿਦੰਗੀ ਨੂੰ 'ਕਾਲੀ-ਸਿਆਹ ਰਾਤ' ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਅਵਾਰਾ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਗ, ਬੇ-ਸ਼ਰਮੀਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ ਅੱਧ-ਖਿੜੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਨਚੋੜਦੇ, ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਹੱਡ ਵੇਚਦੇ ਹਨ।

ਅਣਕੋਹਿਆ ਦੁਖਦਾਈ ਪਹਿਲੂ

ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦੈ ਕਿ ਭਰੂਣ ਹਤਿਆ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿੱਚ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਸ਼ਿਧ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਪਾਪ ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੋਕ ਇਸ ਕੈੜ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਪਰਾਧ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚ ਵੀ ਜੁਆਬ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪਰਖ-ਮਸ਼ੀਨਾਂ, ਅੱਜਾਰ ਅਤੇ ਨਸ਼ਤਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉੱਪਜ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਚਿੰਤਤ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਫਿਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਵਾਵੇਲਾ ਕਿਉਂ?

ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਇਹ ਥੋਥੀ ਦਲੀਲ ਕਿ ਲੜਕੇ-ਲਕੜੀਆਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਵੱਧਦਾ ਪਾੜਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ, ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲਗਭਗ ਸਾਡੇ ਕੁ ਅੱਠ ਸੌ ਲੜਕੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ-ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਵੇਖਣ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਇਹ ਵੀ ਹਨ ਕਿ 13 ਸਾਲ ਤੋਂ 19 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ 68 ਫੀਸਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੜਕੇ ਡਾਢੇ ਨਸ਼ਈ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਨੌ-ਜੁਆਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ, ਅਫੀਮ, ਡੋਡੇ, ਸਮੈਕ, ਗਾੰਜਾ ਵਰਗੇ ਮਾਰੂ-ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਕਾਰਨ 35 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਕਿਧਰੇ ਵੱਧ ਨਿਪੁੰਸਕ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਸੋਚਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਅਨੁਪਾਤਨ ਵਿਆਹੁਤਾ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ-ਸੰਤੁਲਨ ਨਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਿਗੜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਦੀ ਰੇਖਾ ਹੀ ਪਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਇਸ ਹੱਕ

ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਨਵੀਂ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੇਕਰ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਭਾਰੀ ਦਹੜ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਾਲਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਦੀ ਸੋਚ ਭਰੇ ਤੌਖਲੇ ਨਿਰ-ਆਧਾਰ ਹਨ ਕਿਉਂਜੁ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਦੋ-ਟੁੱਕ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਹਰੇਕ ਗਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਵਿਆਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਾਕੇ ਅਕਸਰ ਵਿਆਹ-ਖੁਣੋਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਨੂੰ ਠਰਕ ਕਰੋ ਜਾਂ ਚਸਕਾ, ਵੈਲ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੌਂਕ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਈ ਪਾਠਕਾਂ ਵਾਂਗ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੈਂ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ/ਚਾਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਖਬਾਰ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ/ਤਿੰਨ ਬਾਲੜੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਖਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ 'ਜੋਸ਼ ਮਲੀ-ਹਾਬਾਦੀ' ਦਾ ਇਕ ਬੜਾ ਕਾਬਲੇ-ਗੌਰ ਸ਼ੇਅਰ ਹੈ ਕਿ:

**ਸੁਨ ਲੀਜੀਏ, ਛੁਰਸਤ ਹੈ, ਫਿਰ ਕਿਆ ਹੋ, ਖੁਦਾ ਜਾਨੇ,
ਕਬ ਸੇ ਹੈਂ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ, ਬੇਤਾਬ ਕੁਛ ਅਫਸਾਨੇ**

ਟੂਕ ਮਾਤਰ ਹੀ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਹੀ ਖਬਰ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕਸਬੇ ਨਿਸ਼ੈਹਰਾ-ਪੰਨੂਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਅਲੜ੍ਹ-ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਨੌ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸਮੁਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਕਸਬਾ ਅਲਾਵਲਪੁਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੀ ਨਾਲ ਜਬਰ-ਜਨਾਹ ਕਰਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਲਾਜਪਤ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਨੌ ਕੁ ਸਾਲਾ ਜੋਤੀ ਨਾਮਕ ਬਾਲੜੀ ਨਾਲ ਸਮੁਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਫਗਵਾੜਾ ਤੋਂ ਖਬਰ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ 93 ਸਾਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 376, 451 ਅਧੀਨ ਪਰਚਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੋਹਾਂ ਦੇ ਬਾਗ-ਵੇਹੜੇ ਦੀ ਸਕੂਲੀ 8 ਸਾਲਾ ਅਮਨਦੀਪ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਲਾਤਕਾਰ

ਉਪਰੰਤ ਮਾਰਕੇ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ- ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਥਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਨਾਮੀ-ਗਿਰਾਮੀ ਉੱਰਦੂ ਦੇ ਸ਼ਾਇਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਇਨਾਮ ਜੇਤੂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ- ਇੱਕ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲਾ ਕੰਜਕ ਨਾਲ ਅਸਲੀਲ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦੇ ਫੜ੍ਹੇ ਗਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਓਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਇਸੇ ਹੀ ਕਾਲਿਜ ਦੇ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ 'ਸ਼ਾਹਿਰ ਲੁਧਿਆਣਵੀ' ਨੇ ਕਦੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ 'ਆਹ ਦਾ ਨਾਹਰਾ' ਮਾਰਿਆ 'ਔਰਤ ਨੇ ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਮਰਦੋਂ ਕੋ, ਮਰਦੋਂ ਨੇ ਇਸੇ ਨੀਲਾਮ ਕੀਆ, ਜਬ ਜੀ ਚਾਹਾ ਮਚਲਾ ਕੁਚਲਾ, ਜਬ ਜੀ ਚਾਹਾ ਬਦਨਾਮ ਕੀਆ'।

ਯਾਦ ਕਰੋ! ਕਿ ਜਿਸ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ, ਸਿੱਖ ਦੀ 'ਦਸਤਾਰ' ਦੇ ਹੱਕ ਲਈ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ 'ਕਾਤੀਆ' ਨਾਮਕ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ? 'ਪੰਧੇਰ' ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋ? ਕੌਣ ਸਨ ਓਹ ਮਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ਨੰਨ੍ਹੀਆਂ-ਮੁੰਨ੍ਹੀਆਂ ਕਾਕੀਆਂ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਪਿੰਜਰ ਹੀ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸ਼ਨਾਖਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਇੱਕ/ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ 93 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ, ਨੌ-ਜੁਆਨ ਲੜਕੀਆਂ, ਬੁੱਢੀਆਂ-ਨੌਡੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨਿੱਤ ਨਵੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਨਾਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣੇ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ ਕਿ ਬੁੱਧ-ਧਰਮ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਈ ਜਪਾਨੀ ਔਰਤ ਸਾਚੀ ਨੌ-ਮੂਹਾਰੈ ਨਾਲ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੋਧ-ਗਯਾ ਵਿਚ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਤੁਸਾਂ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ 'ਮੁਖਤਿਆਰ-ਬਾਈ' ਦਾ ਕੇਸ ਵੀ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਹੋ ਜਹੋ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨੇ ਅਤੇ ਜਾਲਮ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਮਾਂ ਚਾਹੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਕੁੜੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਖੂੰਨੀ ਬਘਿਆੜਾਂ ਅਤੇ ਹਲਕਾਏ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਬਣੇ?

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਮਨਚਲੇ, ਲਫੰਗੇ ਅਤੇ ਸੜਕ ਸ਼ਾਪ ਮਜ਼ਨੂੰਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ/ਕਾਲਿਜ ਜਾਂ ਸੌਂਦਾ ਲੈਣ ਬਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿਸੋਰ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਆਮ ਜਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਸਹੀ, ਸਾਡੇ ਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬੰਦੇ, ਜੁਆਨ-ਜਹਾਨ ਕੁਆਰੀਆਂ/ਵਿਆਹੁਲੀਆਂ

ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਫੁਸਲਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਮੀਂ ਜੋਰਾਵਰਾਂ ਦੇ ਅਥਾਹ ਬਲ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀ-ਫੜਫੜਾਉਂਦੀ ਘੁੱਗੀ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅੰਤ ਬੇ ਸੁਰਤ ਹੋਈ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਸਾਬ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਬਦੀ ਵਿੱਚ ਗਲਤਾਨ ਜਾਲਮ ਲੋਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਬਿਛੂ ਦੇ ਡੰਗੇ ਨੇ ਰੋਣਾ ਹੀ ਰੋਣਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਇਹ ਪਾਪੀ, ਪੀੜੜ ਜੀਵ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਕਪੜੇ ਤੁੰਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਦਮ-ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਦੁਰਕਾਈ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਜ਼ਮੀਰ ਵਾਲੇ ਦਰਿੰਦੇ, ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬਾਲੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਜੋਰ ਨਾ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਕਈ ਪ੍ਰਤੰਚੀ ਗੁੰਡੇ ਤੇਜ਼ਾਬ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪੋਂ ਕਰੂਪ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਦਮ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਟੂਟੀ ਅਤੇ ਬਦ-ਦਿਮਾਗ, ਵਿਗੜੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਾਕੇ ਨਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਫਾਕੇ, ਆਪਣੀ ਮਗਰੂਰੀ ਘੁੰਮੰਡਪੁਣੇ ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੌਜ਼ਾਨ ਸੁੰਦਰ, ਕੁ-ਸੁੰਦਰ ਧੀ-ਧਿਆਣੀ ਉੱਤੇ ਮਾੜੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਦੀ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ-ਤਿੰਨ-ਚਾਰ-ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸੁਸ਼ੀਲ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਗਿਰਝਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਉਦਾਲੇ ਚੱਕਰ ਕੱਢਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੇ-ਹਿਯਾਈ ਨਾਲ ਦਾਅ ਲਗਦੇ-ਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੋਰ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ 'ਓਸ ਕਰਮ' ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ, ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉੱਝ ਤਾਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਦਰਜੇ ਦਾ ਕਾਮੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਨੀਚ, ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਹੋਏ ਚੰਚਲ-ਚਿਤ ਇਹ ਨਿਰਦਈ, ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਬਾਲੜੀ ਦੇ ਭੋਲੇਪਣ ਨਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਯਾਨੀਂ ਚਿੜੀਆਂ ਮੌਤ, ਗੁਵਾਰਾਂ ਹਾਸਾ। ਜਿਸ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਬਾਲਪਣ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਕੀ ਓਹ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ 'ਬੱਚੀ' ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਲਈ ਉਤਸੁੱਕਤਾ ਵਿਖਾ ਸਕੇਗੀ? ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਚਕਨਾਂ ਚੂਰ ਹੋਏ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ "ਚੀਸ" ਘੁੰਮਣ ਲੱਗ ਪਵੇਗੀ। ਸੱਚ ਜਾਣਿਉਂ! ਧਾਰਮਿਕ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਖੀ ਲੜਕੀਆਂ ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਵਸ਼ ਦੁਹਰਾਉਂਦੀਆਂ

ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ:-

ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਦਿਹਿ ਨਾਲਾ ਕਪਿਆ ਜੇ ਗਲੁ ਕਪਹਿ ਚੁਖ॥

ਪਵਨਿ ਨ ਇਤੀ ਮਾਮਲੇ ਸਹਾਂ ਨ ਇਤੀ ਦੁਖ ॥76॥

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੱਚੀ-ਉਮਰੇ ਦਰਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗੀ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਅਪਾਹਜ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਰਦ ਦਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਜੀਉਂਦੇ-ਜੀਅ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੋਕ ਵਿੱਚ ਡੁਬੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਦ-ਨਸੀਬ ਮਾਂਵਾਂ ਦੁਹੱਥੜੀਂ ਪਿੱਟਦੀਆਂ, ਵਾਲ ਖੋਂਹਦੀਆਂ, ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਨ ਜੋਗੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕੰਜਕਾਂ/ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਜੰਮਦੀਆਂ ਪੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ, ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਇਸੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਉਪਜ ਤਾਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੁੰਨੀ ਨੂੰ ਦਾਗ ਲੱਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜਿਊਣਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਵਸ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੱਚੀ, ਜੇ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਤ, ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਗਰਕ ਜਾਣ ਲਈ ਧਰਤੀ ਵੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਯੁਗ-ਬੰਦੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਸਲ ਕਲਯੁੱਗ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਹੈ।

ਦਰਅਸਲ, ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੱਥਰ-ਦਿਲ ਜਾਲਮ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਇੱਕਲੀ-ਦੁਕਲੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਪਲਕ ਝਮਕਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਿਆਣੀ ਸਿਆਣੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਜਿਦੰਗੀ ਨੂੰ 'ਕਾਲੀ-ਸਿਆਹ ਰਾਤ' ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਅਵਾਰਾ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਗ, ਬੇ-ਸ਼ਰਮੀਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ ਅੱਧ-ਖਿੜੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਨਚੋੜਦੇ, ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਹੱਡ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਭੈੜੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਗਵਾ ਕਰਕੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਜਬਰ ਜਨਾਹ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਦੇਹ-ਵਪਾਰ ਦੇ ਧੰਦੇ ਲਈ ਰੰਡੀ-ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਂ-ਸੰਤਾਂ, ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ, ਇੱਛਾ-ਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਜੀਬ-ਅਜੀਬ ਕਿੱਸੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ! ਕਿ ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਇਹ ਪਾਖੰਡੀ ਡੇਰੇਦਾਰ,

ਪਹਿਲੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਡੇਰਿਆਂ 'ਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਆਹਵਾਂ ਦਾ ਢੌਂਗ ਰਚਾ-ਰਚਾ ਕੇ, ਬੱਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਦਿੜ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਜੰਮਣ ਵਾਲੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਬੰਦਿਆ ! ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਨਿਆਂ ਹੈ ?

ਅੱਜ ਦੀ ਬੇ-ਲਗਾਮ ਅਵਾਰਗੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 'ਦਸ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਧੀ ਦੀ ਮਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੈ। ਬਦਮਾਸ਼ ਪੁੱਤ ਦੀ ਮਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ 'ਉੱਖਲ ਪੁੱਤ ਨਾ ਜੰਮਦਾ, ਧੀ ਕਾਣੀ ਚੰਗੀ' ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਪੁੱਤ-ਪੂਜ' ਸੰਸਾਰ ਹੈ। ਪੁੱਤਾਂ ਲਈ ਮੰਤ੍ਰ-ਜਾਪ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ 'ਚ ਘਣਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਯੂ.ਐਨ.ਓ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਡਾਕਟਰ ਧੀ ਨੇ 'ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ' ਸਬੰਧੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਤੱਤ-ਗਿਆਨ ਉਜਾਗਰ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਿਆ ਹੈ। ਚਲੋ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਏ, ਕਿ ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਜਦੋਂ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਖੂਨੀ ਪੰਜੇ ਨਾਲ ਛਿੱਲੀ ਹੋਈ ਸਮੂਜਿਕ ਜਬਰ-ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਪੀੜਤ ਤਿਤਲੀ ਵਰਗੀ ਕੋਮਲ ਕਾਕੀ, ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਤੜਫ਼ਦੀ ਹੋਈ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਇਲਾਜ਼ ਲਈ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਕੀ ਸੀ ? ਕਿੱਤੇ ਮੂਜਬ, ਇਹੋ ਸੁਆਲ ਬੀਬੀ ਬੇਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ?

ਦਾਹਵਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਕਾਮੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਅਤੇ ਬੇ-ਅਸਲੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਰੂਪ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇ-ਨਜ਼ਰ ਬੜਾ ਸੁਖੈਣ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਮਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤਿਆਂ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਨਾਲ “ਅਣਹੋਣੀ” ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੀ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਆਦਮੀ ਦਾ 'ਤਨ ਬੇ-ਸੱਕ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਜਾਏ ਪਰ ਮਨ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ' ਜੋ ਅਕਸਰ ਬਗਲ-ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਖਲੀ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੇਖਕਾ ਦੀ ਦਿਲ-ਕੰਬਾਊ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਤੀਸਰੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਬਿਰਧ ਮਨੁੱਖ-ਰੂਪੀ ਖੁੰਖਾਰ-ਜਨੌਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਉਸ ਦੀ ਬਾਲੜੀ ਮਸੋਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੇ ਸ਼ਰੀਰਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ। ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਦਾ ਇਹ ਜਾਨਵਰੀ ਕੁਕਰਮ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡੇਢ-ਕੁ ਸਾਲਾ ਮਸੋਰ ਧੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਪਈ ਜੋ

ਆਖਰੀ ਤਲਾਕ ਦਾ ਸੱਬਬ ਬਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ। ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ! ਕਿ 'ਬਨਾਏ' ਕਿਆ ਸਮਝ ਕਰ, ਸ਼ਾਖਿਗੁਲ ਪਰ ਆਸ਼ੀਆਂ ਅਪਨਾ, ਚਮਨ ਮੌਂ ਆਹ! ਕਿਆ ਰਹਿਨਾਂ- ਜੋ ਹੋ ਬੇ-ਆਬਰੂ ਰਹਿਨਾਂ'।

ਚੱਤੇ ਪਹਿਰ, ਬਦ-ਗੁਮਾਨ ਰਹੀਸਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਐਸ਼-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਤੀਲੀ ਨਾਲ ਧੁਆਂਖੀ ਅਤੇ ਲੂਸੀ ਹੋਈ ਕੂਲੀ-ਕੂਲੀ ਮਦੀਨ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਆਹੀਂ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੇ-ਬਸ ਹੈ, ਮਜਬੂਰ ਹੈ। ਰੱਤ ਦੇ ਹੰਡੂਆਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਾਰਾ ਨਹੀਂ-ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਜਗ-ਹਸਾਈ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਫ਼ਨਾਂ ਹੋਈ ਜਿੰਦਗੀ ਅਤੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਕੱਟਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਜੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੇਸ਼ ਪੈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀਣੇ ਮਨੁੱਖ ਭਲਾ ਕਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਾਲ ਗੁਜਰ ਕਰਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ? ਇਸੇ ਲਈ ਇੱਕ ਮਾਂ ਲਈ ਧੀ ਦਾ ਜੰਮਣਾ, ਦੁੱਖਾਂ-ਫਿਕਰਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਸਮਾਨ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੱਕ-ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਕੋਈ ਬਾਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

'ਕਿਉਂ ਦੱਸਾਂ? ਕਿਉਂ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਸਹਿਮੀ ਸਹਿਮੀ ਰਹਿੰਦੀ,

ਮੇਰਿਆਂ ਕੰਨਾਂ-ਨਿੱਕਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਇੱਕ ਸੁਣੀ ਸੀ ਚੀਕ'।

ਕਵੀ ਸਈਦਾ ਹਾਸ਼ਮੀ ਦੀਆਂ ਏਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਵਾਕਿਆ ਨੂੰ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਰੂਹਬ-ਦਾਬ ਅਤੇ ਟੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਵਾਹਵਾ ਸੀ। ਅਚਨਚੇਤ ਇੱਕ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੀ ਕੁਝ ਕਾਲਜੀਏਟ, ਕਿਸੇ ਸਕੂਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਨੂੰ ਫੂਸਲਾ ਕੇ ਆਲਮਗੀਰ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਵੱਲ ਲੈ ਗਏ ਹਨ। ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਇਹ ਰਾਜ ਨਾ ਖੋਲਣ ਦੀ ਸੌਂਹ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਆਪਣੇ ਸਾਬੀ-'ਪ੍ਰਮ ਮ੍ਰਿਤ' ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਇਸ ਫਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੁਚ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਲੱਭਦੇ ਲਭਾਉਂਦੇ ਅਸਾਂ, ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਟਿਊਬਵੈਲ ਤੇ ਜਾ ਕਿ ਘੇਰਿਆ। ਛੇ-ਕੁ ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਹਵਸ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚੀ ਦੀ ਅੱਖੀ ਡਿੱਠੀ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਹਾਲਤ ਬਿਆਨਣ-ਯੋਗ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿ ਦੇਵਾ ਕਿ ਅਲੜ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੱਤ ਲੁਟਾ ਕੇ, ਜੀਵਣ ਪੂੰਜੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰੁਟੇ ਹੋਏ ਜਿਸਮ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਸਿੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗਲੇਡੂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਅੱਗੇ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਹਵਾਈਆਂ ਉੱਡ ਰਹੀਆ ਸਨ।

ਅਸਾਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਉਹ ਮਕਾਰ ਤਾਂ ਹਿਰਨਾਂ ਦੇ ਸਿੰਗੀ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਦੁਨੀਆਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਫਿਰਨੀ ਉੱਤੇ ਗੋਹਾ ਪੱਥਰੀ ਇੱਕ ਦਿਆਲੂ ਬੁਢੜੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦਿਤਾ ਭਰੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਸ... ਹਾਏ.... ਹਾਏ... ਵਾਖਰੂ... ਵਾਖਰੂ ਕਰਦੀ ਸਤਜੁਗੀ ਮਾਤਾ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਦਸਣ ਮੂਜਬ, ਲੱਕੜ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੀ ਨਿੱਕੀ ਪੋਤਰੀ ਦੇ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਨਵੇਂ ਨਕੋਰ ਕਪੜੇ ਕੱਢ ਕੇ ਕਾੜਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਗਰਮ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਦੇ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ ਘਿਉ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਹਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ, ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਬਾਹਰ ਬੈਠਿਆਂ ਆਸਾਂ ਬੱਚੀ ਦੇ ਰੋਣ ਧੋਣ ਦੀਆਂ ਦਰਦਨਾਕ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਬਾਹਰ ਉਸ ਬਿਧ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵਲੂੰਪਰੀ ਹੋਈ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੰਦਾ ਚੰਗਾ ਕਿਹਾ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲੇ ਲਗਾ ਕੇ ਮਾਂ ਵਾਂਗੂ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਏਗਾ। 20 ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਤਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਡੱਡੋਲਕੀ ਹੋਈ ਨੇ, ਉਸ ਲੁੜਕੀ ਹੋਈ ਲੋਬ-ਨੁਮਾਂ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਕੂਟਰ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਸਾਡੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪਲੋਸੇ-ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ-ਨਸੀਅਤ ਕੀਤੀ, ਵੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤੋਂ! ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਜਾਣਾ-ਧੁਰੀ ਰੇਲਵੇ ਫਾਟਕ ਕੋਲ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਨੰਬਰ ਗਲੀ ਤੋਂ ਹੱਟਵਾਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਿ ਘਰ ਚਲੀ ਜਾਏ। ਅੱਜ ਵੀ ਜਦੋਂ ਧੁਰੀ ਫਾਟਕ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘੀ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸਲਾਮ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸਾਈ ਮੱਤ ਵਿੱਚ 'ਹਜ਼ਰਤ ਇਸਾ ਮਸੀਹ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕੁਆਰੀ ਮਰੀਅਮ ਕਰਕੇ, ਕੁਆਰੀ ਕੰਨਿਆ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦਰੋਪਤੀ ਵੀ ਹੈ, ਸੀਤਾ ਵੀ ਅਤੇ ਕੈਕਈ ਵੀ। ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਔਰਤ ਵਰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਭਿੰਕਰ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ

ਜਿਸ ਕਰਕੇ 'ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ' ਵਰਗੀ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਤੁਲ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਣਹਾਰ ਬੱਚੀਆਂ, ਜੁਆਨ-ਜਹਾਨ ਕੁਆਰੀਆਂ, ਵਿਆਹੀਆਂ ਅਤੇ ਬੁੱਢੀਆਂ-ਠੇਰੀਆਂ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਵਾਰਾ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਡਾਢੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤਾਹੀਂਉਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੱਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜੀਹਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਬੇਰੀ ਉਹਦੀ ਪੱਗ ਦੀ ਖੈਰ।

ਕਦਰਤ ਦੀ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਇਹੋ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਪਰ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਜਿਨਾਂ ਫਰਕ ਹੈ। ਹਰ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਡਰ, ਭੈ ਦੇ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਪੁਰਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ-ਸਿੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਕਿ 'ਦੇਖ ਪਰਾਇਆਂ ਚੰਗੀਆਂ, ਮਾਂਵਾਂ, ਧੀਆਂ, ਭੈਣਾਂ ਜਾਣੈ' ਤਾਂ ਕੀ, ਕੁਰਾਨ-ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਹਕਾਇਤ ਨੰ:2-223 ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਕਿ 'ਔਰਤ-ਆਦਮੀ ਲਈ ਖੇਤ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਜਿਨਾਂ ਖੇਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ-ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਆਵੇਗੀ'। ਰਾਕਸ਼ਸ਼ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਔਲਾਦ (ਮੁੰਡੇ) ਨਲਾਇਕ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ-ਗਲਤ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਸਮਝਾਉਣਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਘੇਸਲ ਮਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ, ਕਦੇ ਵੀ ਪੁੱਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਝਾਕਦੀ- ਸਦਾ ਧੀ ਨੂੰ ਹੀ ਘੁਰਦੀ/ਤਾੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਬੁਰੇ ਦਿਨ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਚੰਗੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ, ਗੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਬਦ-ਬੂਦਾਰ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੋਇਲ ਦੇ ਬਿ੍ਰਹਾ ਦਾ ਗੀਤ ਕੌਣ ਸੁਣੇਗਾ? ਸ਼ੇਖ ਸਾਅਦੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ 'ਬੰਦਿਆਂ! ਜੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜਨਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੱਪ ਜਣ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ 'ਨਲਾਇਕ ਪੁੱਤ' ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਚੰਗਾ ਹੈ'।

'ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ' ਸਾਡੇ ਵਹਿਸ਼ੀ-ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਰਦ ਵਰਗ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲੇ, ਨਿਹ-ਕਪਟ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਚੁਫੇਰੇ ਸ਼੍ਰੀਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਦੇ ਕਾਤਲ ਤੁਰੰਤ-ਫੁਰਤ ਫਾਹੇ ਟੰਗੇ ਜਾਣ, ਕੋਮਲ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜਤ-ਆਬਰੂ ਬਿਲਕੁਲ

ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੋਵੇ, ਮਾੜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆ ਕੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨਮੌਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਵੇ, ਪੱਕੜਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਘੁਮੰਡ ਦੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਹੇ ਹੋ ਕੇ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਸ ਕੇ ਨਕੇਲ ਪਾਈ ਜਾਏ, ਹੰਕਾਰੀ ਹੋਈ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ 'ਚੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਢੇ-ਕੱਢਣ ਲਈ ਨਸ਼ਤਰ-ਸ਼ਸਤਰ ਤਿੱਖੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ, ਇਸਤ੍ਰੀ-ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਦਮਨ-ਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਬੰਦ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਮਾਂ-ਕਿਸੇ ਧੀ ਦੀ ਮਾਂ ਬਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪੱਕੇ ਫਲ ਨਾਲੋਂ ਕੱਚੇ ਫਲ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲੱਗਿਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਟਾਹਣੀ ਨੂੰ ਜਬਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਮੂਲ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨੰਨੀ-ਛਾਂ ਵਰਗੇ ਢਕਵੰਜ ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਿਹਕਪਟ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਐਸਾ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਿਆ/ਸੰਵਾਰਿਆ ਜਾਏ, ਜਿੱਥੇ ਸਦਾ ਬਸੰਤ ਰਹੇ, ਫੁੱਲ ਵੀ ਖਿੜਨ, ਕਲੀਆਂ ਵੀ ਖਿੜਨ, ਬੁਲਬੁਲ ਵੀ ਬੋਲੇ, ਪੰਛੀ ਵੀ ਚਹਿ-ਚਿਹਾਉਂਣ ਅਤੇ ਕੋਇਲ ਵੀ ਕੂ-ਕੂ ਕਰ ਸਕੇ। ਕਿਸੇ ਨਾਮੀ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ:

'ਸੰਵਾਰਨਾ ਹੈ ਅਗਰ ਤੁਮ ਨੇ ਗੁਲਸ਼ਨ ਹਸਤੀ,
ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਾਂਟੇ ਮੈਂ ਉਲਝਾਓ ਜਿਦੰਗਾਨੀ ਕੋ'।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਨੂੰਨੀ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਨਾਲੋਂ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ 'ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤ' ਵਾਸਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੁਖਾਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸਿਰਜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਗਾ, ਜਦੋਂ ਲਕੜ ਦੀ ਫੱਟੀ ਪੋਚੀ ਹੋਣੀ, ਕਾਨੇ ਦੀ ਕਲਮ, ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਦੁਆਤ ਅਤੇ ਭੁੰਜੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੱਛੇ ਬੋਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਰੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਡਾਢਾ ਰੋਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੇਖਣ ਤੇ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਨੌਜ਼ਾਨ ਅੱਥਰੇ-ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਅੱਲੜ ਕੁੜੀ ਦੀ ਚੁੰਨੀ ਖਿੱਚ ਲਈ। ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪਿਉ, ਭਰਾਵਾਂ, ਚਾਚੇ-ਤਾਇਆਂ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਰਪੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਨੱਕ ਟੱਕਿਆ, ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕੀਤਾ, ਖੋਤੇ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ

ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗਲੀ ਗਲੀ ਘੁਮਾਇਆ। ਹੱਤਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੁੜੀ ਦਾ ਮਾਪੇ ਛੇਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਜਾ ਵੱਸੇ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਕਮੀਨੀ ਹਰਕੱਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਾਫੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਆਸ਼ਕ ਹੋਰੀਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਐਤਕੀਂ ਇੰਡੀਆ ਗਏ ਤਾਂ ਰੱਬ ਸਬੱਬੀਂ, ਸਾਢੇ ਕੁ ਚਾਰ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ ਦੁਆਬੇ ਸਥਿਤ ਸੌਨੇ ਦੇ ਵਪਾਰਿਕ ਕੇਂਦਰ 'ਅੱਪਰੋ' ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਟੱਕਰ ਪਿਆ। ਜਲ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਇਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਚਾਰੀਆਂ ਗਿਣਦਾ-ਮਿਣਦਾ ਰਿਹਾ-ਆਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਨੱਕ ਦੇ ਟੱਕ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਮਾਪਦੇ ਰਹੇ।

ਫਰਾਂਸ ਮਸਲੇ ਤੇ, ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮੁਜਾਹਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ “ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੱਗ ਦਾ” ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲਾ ਹੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਦੰਰਭ ਚ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸੁਆਲ ਇਸ ਮਸਲੇ ਸਬੰਧੀ ਉੱਠਿਆ ਵਿਵਾਦ “ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ” ਦਾ ਹੈ “ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੱਗ” ਦਾ?

ਅਸਲਾ ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਚੁੱਗ ਦਾ

ਅੱਜਕਲ ਫਰਾਂਸ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਵਿਪ੍ਰੀਤ, ਦੇਸ਼ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ, ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਸਰਵਜਨਕ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਹਿਣ ਕੇ ਆਉਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਕਾਰਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਢੱਕਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਹਨ- ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਮਿਊਨਿਟੀਆਂ ਵਲੋਂ ਤਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇੰਝ ਬੇਲੋੜੀ ਲਗਾਈ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਸਬੰਧੀ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲੋਕ ਰਾਇ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਐ- ਫਿਲਹਾਲ ਕੁਝ ਕਹਿ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਜਥੇਬੰਧਕ ਢਾਚੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਫਰਾਂਸ ਦੂਤਘਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਜਾਹਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਬਣਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੇ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਕਾਇਮ ਕਰਦਿਆਂ ਉਕਤ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਦਲਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਰਾਹੀਂ, ਫਰਾਂਸ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਦਬਾ ਪੁਆ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰ ਤੋਂ ਪੱਕੀ ਛੋਟ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਆਸਰੇ ਆਸਵੰਦ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਮਯਾਬੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗੀ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਪਾਬੰਧੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ 1972-73 ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ 'ਦਸਤਾਰ ਬਚਾਓ ਕਮੇਟੀ' ਵਲੋਂ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਸਾਉਥਹਾਲ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮਿ: ਸਿਡਨੀ ਬਿਡਬਿਲ ਨੇ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਇੱਕ

ਪੁਸਤਕ 'ਦੀ ਟਰਬਨ' ਵੀ ਲਿਖੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਉੱਥੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮਿ:ਚਰਚਿਲ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ, ਦਸਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇਖਲਾਕ ਸੰਬੰਧੀ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਡਟ ਕੇ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਫਰਾਂਸ ਮਸਲੇ ਤੇ, ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮੁਜਾਹਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ “ਸਿੱਖ ਦੀ ਪੱਗ ਦਾ” ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲਾ ਹੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਇੱਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੰਨੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ, ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਸਾਡੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਚ 'ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ' ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ 'ਪੱਗ ਦਾ ਮਸਲਾ' ਹੀ ਦਰਸਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਦੰਭ ਚ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸੁਆਲ ਇਸ ਮਸਲੇ ਸਬੰਧੀ ਉੱਠਿਆ ਵਿਵਾਦ “ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ” ਦਾ ਹੈ “ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੱਗ” ਦਾ। ਆਉ ਵਿਚਾਰੀਏ!

ਜੇਕਰ ਫਰਾਂਸ 'ਚ ਉੱਠਿਆ ਵਿਵਾਦ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪੱਗ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ 'ਪੱਗ' ਜਾਂ 'ਪਗੜੀ' ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਹੈ। 'ਪੱਗ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਚ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿੱਤ ਸੀ। ਪ੍ਰੋ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ 'ਮੁਆਸਿਰ ਆਲਮਗੀਰੀ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਧਿੰਗੋਜ਼ੇਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੱਗ ਲਾਹ ਕੇ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਿੰਦੂ ਅੱਜ ਵੀ ਪਗੜੀਧਾਰੀ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਓਕਸਫੋਰਡ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਅੰਦਰ ਪੱਗ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ: 'ਪੱਗ: ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿਰ ਉਦਾਲੇ ਲਪੇਟਿਆ ਲੰਮਾ ਕਪੜਾ।'

ਇੰਝ ਹੀ ਅੌਰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਘੁੱਟ ਕੇ ਬੰਨਿਆਂ ਟੋਪੀ ਨੁਮਾਂ ਕੱਪੜਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਗ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਦਾਚਿਤ

ਨਹੀਂ।

“ਪੱਗ” ਜਾਂ “ਪੱਗੜੀ” ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੰਗ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੰਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਗਤੀ, ਫਿੱਕੀ ਚਿੱਟੀ, ਨੀਲੀ, ਪੀਲੀ, ਲਾਲ, ਸੂਹੀ, ਬੂਟੀਆਂ ਵਾਲੀ, ਦੋ-ਰੰਗੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

‘ਪੱਗ’ ਦੀ ਕੋਈ ਤਹਿਸ਼ੁਦਾ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਜਾਂ ਨਕਸ਼ ਤਰਾਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਧਾਰਣ ਚੀਰੇਵਾਲੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਾਹੀ, ਮਲਵਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ, ਟੋਪੀਨੁਮਾਂ, ਨੋਕਵਾਲੀ, ਟੇਡੀਮੇਡੀ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਕਸਰ ਕੁਲੇਵਾਲੀ ਪਗੜੀ ਬੰਨਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

‘ਪੱਗ’ ਦੀ ਲੰਬਾਈ, ਚੌੜਾਈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਮਿਆਰ ਤਹਿ ਨਹੀਂ। ਮਲਮਲ, ਵੈਲ, ਆਰਕੰਡੀ, ਰੂਬੀਆ ਜਾਂ ਖੱਦਰ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ‘ਪੱਗ’ ਜਾਂ ‘ਪੱਗੜੀ’ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਚੋਂ ਬਿਆਨਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ: ਪੱਗ ਲਾਹੂਣੀ, ਪੱਗ ਵਟਾਉਣੀ, ਪੱਗ ਰੱਖਣੀ, ਪੱਗੜੀ (ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ) ਪਗੜੀ ਦੇਣੀ (ਦੁਕਾਨ ਜਾਂ ਮਕਾਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਚ), ਪੱਗੜੀ ਸੰਭਾਲ ਜੱਟਾ, ਰਸਮ ਪਗੜੀ (ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਕਾਰ) ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਖੀਆਂ ਚ ਹਵਾਲਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਤਾਂ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵਾਪਰਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੰਝ ਕਲਮ ਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

‘ਮਰਨੇ ਦੀ ਪੱਗ, ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਬੱਧੀ।’

(ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ)

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੂਫੀ ਦਰਵੇਸ਼ ਪਗੜੀਧਾਰੀ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਫਰੀਦਾ ਮੈਂ ਭੋਲਾਵਾ ਪਗ ਦਾ ਮਤੁ ਮੈਲੀ ਹੋਇ ਜਾਇ॥

ਪੱਗ ਜਾਂ ਪਗੜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਦੇ

ਵੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਲਾਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਵਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਕੀ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੀ ਵਿਦੇਸ਼, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲੇਵਾ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਓਂ ਵੱਧ ਸਿੱਖ, ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਆਪੇ ਲਾਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੇਸਧਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਪੁੱਠੀ ਟੋਪੀ ਪਾਈ ਆਮ ਘੁੰਮਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਕ ਅਜੀਬ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਫ਼ੂਲ ਚੱਟ ਵਿਆਂਦੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਗ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਰੁਮਾਲ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਲਾਵਾਂ ਲੈ ਸਕਨਾਂ, ਪੱਗ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਦੀ ਐਂਹੀ।

ਗੱਲ ਕੀ, 'ਪੱਗ' ਜਾਂ 'ਪੱਗੜੀ' ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਹਰ ਸੱਭਿਆਤਾ 'ਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੋਕ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਸਿਆਸੀ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਖਾਤਰ ਪੱਗ ਅਡਵਾਨੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਾਜਪਾਈ ਦੇ ਸਿਰ ਵੀ ਧਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲੇਵਾ ਸਿੱਖ ਪੱਗ ਜਾਂ ਪੱਗੜੀ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਮਾਹਰਾਜ ਵਲੋਂ ਬਖਸ਼ੀਸ਼, ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੋਹਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਲਈ 'ਦਸਤਾਰ' ਸਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਦਸਤਾਰ' ਸਿੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਤਾਜ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅੰਦਰ 'ਦਸਤਾਰ' ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਵਾਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਦਸਤਾਰ' ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜ੍ਹਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ।

'ਦਸਤਾਰ' ਫਰਾਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹਨ- ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਕੱਪੜਾ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ 'ਅਰਬੀ ਤਾਲੀਮ' ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ 'ਦਸਤਾਰ' ਬੰਨਾਂ ਲਈ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ 'ਦਸਤਾਰ ਬੰਦ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਸੁਧਰਮ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ)

ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਵਿੱਚ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਾਰੂ ਰਾਗ 'ਚ ਇੰਝ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਪਾਕ ਪਾਕੁ ਕਰਿ ਹਦੂਰਿ ਹਦੀਸਾ॥

ਸਾਬਤ ਸੁਰਤਿ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ”॥

(ਅੰਕ 1084)

ਇਝ ਹੀ ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਹਉ ਗੋਸਾਈ ਦਾ ਪਹਿਲਵਾਨੜਾ॥ ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਉਚ ਦੁਮਾਲੜਾ॥

(ਸਿਰੀਰਾਗ ਮ:5, ਪੰਨਾ 74)

'ਦਸਤਾਰ' ਸਬੰਧੀ ਰਹਿਤਨਾਮੀਆਂ 'ਚ ਆਮ ਉਲੇਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ:-

ਕੰਘਾਂ, ਕਰਦ, ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਵੈ।

ਇਹੀ ਰਹਿਤ ਸਿੰਘਨ ਕਉ ਭਾਵੈ॥

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਜੀ)

ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਚਾਹੈ, ਕਛ ਪਹਿਰਾਵੈ॥

ਖੇਸ ਇੱਕਠੇ ਕਰ ਜੂੜਾ ਕਰੈ, ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਵੈ॥

(ਸੁਧਾਰਮ ਮਾਰਗ ਗ੍ਰੰਥ- 19ਵੀਂ ਸਦੀ)

ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਰਹਿਤਨਾਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੂਲ ਭਾਵ ਦਸਤਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ। 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਰਚੇਤਾ 'ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ' ਵੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਦੁਇ ਵੇਲੇ ਉਠ ਬੰਧਓ ਦਸਤਾਰੰ॥

ਪਹਨ ਆਠ ਰਖਯੋ ਸੰਭਰੰ॥

ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਹੀ 'ਨਾਭਾ' ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕੌਮੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

“ਦਸਤਾਰ” ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਮਝ ਕੇ, ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ

ਸਮਝ ਕੇ ਸੀਸ ਤੇ ਸਜਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਦ ਹੀ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਮੰਨੀਏ।

ਗੁਰੂ ਪਤਾਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ “ਅਰਸ਼ ਸਰੀਰੀ ਨਾਰਿ” ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਰੋਬਰ ਪੂਰਨ ਰਹਿਤ, ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇੰਝ 'ਕੇਸਕੀ' ਭਾਵ ਛੋਟੀ ਦਸਤਾਰ ਜਾਂ ਦਸਤਾਰਾ, ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਕਰ ਹੀ ਬੀਬੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ 'ਕੇਸਕੀ' ਧਾਰੀ ਸਿੰਘਣੀ ਵੱਲ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਝਾਕਣ ਨੂੰ ਹੀਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਹ ਵੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।

ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ 7 ਜਨਵਰੀ 1945 ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਕਛਹਿਰੇ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਤੋਂ ਡੁੱਟ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਬੰਧੀ ਬਾਕੀ ਕੋਈ ਪਾਬੰਧੀ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ, ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਏ ਜਾਂ ਨਾ ਸਜਾਏ, ਦੋਵੇਂ ਠੀਕ ਹਨ।

'ਦਸਤਾਰ' ਸਿੱਖ ਲਈ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਹਸਤੀ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਦਸਤਾਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਦਸਤਾਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। 'ਦਸਤਾਰ' ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਆਰਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹੈ ਤਾਂ 'ਅਰਨੋਲਡ ਟਾਇਨਬੀ' ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀਆਂ 21 ਸੱਭਿਆਕ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

'ਦਸਤਾਰ' ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੀਮਾਂ ਸਾਰਣੀ ਹੈ। ਸਫੈਦ ਦਸਤਾਰ, ਨੀਲੀ ਦਸਤਾਰ ਸੰਤਰੀ ਜਾਂ ਪੀਲੀ ਦਸਤਾਰ ਸੁਰਮਈ ਦਸਤਾਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਾਲੀ ਦਸਤਾਰ। ਸਿੱਖ ਕੇਸਧਾਰੀ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਧਾਰੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮੁੰਡਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਟੋਪੀ ਧਾਰੀ ਹੈ ਪਰ ਅਫਸੋਸ! ਯੁਰਪੀਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਸਜੇ ਲੋਕ ਬੇਝਿਜਕ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੂਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਸਤਾਰ ਗਵਾਉਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਿੱਖ ਦੀ

ਦਸਤਾਰ' ਨੂੰ ਪੱਗ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਇਖਲਾਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗਾਂ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੂਰਪੀਅਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਫਰਾਂਸ ਲਈ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਲੜਾਈ ਲੜ੍ਹਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇਂਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗ ਸਿੱਖਾਂ ਦਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਸਮੂਲੀਅਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੂਰਪੀਅਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ। ਦਸਤਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਟੱਪ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 'ਦਸਤਾਰ' ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ ਪੱਗ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ 'ਦਸਤਾਰ' ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਫਰਾਂਸ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਮਸਲਾ ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਪੱਗ ਜਾਂ ਪਗੜੀ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਭੁਲੇਖੇ ਵੱਸ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਨੂੰ ਪਗੜੀ ਨਾਲ ਗਲਗੱਡ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਫਰਾਂਸ 'ਚ ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਅਣਚਾਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਪੱਗ ਜਾਂ ਪਗੜੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਚਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਉਕਾਈ ਦੀ 9/11 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਮਰੀਕਾ ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਭਾਰੀ ਕੀਮਤ ਚੁੱਕਾ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਪੱਗ ਜਾਂ ਪਗੜੀ ਦਾ ਫਰਕ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। 'ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ' ਦੀ ਆਨ, ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਪਹਿਚਾਨ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਯੁੱਧ ਅੰਤ ਤੱਕ ਲੜਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੰਭਲਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਹੱਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਰਹੇਗਾ। ਆਓ ਸਿੰਘੋ! ਵਕਤ ਵਿਹਾਝੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ੀਪ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਗਵਾਈ ਲੈ ਕੇ ਫਤਿਹ ਵੱਲ ਵਧੀਏ। ਗੁਰੂ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇੱਕ ਖੋਜੀ
 ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ
 ਕਿ 'ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ
 ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ
 ਅਪਨਾ ਲੈਂਦਾ ਉਹ ਉਸ
 ਦੀ ਮਟੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ
 ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ
 ਅਰਚਨਾ ਆਪ ਹੀ
 ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ
 ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਜਾ

ਅਰਚਨਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ'। ਅੰਨ੍ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਗਹਿਮਾਂ-ਗਹਿਮੀ ਦੇ ਵੱਧ
 ਜਾਣ ਨਾਲ ਫਿਰ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਿਆਸੀ ਪਿੜ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
 ਅੰਤ ਸੜਕਾਂ, ਚੌਕ, ਮੁਹੱਲੇ ਅਤੇ ਚੌਰਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ
 ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮਮ੍ਰਿਅਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੁਆਬਾ

ਮੰਨੋ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਮੰਨੋ, ਪਰ ਜੇ ਗੁਰੂ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੁਆਬੇ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਨੂੰ 'ਮਮ੍ਰਿਅਂ ਦਾ ਦੇਸ਼' ਕਹਿ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿ-ਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ? ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਐਸਾ ਸੱਬਥ ਬਣੇ ਤਾਂ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਲੰਘਦੇ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਰੁਕੋ! ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਨਿਗਾਹ ਦੁੜਾਓ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਤੀਹ-ਚਾਲ੍ਹੀ ਕੁ ਮਮ੍ਰਿਅਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ, ਕਸਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੂੰਜਾਂ-ਖਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤੇਲ ਭਿਜੇ ਆਲ੍ਹੇ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਹੋਰ ਸੁਣੋਂ! ਕੀ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇ ਕੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਅੰਦਰ, ਅਜੇ ਕੱਲ ਜਿਹੜੀ ਥਾਂ ਵਿਰਾਨ ਪਈ ਦਿਸਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਉੱਥੇ ਕਬਰਾਂ, ਮਟੀਆਂ ਤੇ ਮਮ੍ਰਿਅਂ ਉਸਰ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਦਰਗਾਹਾਂ, ਪੀਰ-ਖਾਨਿਆਂ, ਸੰਤਾਂ-ਸਾਧਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਵਿੱਚ ਫਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਮੰਦਰਾਂ, ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੁੱਛ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਕੁ ਕਦਮ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰੋਗੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਹੀ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਲਗੇ ਹੋਏ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬੋਰਡ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ 'ਜਠੇਰੇ ਬਾਬੇ (ਛਲਾਣੇ ਦੇ)'। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਮਹਾਨ-ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਠੇਰਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ 'ਜੇਠ ਵਾ ਵੱਡਾ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅਜੇਹੀਆਂ ਸੰਗਮਰਮਰ ਜੜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ 'ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਖਾਲਸਾਈ ਪਰਚਮ ਝੂਲਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ।

ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਸਥਾਨ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੋਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਕਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੂਜਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਮਰੇ ਜੀਵ ਤੱਕ ਹਰ ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਮ ਇਸ ਥਾਂ ਮੱਥਾ ਟਿਕਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ 'ਸੁੱਭ-ਸ਼ਗਨ' ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ 'ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਪਨਾ ਲੈਂਦਾ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਟੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰਚਨਾ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਜਾ ਅਰਚਨਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ'। ਅੰਨ੍ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਗਹਿਮਾਂ-ਗਹਿਮੀ ਦੇ ਵੱਧ ਜਾਣ ਨਾਲ ਫਿਰ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਿਆਸੀ ਪਿੜ੍ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅੰਤ ਸੜਕਾਂ, ਚੌਕ, ਮੁਹੱਲੇ ਅਤੇ ਚੌਰਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਾਰੀ 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਅੱਵਗਿਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਤਰ ਦਿਮਾਗ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਵੱਖਰੇ ਕਮਰੇ ਉਸਾਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਲਾਨਾ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਆਯੋਜਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ 'ਖੰਡ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਹੁਲ' ਛੱਕੇ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਗਾਤਰੇ ਸਿੰਗਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੀ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਕੜੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਮੜ੍ਹੀਆਂ-ਮਾਮੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ 'ਸਿੰਘਾਂ-ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਵੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘਾਈ ਤੱਕ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਪਾਸਿਉਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਥੇ ਹਰੇਕ ਸੇਵਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮਾਰਨ ਜੋਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮੜੀਆਂ ਨੂੰ 'ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ

ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ, ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉ ਨਿੰਦਨੀਯ ਕਾਰਵਾਈ ਗਰਦਾਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ! ਇਤਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਗੋਲਕਾਂ ਵਿਚਲੀ ਭਾਰੀ ਆਮਦ ਸਦਕੇ ਅਕਸਰ ਅਜੇਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ, ਪਾਨੀਪਤ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਬਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਅਮਨ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰਾਣੇ ਪਿੱਪਲਾਂ, ਕਿਕਰਾਂ, ਬੋਹੜਾਂ, ਜੰਡਾਂ, ਕਕੀਰਾਂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਮੁੱਢਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀਵੇ ਜਗਾਉਣ ਹਿਤ ਕਲੀ ਕਰਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਇੱਟਾਂ, ਹਰੇ-ਨੀਲੇ ਵੱਖੋਵੱਖਰੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਕਬਰ ਨੁਮਾਂ ਉਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਢੇਰੀਆਂ, 'ਅਗਿਆਨ ਪੂਜਾ' ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਪਨਪਿਆ ਹੋਇਆਂ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਅਨੌਖੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਪੰਜ ਪੀਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਵਡਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਛਿੱਡ ਨੰਗਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ਪਰ ਸੱਚ ਦੱਸਣੋਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਜਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਸੀਤ ਢੱਠ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਮਾਧਾਂ, ਪੀਰਾਂ-ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਕੀਏ, ਸਿੱਧ-ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਕੱਚੇ-ਪੱਕੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜੇਹੇ ਮਮਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਾਹਵਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪੈਂਤੀ ਕੁ ਸਥਾਨ ਜੰਮ ਪਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਾਰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਸਪੀਕਰ ਤੇ ਢੋਲ ਨਿਰੰਤਰ ਵੱਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਸੁਣੋ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੋਣਕੀਲੇ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ, ਨੌਂ ਕੁ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਲੰਘ' ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਸਮਝ ਸਕਿਆ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ 'ਸੁਲਤਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੱਖੀ ਸਰਵਰ' ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ। ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ 'ਗੁੱਗਾ ਪੀਰ' ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ-ਦੀ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਰਧਾ ਸੀ। ਘਰ-ਘਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਹੜੇ 'ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ' ਪਾਸੋਂ ਸਿਖਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ 'ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰਪਾਰਾ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਏ-'ਨਿਰਾਕਾਰ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਰਹਿੰਦੇ ਗੱਧੀ-ਗੇੜ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹੋਏ

ਹਨ। ਇੱਕ ਖੋਜੀ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਤਵਜ਼ੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਹੀ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਧੂਰੀ ਹੀ ਗਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਵਨ ਹੁਕਮ ਹੈ:

'ਗਿਆਨ ਹੀਣੰ ਅਗਿਆਨ ਪੂਜਾ॥'

'ਅੰਧ ਵਰਤਾਵਾ ਭਾਉ ਦੂਜਾ॥ '

(ਸ੍ਰੀ:ਗ.ਗ.ਸ-ਅੰਕ 1412)

ਅਸਚਰਜ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਦੁਆਬੀਏ ਆਪਣੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੱਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਵੇਂ ਹੀ ਇਥੇ ਵੀ ਮਨੌਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੱਥ ਜੋੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਨੇਮ ਨਾਲ ਦੀਵਾ-ਵੱਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਖੁੰਬਾਂ ਵਾਂਗੂ ਉੱਗੇ ਪਖੰਡੀ ਸਾਧਾਂ-ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਸਿਆਸਤੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਚੋਗੇ ਨਾਲ ਚੋਖਾ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਆਸੂਤੋਸ਼ ਡੇਰਾ, ਭਨਿਆਰਾ ਸੰਸਥਾ, ਬੇ-ਆਸਾ ਲਹਿਰ ਅਣਕਿਆਸੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਫੈਲਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨ ਮਿਸਟਰ ਬੇਕਨ ਨੇ ਨਚੋੜ ਕਢਿਆ ਹੈ, ਕਿ 'ਇੱਕ ਮੰਦਾ ਬੰਦਾ, ਹੋਰ ਵੀ ਮੰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਤ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ'। ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਯਾਰੀ ਸਿੱਖ' ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਕਾਨੂ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਨਾਭਾ' ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਮਨ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਰਹਿਣੀ (ਕਰਨੀ) ਦੇ ਵਿਰੁਧ, ਵਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਲਿਬਾਸ ਤਥਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਭਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਲੇ ਬਣਾਉਣੇ, ਪਾਖੰਡ ਅਤੇ ਭੇਖ ਹੈ'। ਅਰਜ਼ੋਈ ਹੈ ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੇ।

ਦੁਆਬੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਸਬਾ 'ਬੰਗਾ' ਹੈ। ਲਹਿੰਦੀ ਬਾਹੀ ਦੋ ਕੁ ਕੋਹ ਤੇ

ਇੱਕ ਕਬਰ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ 'ਜੁੰਮੇ' ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਇੱਥੇ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਲਾਇਨਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਦੱੜ੍ਹਕੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ 'ਕਾਂਮਰੇਡ' ਹੈ। ਮੋਟੀ ਕਮਾਈ ਹੈ। ਖਬ ਗੁੱਲਛਰੇ ਉਡਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਬੰਧਤ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਫੰਡ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਹੀ, ਫਿਲੋਰ ਦੇ ਕੋਲ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨੋ ਸੌਕਤ ਵਾਲੇ 'ਡੇਰਾ ਵਡਭਾਗ ਸਿੰਘ' ਦੀ ਨਿਪੁੱਤੀ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਅੰਲਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ 'ਫਲਾਂ' ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇਂਦੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਚਹੋਂ-ਤਰਫ਼ੀ ਆਵਾ ਹੀ ਉਤਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ 'ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ, ਪਾਵਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਓਟ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੋਧੀ ਨਿਖਿੱਧ ਕੁਕਰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਣਾ ਕੁਥਾਂਵੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਕਈ ਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਵੋਟ-ਬੈਂਕ' ਜੁ ਹੋਏ। ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਸਮੇਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਨ੍ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਲੀ ਗਲੀ ਘੁੰਮਣ ਵਾਲੇ ਤਨਖਾਹਦਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵੀ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਦੰਭੀ ਕਥਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਏ ਗਏ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਰ 'ਸੇਵਾ' ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਹਰੋਂ ਹੋਰ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ। ਉੱਝ ਹਰ ਸਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਬੰਗਾ ਖਾਸ ਹੋ ਕੇ ਚਾਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਨਾ-ਮੁਰਾਦ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਭੈੜੀ ਪਿਰਤ ਮਾਝੇ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਗੱਤੀਵਿਧੀਆਂ ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ, ਇਹ ਅਦੁੱਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰਚਨਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਹੇਠੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਧਰਮ-ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਬੀਜਦੇ। ਰਹਿਮਤਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ 'ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ “ਸਿੱਖੀ 'ਚ ਪਰਪੱਕਤਾ”

ਪਰਖਣ ਹਿੱਤ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਦਾਢੂ ਦੀ ਕਬਰ ਨੂੰ ਛੁਹਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਚੇਤੰਨ 'ਖਾਲਸੇ' ਨੇ ਤਨਖਾਹ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਹੈ:

ਜਬ ਲਗ ਖਾਲਸਾ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ ॥

ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਉ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ॥

ਜਬ ਇਹ ਗਹੇ ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ॥

ਮੈਂ ਨ ਕਰਉਂ ਇਨ ਕੀ ਪਰਤੀਤ ॥

ਮੂਲੋਂ ਨਿਰਣਾਇਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ:

ਭੇਰਉ ਭੂਤ ਸੀਤਲਾ ਧਾਵੈ ॥

ਖਰ ਬਾਹਨੁ ਉਹੁ ਛਾਰੁ ਉਡਾਵੈ ॥...॥

...ਸਿਵ ਸਿਵ ਕਰਤੇ ਜੋ ਨਰੁ ਧਿਆਵੈ ।

ਬਰਦ ਚਢੇ ਡਉਰੂ ਢਮਕਾਵੈ ॥...॥

...ਮਹਾ ਮਾਈ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰੈ

ਨਰ ਸੈ ਨਾਰਿ ਹੋਇ ਅਉਤਰੈ ॥

(ਗੋੜ, 874)

ਸਿੱਖ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਭਗੀਰਥ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮੰਝ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮੁਰਤੀ ਪੂਜਾ ਤਿਆਗ ਕੇ 'ਨਾਨਕ-ਪੰਥੀ' ਹੋਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇੱਵੇਂ ਰੱਬੀ ਜਸੋ-ਗਾਣ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਅੱਲਾ ਯਾਰ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਰਈ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਦੇ

'ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਛੱਟਾ' ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਣ ਪਾ ਗਏ। ਚੌਂਹ ਪਾਸੀ ਨਾਨਕ
ਪੀਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੋਈ।

**ਦੁਬਿਧਾ ਨ ਪੜਉ ਰਹਿ ਬਿਨ ਹੋਰ ਨ ਪੂਜਉ
ਮੜੈ ਮਸਾਣਿ ਨ ਜਾਈ॥**

(ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ 1, ਅੰਕ 634)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ 'ਸਿੱਖ' ਨੂੰ ਬੁਤ-ਪੂਜਕ, ਕਰਮ-ਕਾਡਾਂ, ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ, ਮੜੀਆਂ-ਮਸਾਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅੰਦਰ ਵੀ 'ਸਿੱਖ' ਦੀ ਆਮ ਰਹਿਣੀ, ਕਿਰਤ-ਵਿਰਤ ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬਕ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਇਹ ਹੈ, (ਉ) ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਛਟ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। (ਅ) ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਾਤਾ ਅਤੇ ਇਸ਼ਟ ਕੇਵਲ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ। (ਇ) ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਛੁਤ-ਛਾਤ, ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ, ਸ਼ਗਨ, ਤਿੱਥ, ਮਹੂਰਤ, ਗ੍ਰਹਿ, ਰਾਸ਼, ਸ਼ਰਾਪ, ਪਿੱਤਰ, ਖਿਆਹ, ਪਿੰਡ, ਪੱਤਲ, ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ, ਹੋਮ, ਜੱਗ, ਤਰਪਣ, ਸਿੱਖਾ, ਸੂਤ, ਭੱਦਣ, ਇਕਾਦਸੀ, ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਆਦਿ ਦੇ ਵਕਤ, ਤਿਲਕ, ਜੰਜੂ, ਤੁਲਸੀ, ਮਾਲਾ, ਗੋਰ, ਮੱਠ, ਮੜ੍ਹੀ, ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਭਰਮ-ਰੂਪ ਕਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ...। ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ:

ਗੁਰੂ ਕੋ ਛੋਡ ਅਵਰ ਸਿਉਂ ਮਾਂਗੈ। ਰਾੜ੍ਹੀ ਸਵੈ ਤੇੜ ਹੋਏ ਨਾਗੈ॥

(ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਮੜ੍ਹੀ ਗੋਰ ਦੇਵਲ ਜੋ ਮਾਨੈ॥ ਪਰ ਪੰਥਨ ਕੋ ਉੱਚ ਵਖਾਨੈ॥

ਸੋ ਸਾਕਤ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿੱਖ ਨਾਹੀ॥

ਫਾਸ ਪਰਿ ਯੋ ਜਮ ਕੰਕਰ ਮਾਹੀਂ॥ 22॥

(ਭਾਈ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ)

ਸਵਾਲ, ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਰੋਬਰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੀਆਂ ਮਨ-ਮਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾਗਤ-ਜੋਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਏ ਬਿਨ੍ਹਾ ਉਹ ਲੰਘੇ ਤੇ ਲੰਘੇ ਕਿਵੇਂ? ਮਾਨੋ! ਖਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਹੜੀ, ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਕਲੰਕੀ। ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ।

ਆਖਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ 'ਲੋਕ ਸੁਖੀਏ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ' ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਗਵਾਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ:

**ਸਤਿ ਪੁਰਖੁ ਜਿਨਿ ਜਾਨਿਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਸਿ ਕਾ ਨਾਉ॥
ਤਿਸ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਿਖੁ ਉਧਰੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ॥**

(ਸੁਖਮਨੀ ਅੰਕ 286)

'ਖੁਲਾਸਾ ਤਤ ਤਵਾਰੀਖ' ਦਾ ਕਰਤਾ ਸੁਜਾਨ ਰਾਏ ਬਟਾਲਾ (1695-96) ਵਿਸ਼ਵ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ'। ਇਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਕੰਡ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਜੀਉ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤਦ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇਂ ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਸੇਵਕ ਹੀ ਸਮਝੇਗਾ। ਪਾਖੰਡ-ਮੈਲ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਗੁਰ ਬਚਨ ਹੈ, ਦੁਬਿਧਾ ਡੋਬੇ ਪੂਰ...

ਸੋ ਆਉ! ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਪਾਵਨ ਹੁਕਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ 'ਚ ਵਸਾਈਏ:

“ ਜਪਹੁ ਤ ਏਕੋ ਨਾਮਾ॥ ਅਵਰਿ ਨਿਰਾਫਲ ਕਾਮਾ॥”

(ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ 1- ਅੰਕ 728)

ਇੱਕੀ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਘ ਗਏ
ਸੀ 'ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੋ ਉਦੇ! ਮੁਆਖੀ
ਮੰਗੋ ਉਦੇ'! ਕੁਕਦਿਆਂ ਸਿੱਖ
ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ? ਅੱਤ, ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ
ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾਕਟਰ ਮਨਮੋਹਨ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ
1984 ਵਿੱਚ, ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ
ਨਾਲ ਹੋਏ ਹਿਰਦੇ-ਵੇਧਕ ਸਿੱਖ
ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਹੀ
ਲਈ। ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਫਿਰ ਵੀ
ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਡਾਕਟਰ
ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ 'ਚ
ਇਸ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿੱਖ ਨਰ-ਸੰਘਾਰ
ਨੂੰ 'ਦੰਗਿਆਂ' ਦੀ ਸੰਗਿਆਂ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ। ਮੁਆਫ਼ੀ ਐਲਾਨ ਨਾਮੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖ
ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਕਤ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸਿੱਖ
ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਿੱਥੇ ਖੜੀ ਹੈ?

ਮੁਆਫ਼ੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ?

ਇੱਕੀ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਘ ਗਏ ਸੀ 'ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੋ ਉਦੇ! ਮੁਆਖੀ ਮੰਗੋ ਉਦੋਂ!' ਕੂਕਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ? ਅੰਤ, ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾਕਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ 1984 ਵਿੱਚ, ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਹਿਰਦੇ-ਵੇਧਕ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਹੀ ਲਈ। ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਫਿਰ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ 'ਚ ਇਸ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿੱਖ ਨਰ-ਸੰਘਾਰ ਨੂੰ 'ਦੰਗਿਆਂ' ਦੀ ਸੰਗਿਆਂ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ। ਮੁਆਫ਼ੀ ਐਲਾਨ ਨਾਮੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਕਤ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਿੱਥੇ ਖੜੀ ਹੈ?

ਆਉ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਿਤੀਆਂ ਤੇ ਪੰਛੀ-ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ? ਯਾਦਗਾਰੀ ਹਿੱਤ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ-ਪੁਰਬ ਜੂਨ 1984 ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਖਾਤਰ ਉਪਰੋਸ਼ਨ 'ਨੀਲਾ-ਤਾਰਾ' ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਆਤੰਕਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਮਨਯੱਤਰ ਬਹਾਨੇ ਅਧੀਨ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚਾਲੀ ਕੁ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਤਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਉਪਰ ਨਸ਼ਿਧ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਕਿਹ ਅਤੇ ਅਸਿਹ, ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਚਾਇਆ। ਇਸ ਦੁਖਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾ ਕੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਬਲਦੀ ਉੱਤੇ ਤੇਲ ਪਾਇਆ। ਸਮੂਹਿਕ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦੇ ਤੜ੍ਹਫ਼ ਉੱਠੇ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਮਨਸਿਕਤਾ ਵਲੂੰਪਰੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤਪੰਨ ਸੰਗੀਨ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਿਸੇ ਮਾਨਵਰ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਕਲਮ ਇਉਂ ਬਿਆਨਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ:-

'ਐ ਮੇਰੇ ਹਮ-ਨਸ਼ੀ, ਚਲ ਕਹੀ ਅੰਰ ਚਲ,
 ਇਸ ਚਮਨ ਮੌਂ ਅਬ ਅਪਨਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ,
 ਬਾਤ ਹੋਤੀ ਗੂਲੋਂ ਤੱਕ ਤੋ ਸਹਿ ਲੇਤੇ ਹਮ,
 ਅਬ ਕਾਂਟੇ ਪਰ ਭੀ ਹਕ ਹਮਾਰਾ ਨਹੀਂ।
 ਬਾਗਬਾਂ ਕੋ ਜਬ ਖੂੰ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੜੀ,
 ਤੋ ਸਭ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਗਰਦਨ ਹਮਾਰੀ ਕਟੀ।
 ਫਿਰ ਭੀ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਐ ਅਹਿਮੇ ਚਮਨ,
 ਯੇ ਚਮਨ ਹੈ ਹਮਾਰਾ-ਤੁਮਾਰਾ ਨਹੀਂ।'

ਸਮੇਂ ਨੇ ਕਰਵਟ ਲਈ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਪਰੰਤ, ਰੇਡੀਊਜ਼ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ.ਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਉਕਤ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ 'ਖੂਨ ਕਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ' ਅਤੇ ਇਨਹੋਂ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਂ ਜਾਂ ਨਿਰੰਤਰ ਘਿਨਾਉਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖ ਸਮੁਦਾਇ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ, ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗੂੰ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਕਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਵਿਪ੍ਰੀਤ, ਨਹਿਰੂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਤਲ ਹੋਈ ਸ਼੍ਰੀ ਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸੂੰਹ ਚੁਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦਿਆ ਹੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ 'ਚ ਭੁੱਬ ਮਾਰੀ ਕਿ ਜਬ ਕੋਈ ਖੜਾ ਦਰਖਤ ਗਿਰਤਾ ਹੈ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਹਿਲਤੀ ਹੈ। ਬਸ ਇਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਹਿੰਦੂਤਵ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਗੋਂ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਅੱਤ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਉਹ ਦੁਖਾਂਤ! ਜਿਸ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਦੋਹ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਅਕਲਹੀਣ ਕਾਲੀ ਲੀਡਰ ਤੂਤੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੇ। ਅੰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲਈ। ਹੁਣ, ਸਮੁੱਚੀ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ੀਪ ਭੰਬਲਭੁਸੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਜਾਪਦੀ ਐ, ਕਿ ਹੈ! ਇਹ ਕੀ ਬਣਿਆ, ਆਪਾਂ ਕੀ ਕਰੀਏ? ਤਰਲੋਮੱਛੀ ਹੋਈ 'ਕਾਲੀ

ਲੀਡਰਸ਼ੀਪ ਫਿਰ ਲੱਗੀ ਛੁਰਲੀਆਂ ਛੱਡਣ ਕਿ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮਹਿਜ਼ ਇੱਕ ਡਰਾਮਾ' ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ (ਸਿੱਖ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਸੋਨੀਆਂ ਗਾਧੀ ਮੰਗੇ', - 'ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਾਮਾ ਰੱਦ ਇਤਾਾਦਿ। ਜਾਣੋ! ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਤ ਲੱਗ ਗਏ ਹੋਣ। ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਤਾਂ ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਸਾਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ੀਪ ਆਪਣਾ ਤੁਵੱਜਣ ਹੀ ਖੋ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਮਾਨੋ! ਇਸ ਅਣਉਚਿਤ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ 'ਚ ਬਾਦਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਆਪਣਾ ਕੁਬਾਝਾ ਕਰਵਾ ਬੈਠਾ। ਆਉ! ਆਪਾਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ 'ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਾਮੇ ਤੋਂ ਕੀ ਖੱਟਿਆ ਤੇ ਕੀ ਗੁਆਇਆ?

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ 1984 'ਚ ਸਿੱਖ ਨਰਸੰਘਾਰ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਕੜੀ 'ਚ ਬਨਾਏ ਗਏ ਨੌਂਵੇਂ ਨਾਨਾਵਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਕੇਵਲ 'ਨਵੀਂ ਬੋਤਲ 'ਚ ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ' ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜਸਟਿਸ ਜੀ.ਟੀ. ਨਾਨਾਵਤੀ, ਪਹਿਲੇ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ/ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਿਸਦੇ ਜਖਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਝਾ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰ ਗਏ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਜ਼ਜ਼ਬਾਤ ਭੜਕ ਉੱਠੇ। ਸ੍ਰ. ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਜਸਟਿਸ ਨਾਨਾਵਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਲ ਗੰਭੀਰ ਅਨਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਮੀਡੀਏ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਦਕਾ, ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨਾਨਾਵਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰੀਪੋਰਟ ਤੋਂ ਅਨੁਮਾਨਤ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ 'ਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੀ।

ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਕਰਕੇ ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਕੁਰਸੀ' ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 'ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ' ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ 'ਚੋਂ ਹੀ (1984 'ਚ ਹੋਏ ਸੰਗਠਿਤ ਕਤਲੇ-ਆਮ ਸਬੰਧੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਨ ਨੁਮਾ 'ਖਿਮਾਂ-ਯਾਚਨਾ' ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ-ਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਕੌਮੀ ਰਾਜਨੀਤਕਾਂ ਨੂੰ 'ਆਤਮਾ-ਚਿੰਤਨ' ਦੇ ਅਹਿਮ ਮੌਜੂਦ ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਬੇਝਿਜਕ ਕਰੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿ 'ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯਿਣਾਉਣੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ'- ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬੀਤੇ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ

ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਅਤੀਤ 'ਚ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਤੰਗੀਆਂ, ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿੰਦਾ ਅਥਾਹ ਦੇਸ਼-ਪਿਆਰ ਦਾ ਬਿਤਾਂਤ, ਸਮੂਹਿਕ ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮ-ਚਿੰਤਨ ਲਈ ਨਾ-ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਤਰਾਸਦੀ ਦੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਢੁਕਵੀਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਪੀੜਿਤ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਇੱਜਤ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਮਦਦ ਦੀ ਯਕੀਨ-ਦਹਾਨੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਡਰਾਮੇ-ਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਸਗੋਂ 1984 ਤੋਂ ਰਿਸਦੇ ਨਾਸਰਾਂ ਤੇ ਹਮਦਰਦ-ਭਰੀ ਮਲੁਮ ਲਾਉਣ ਦਾ ਪਾਕ ਉਪਰਾਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਰਾਜ ਸਭਾ 'ਚ ਮਹਾਨ ਕੌਮੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਲਈ (ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਯੋਜਨਾ-ਬੱਧ ਕਤਲੇ-ਆਮ ਲਈ) ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕੋਲੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ-ਨਿਹਾਦ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਕੋਲ, ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਉਕਤ ਦੁਖਾਂਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਿੱਖ ਮੁਜ਼ਹਾਰਾ ਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋ ਸਕਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਪਹਾੜੀ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਹੋਣ। ਪਿਛੋਂ, ਚੌਪਰ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਬਾਦਲਕਿਆਂ, ਸਿਆਸੀ ਰੋਟੀਆਂ ਸੇਕਣ ਲਈ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਾਮੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦੀ-ਜੰਗ ਪੰਜਾਬ ਵੇਹੜੇ ਲਿਆ ਵਾੜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਲੈਣੇ ਦੇ ਦੇਣੇ ਹੀ ਪੈ ਗਏ।

ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ 'ਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੀੜਿਤ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੀਏ। ਇਥੇ ਅਹਿਮ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਾ ਓਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਵੇਂ ਭੁਲ ਸਕੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਬੇ-ਕਸੂਰੇ ਤੇ ਨਿਹੱਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਲਦੇ ਟਾਇਰ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਜਲਾਏ ਗਏ, ਦਿਨ ਦੀਵੀ ਸ਼ਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਹੱਥੇ ਪੁੱਤ ਕੋਹ ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਕਵੀ ਕੁਝ ਇੰਝ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

'ਇੱਕ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਦਾ ਪੁੱਤ ਰੁਕਿਆ,
 ਮਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਕਰਦੀ ਵਿਰਲਾਪ ਰਹਿ ਗਈ।
 ਉਹਦਾ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਕਿਤੇ ਲੱਭਦਾ ਨਹੀਂ,
 ਇੱਕ ਚਾਟੀ ਨੂੰ ਲਾਵੰਦੀ ਜਾਗ ਰਹਿ ਗਈ।
 ਅਜੇ ਡੋਲੀ ਦਾ ਰਾਹ ਨਾ ਹੋਇਆ ਮੈਲਾ,
 ਇਕ ਆਪਣਾ ਫੜਦੀ ਸੁਹਾਗ ਰਹਿ ਗਈ
 ਉਸ ਭੈਣ ਦੇ ਹਉਕੇ ਤੇ ਭੁਲਦੇ ਨਾ,
 ਘੋੜੀ ਗਾਂਵਦੀ ਦੇ ਹੱਥ ਲਗਾਮ ਰਹਿ ਗਈ। '

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖ ਬੇਵੱਸ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਦੀਦਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ, ਅਸਾਡੀਆਂ ਅਣਗਣਿਤ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ, ਧੀਆਂ, ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਪੱਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਲੁੱਟੀ/ਲੁੱਟਵਾਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡਾਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ 'ਚ ਟੱਕੇ-ਟੱਕੇ ਵਿਕਦੀਆਂ ਬਹੁ-ਬੇਟੀਆਂ ਬਾਇਜ਼ਤ ਘਰੀਂ ਪੁਚਾਈਆਂ। ਅੱਜ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚੀਆਂ ਲਾਪਤਾ ਹਨ। ਕੌਣ ਜਾਣੇ, ਉਹ ਅੱਜ ਕਿਸ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਧਰੇ ਮਰ-ਖੱਪ ਗਈਆਂ? ਸੱਚ ਜਾਣਿਓ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਡੀਕਦੇ ਪਏ ਹਾਂ। ਕੀ ਦੱਸੀਏ ਤੇ ਕੀ ਨਾ ਦੱਸੀਏ! ਉਹ ਹੌਲਨਾਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤਾਂ ਅੱਖੀਆਂ ਅਗਿਉਂ ਪਰੂਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੱਟਦੇ। ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਇਹ ਜਖਮ ਅਤਿਅੰਤ ਗਹਿਰੇ ਹਨ, ਡਾ. ਸਾਹਿਬ। ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੋਈ:-

ਵੇਹ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ, ਹਰ ਚੋਟ ਪੇ ਮੁਸਕੁਰਾਓ,
ਵਢਾ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਔਰ ਸਿਤਮ ਭੂਲ ਜਾਓ।

ਸ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸੇ ਰਾਜ-ਸਭਾ 'ਚ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਦੇ ਭੁਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਂਗੇ। ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਅਬਦਾਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੜਾਈਆ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਗੁਰਦੁਆਰੇ

ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ....ਇਹ ਗੱਲ ਭੁੱਲਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁਜ਼ਰਿਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਕੱਲ੍ਹੁ ਨਹੀਂ। ਏਹੋ ਹੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਗੌਰਵਮਈ ਫ਼ਬਵੀਂ ਤੇ ਢੁੱਕਵੀਂ ਇਤਹਾਸਿਕ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਸਾਕਾ 'ਨੀਲਾ-ਤਾਰਾ' ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪਿੱਛੋ, ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਜਨਰਲ ਉਡਵਾਇਰ ਦੀ ਪੋਤਰੀ ਦਾ ਚਿਤਾਵਨੀ ਭਰਪੁਰ ਪੱਤਰ ਵੀ ਪਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਦੇ ਭੁੱਲਦੇ ਨਹੀਂ। ਬੈਰ! ਧੰਨ ਧੰਨ ਹਨ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਫਿਰਕਿਆ ਦੇ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਦੇਵਤਾ ਰੂਪ ਇਨਸਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਲਦੀ 'ਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਪਨਾਹ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾਇਆ।

ਆਖਰ ਕੌਣ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੇਗਾ, ਇਸ ਅੱਤ ਘਿਨਾਉਣੀ ਕਤਲੋ-ਗਾਰਦ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ? ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ੀਪ ਜਾ ਸਾਧਾਰਨ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੀੜ੍ਹੀਤ ਪ੍ਰਵਾਰ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਨਿਪੁੰਸਿਕ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਸੁਵਾਲ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੱਲਕਤਾ ਤੋਂ ਸ੍ਰੈ-ਇਛਕ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਆਈ ਮੁਗਲੀਆਂ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਗਰੀਬ ਪੜਪੋਤ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦਰ ਕਿਨਾਰ ਕਰ ਸੁੱਟਿਆ। ਇਹ ਅਕੱਟ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੰਗੇ ਪਿੰਡੇ ਦਰਦ ਹੰਡਾਏ, ਉਹ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ। ਕਿਉਂ ਜੁ ਹਿੰਦੂਤਵ 'ਰਾਜ-ਰਾਜ' ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਜਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਡਰ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹੇ ਸ਼ਬਦ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਅਮਲੀ-ਜਾਮੇ 'ਚ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਗੁਲਾਮ ਹੋਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ 'ਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਖਸਲਤ ਦਾ ਠੀਕ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ। ਇਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪੇਖ 'ਚ 1984 ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਹੌਲ-ਨਾਕ ਹਿੰਸਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉਪਰੰਤ, ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਈਸਾਈਆ ਦੇ ਹਮਲੇ, ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਦ ਦਾ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨਾ, ਗੋਦਰਾ ਕਾਂਡ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਜਰਾਤ ਕਤਲੋ-ਆਮ ਜਹੀਆਂ ਅਣਮਨੁਖੀ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਾਰਨ, ਸਾਧਾਰਨ ਸਿੱਖ ਸਮੇਤ ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਤੇ ਕੀ ਜੈਨੀ, ਬੋਧੀ ਤੇ ਈਸਾਈ, ਅਜਾਦ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਸਭ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਵਨ ਗੁਰ-ਵਾਕ ਹੈ:-

..... 'ਪਾਰੋਸੀ ਕੇ ਜੋ ਹੂਆ ਤੂ ਅਪਨੇ ਭੀ ਜਾਨੁ' ॥ 67 ॥ 1373 ॥

ਹੁਣ ਏਨੀ ਲੋੜ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾਉਣ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਿੰਨੀ ਅੱਜ ਲੋੜ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਭਰਾਤਰੀ-ਭਾਵ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ 'ਚ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫਿਰਕੇ ਵਲੋਂ ਸਾਕਾਰਤਮਿਕ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ। ਵਰਨਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸ਼ਾਇਰ ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ ਨੌ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ:-

ਆਖਰ ਪਿਆ ਏ ਜਾਣਾ ਫਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ,
 ਕਿਵੇਂ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਤੁਰ ਗਏ ਨੇ।
 ਟੋਟੇ ਕਰ ਗਏ ਜਾਂਦਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ,
 ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਛੱਡ ਨਾਸੂਰ ਗਏ ਨੇ।
 ਛੱਡ ਗਏ ਨੇ ਟੋਲੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੇ,
 ਭਾਵੇਂ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹ ਉਹ ਦੂਰ ਗਏ ਨੇ।
 ਤੰਗ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਕਰਨ-ਫਤੂਰ ਪਾਵਨ,
 ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਇਹ ਮਨਸੂਰ ਗਏ ਨੇ'।

ਤਦੇ ਖਬਰ ਸਾਡੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਬਾਹਵਾਂ ਲੰਮਕਾਈ, ਗਰੋਸਰੀ ਸਟੋਰ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਕੁ ਨੂੰ ਢੁੱਕਦਾ ਬ੍ਰਿਧ, ਗਰੋਸਰੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਰੇਹੜੀ ਧੱਕੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਵੇਖੋ ਜੀ! ਇਸ ਉਮਰ 'ਚ ਵੀ ਸਬਰ ਨਹੀਂ।” “ਕੀ ਪਤਾ! ਕੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ” ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਨਰਮ ਜਿਹਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਮਾਰਿਆ। ਰੇਹੜੀ ਕਾਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਕੇ, ਬ੍ਰਿਧ ਨੇ ਢਾਕਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਲਏ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੱਕਿਆ ਬੱਕਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਚਾਰ ਖੁੱਤਰ

ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਕੁਝ ਸਰੀਰ ਭਾਰਾ ਤੇ ਗੋਡਿਆਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਾਰਨ, ਅਕਸਰ ਉਹ ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਘੱਟ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਰ 'ਚ ਬੱਝ ਕੇ ਬਹਿਣਾਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਤਦੇ ਖਬਰ ਸਾਡੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਬਾਹਵਾਂ ਲੰਮਕਾਈ, ਗਰੋਸਰੀ ਸਟੋਰ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਕੁ ਨੂੰ ਢੁੱਕਦਾ ਬਿ੍ਧਾਂ, ਗਰੋਸਰੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਰੇਹੜੀ ਧੱਕੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਵੇਖੋ ਜੀ! ਇਸ ਉਮਰ 'ਚ ਵੀ ਸਬਰ ਨਹੀਂ।” “ਕੀ ਪਤਾ! ਕੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ” ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਨਰਮ ਜਿਹਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਮਾਰਿਆ। ਰੇਹੜੀ ਕਾਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਕੇ, ਬਿ੍ਧਾਂ ਨੇ ਢਾਕਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਲਏ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੱਕਿਆ ਬੱਕਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਬਾਬਾ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਸ ਕਰ, ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਐ।”

ਕਾਰ ਦੀ ਖਿੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਅਣਪੁੱਛੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰੀ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਬਾਬੇ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਮਾਨੋਂ ਲਾਲ ਸੁਰਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦਮ ਉਸੇ ਖਿੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। “ਬੀਬੀ! ਚਾਰ ਪੁੱਤ ਐ... ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਤਾ...” ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਤੇ ਦੁਹੱਥੜਾ ਮਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਹਿ ਗਿਆ। “ਆਹ ਤਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਪਾਪੀ ਪੇਟ।” ਬਾਬੇ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਹੱਸ ਪਏ। ਪਰ ਡੌਰ ਭੋਰ ਹੋਈ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੱਡੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, 'ਆਪਣੇ ਵੀ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪੁੱਤ ਹੀ ਨੇ ਨਾਂ।' ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਬਾਬਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

'ਗੁਰ-ਫਤਿਹ' ਸਾਂਝੀ
ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਬਾਬਤ ਸੁਵਾਲ
ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ਕ ਜਹੇ ਲਹਿਜੇ
ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ 'ਮੁੱਕੀਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ 'ਚ
ਟੈ ਲੀ ਫੋ ਨ ਨੋ : ਲਿਖਾ
ਜਾਵੋ...ਲਿਆਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ'। ਬੇਰੁਖੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿੱਚ
ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜੁਆਬ ਸੀ ਕਿ 'ਆਲਮਗੀਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਣ,
ਪਤਾ ਕਰ ਲਵੋ?

“ਉੱਚੀ ਦੁਕਾਨ, ਫਿੱਕਾ ਪਕਵਾਨ”

ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕੀ ਸਰਹੱਦ ਉੱਤੇ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇੱਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸ਼ਹਿਰ ਫਿਲੌਰ ਹੈ। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ 'ਸ਼ੇਰੇ-ਪੰਜਾਬ' ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼-ਪਸੰਦ ਵਜੀਰ ਦੀਵਾਨ ਮੁਹਕਮ ਚੰਦ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਖਸਤਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਇਮਾਰਤ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਖੇਦ ਹੈ ਕਿ ਭੁਰ-ਭੁਰ ਕੇ ਕਿਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ, ਸਿੱਖ-ਸੰਸਥਾ, ਸਿੱਖ ਹਿੱਤੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਪੁਰਾਤਤਵ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਵਾਰੀਖੀ ਸਮਾਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਵੀ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ?

ਇਸ ਨਾਮੀ-ਗਰਾਮੀ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲ ਦੇ ਛਾਸਲੇ ਉੱਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਬਾਹੀ ਵਲ ਮੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਗੈਰ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਧੀਨ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਇਮਾਰਤ ਹੈ ਜਿਥੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਦੀਵਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ (ਬੇ-ਚਰਾਗ ਪਿੰਡ) 'ਛਾਉਲੇ ਬਜਾੜ'-ਸਿਫਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਰਸਾਉਂ ਦਾ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਕੇਤਿਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਘੁੱਗ ਵਸਦੇ ਗਿਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਕੁਥਾਂਵੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸੰਨ 1955 ਅਤੇ 1988 ਦੇ ਬੇ-ਮੌਸਮੀਂ ਭਾਰੀ ਮੀਂਹ ਉਪਰੰਤ ਮਾਰੂ ਹੜਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਪੁਰਾਣੇ ਵਸਿੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਕਿਰਸਾਨਾਂ ਨੇ ਭਰਵੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਲਹਿ-ਲਹਿਰਾਂਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ

ਆਪਣੇ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਕੋਠੀਆਂ-ਨੁਮਾਂ ਘਰ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਅੱਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਨੂੰ 'ਮੰਡ' ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਹਿਣਾ ਇਸ ਨਾਲ ਹੱਦ ਦਰਜੇ ਦੀ ਬੇ-ਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਏਗੀ। ਇਹ ਵੀ ਦਸਦਾ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸੋਕੜੇ-ਮਾਰੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ 'ਚ ਹੜ੍ਹ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਯੋਜਨਾ-ਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ 12 ਫੁੱਟ ਉੱਚਾ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਸੁੱਖ-ਆਸਣ ਅਸਥਾਨ ਵਿਉੰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਖੈਰ!

ਐਤਕੀਂ ਐਸਾ ਸਬੱਬ ਬਣਿਆ ਕਿ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਕਿਸੇ ਸਨੇਹੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿਆਈ ਨਿਵੇਕਲੀ ਦਿੱਖ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਇੱਕਠ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜੇ (ਜਨਵਰੀ-2010) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਧ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਤਿੰਨ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਕੇ ਨਵੇਂ 'ਤਿੰਨ ਸਰੂਪ' ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ। ਅੰਤ ਇਹ ਸੁਭ-ਕਾਰਜ ਸਾਡੇ ਸੱਜਣ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਅਸਾਂ ਵੀ ਸੈ-ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਧ ਸਰੂਪ' ਲਿਜਾਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਵਚਨ-ਬੱਧ ਹੋ ਗਏ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਬਰੋਬਰ ਕਈ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਵਪਾਰਕ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਅਦਾਰੇ ਚੌਖਾ ਵਣਜ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜੇ 'ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬੀੜ ਲੈਣ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਪੱਲੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਲਾਲਚ ਵਜੋਂ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਦੇ ਗੁਟਕਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਤਾਬਚੇ ਮੁਫਤ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫਰਮ ਦੀ ਜਾਣੇ-ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਕੁਤਾਹੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛਪਾਈ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ।

ਹਾਂ! ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਿੰਨੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ

ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਚਲ ਰਹੇ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੇਟਾ ਦੇ ਕੇ 'ਆਦਿ ਬੀੜ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਧਰੇ-ਕਿਧਰੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ 'ਆਦਿ ਬੀੜ' ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਸੀਲਾ ਸਰਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਸ, ਇੱਥੇ ਹੀ ਲੇਖ ਦੀ ਅਸਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਜੁ 'ਹਮਰਾਜ' ਕਵੀ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ ਕਿ:-

“ਬਾਤ ਕਰਤਾ ਹੂੰ, ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ ਕੋ ਹੋ ਸ਼ਿਕਾਯਤ,
ਚੁਪ ਰਹਿਤਾ ਹੂੰ, ਤੋਂ ਮੇਰੀ 'ਨਾਨਕ' ਸੇ ਕੋਤਾਹੀ ਹੋਤੀ ਹੋ”।

ਪਤਾ ਚਲਣ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੂਬਾਬਾ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਜਵੰਦੀ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਗਏ। ਸੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਠੋਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਦੂਰੀ, ਜਿਥੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਜਵੰਦਾ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ-ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਿਲ (ਜਿਸ ਉਪਰ ਭਾਈ ਜਵੰਦਾ ਲਿਖਿਆ/ ਉਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)-ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਸੁਖ ਨਾਲ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੱਖਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤੋਂ ਉਚੇਚਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ, 'ਬ੍ਰਿਧ ਬੀੜਾਂ' ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਗੁਰ-ਫਤਿਹ' ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਬਾਬਤ ਸੁਵਾਲ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ਕ ਜਹੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ 'ਮੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ 'ਚ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰ: ਲਿਖਾ ਜਾਵੋ...ਲਿਆਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ'। ਬੇਰੁਖੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜੁਆਬ ਸੀ ਕਿ 'ਆਲਮਗੀਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਣ, ਪਤਾ ਕਰ ਲਵੋ? ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਰਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚੋਂ, ਆਲਮਗੀਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਫੁਨ ਨੰ: ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ

ਸਕਿਆ।

ਦੂਸਰਾ ਸੰਪਰਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਧੀਨ ਚਲ ਰਹੇ ਦੁਆਬੇ 'ਚ ਸਥਿਤ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਸੰਗ'-ਸੰਗ ਢੇਸੀਆਂ (ਗੁਰਾਇਆ) ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਦਸਣਯੋਗ ਹੈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਇਹ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਢੇਸੀ-ਜੋਧ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਮੈਨੇਜਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਬੇਬਸੀ ਜਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਡੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ 'ਆਦਿ ਬੀੜਾਂ' ਦੀ ਪੁਰਤੀ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਦਫਾ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ, ਚਾਰ-ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਵਰਤ ਕੇ ਹੀ 'ਸਰੂਪ' ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਚਲੋ! ਅਸੀਂ ਗੁਰਪੁਰਬ (ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਪੁਰਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ) ਕੋਈ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੋਟੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਸਰੂਪ ਦੀ... ਰੂਪੈ ਭੇਟਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੀੜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣੀ ਹੋਏਗੀ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ-ਅਰਥ ਕਿ ਇਥੋਂ ਵੀ ਘੋਰ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਪਈ।

ਹੋਰ ਵੀ ਨੇੜਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨਾਲ 'ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ' ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਟੈਲੀਫੂਨ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀ, ਪਰ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗਿਉਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਫੂਨ ਚੁੱਕਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੀ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਠਾਹ ਸੋਟਾ ਮਾਰਨ ਵਾਂਗੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਮੈਨੇਜਰ ਹੈ ਨਹੀਂ... ਫਿਰ ਕਰਿਉ। ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ-ਰਹਿਤ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚਾਹਵਾਂ ਭਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਲ੍ਲੰਧਰ ਸੁੱਟੀਆਂ। ਅੰਤ, ਹਾਰ-ਹੰਭ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਿੰਨੋਂ ਬਿਧ ਸਰੂਪਾਂ ਸਮੇਤ 'ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ' ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਸ ਬੇ-ਰੌਣਕੇ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੋਇੰਦੇ ਖੱਤਰੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਸੰਮਤ 1603 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਉਣ ਆਏ ਸਨ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਉਸ ਪਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਇੱਕ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੀ

ਗੁਰਧਾਮ ਯਾਨੀਂ ਪਹਿਲਾ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਦਿਆਂ 'ਭੱਟਾਂ' ਨੇ ਇੰਝ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ:-

**“ਗੋਬਿੰਦਵਾਲੁ ਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰੀ ਸਮ ਜਲੁਨ ਤੀਰਿ ਬਿਪਾਸ
ਬਨਾਯਉ॥”**

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ-ਪੰਨਾ 1400)

ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਲਈ ਇਥੇ ਹੀ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ 'ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਵਾਇਆ। ਦੂਰ-ਦੂਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਦੀ ਅਨੂਠੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਇਥੋਂ ਹੀ 22 ਮੰਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਤੀਸਰੇ ਨਾਨਕ ਪਾਸੋਂ 'ਦੋਹਿਤਾ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਬੋਹਿਬਾ' ਜਿਹੀ ਅਨਮੋਲ ਅਸੀਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ 1620 ਬਿ: ਵਿੱਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੋਇਆ। 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰੁ' ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਇਸ ਪੱਵਿਤਰ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸੰਮਤ 1622 ਬਿ: ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਬਰਕਤਾਂ ਭਰਪੂਰ, ਖੂਬਸੂਰਤ, ਅਨੂਪਮ ਗੁਰਧਾਮ ਹੈ। ਵਿਲੱਖਣ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਨ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਬਾਬੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਧ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸੰਗਤੀ-ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਤਵਾਰ ਸੁਹਾਵਣਾ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ ਦਿਨ ਜਾਣਕੇ 'ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਬ੍ਰਿਧ ਸਰੂਪਾਂ' ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਦਾਇਗੀ ਇੱਕੜ੍ਹਾ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਇੱਕ ਪਚਾਸੀਆਂ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਢੁੱਕਿਆ ਮੱਧਰੇ ਕੱਦ ਵਾਲਾ ਇਕਹਿਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੈ ਜੋ 'ਗੁਰੂ-ਦਰਬਾਰ' ਦੇ ਕਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਕਨਸੋਆਂ ਲੈਂਦਾ ਜੀ-

ਭਿਆਣਾ ਚੱਕਰ ਉੱਤੇ ਚੱਕਰ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਗੰਮਗੀਨ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਬਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਨਮ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪੱਲੂ ਨਾਲ ਪੂੰਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, '...ਜੀ! ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਕੋਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਦਾਸ ਨੇ ਰਖੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਲਗਨ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹਿਰਾਮ (ਬੰਗਾ) ਕਸਬੇ ਦੇ ਨੇੜੇ 'ਪੰਜ ਟਾਹਲੀਆਂ' ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਉੱਤੇ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਿਛਲਾ ਪਿੰਡ ਭਰੋ ਮਜਾਰਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਾਇਦ ਲੰਬੜਦਾਰ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦਸਿਆ ਸੀ।

ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਵਡੇ-ਵਡੇਰੇ ਦਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ 'ਪੰਜ ਟਾਹਲੀਆਂ' ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਉਦਾਲੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜੰਗਲ ਹੋਇਆ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਏਸ (ਪੰਜ ਟਾਹਲੀਆਂ) ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪੜਾਉ ਕੀਤਾ। ਕੋਈ 700 ਵਿਚਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜਗੀਰ ਸੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨਾਂ, ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਏ ਗੁਰੂ-ਵੰਸ਼ੀ ਸੌਢੀ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ ਖਾ ਗਏ। ਚਲੋ ਜੀ! ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਿੰਨੀ ਹੋ ਸਕੀ ਰੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਰਾ ਹੌਕਾ ਲਿਆ, ਸ਼ਰਧਾ-ਨਮਿਤ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜੀ! 'ਗੁਰੂ ਜੀ' ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਬਿਧ ਸਰੂਪ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਨਾ.. ਵਾਹਿਗੁਰੂ.. ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਉਹ ਵੀ ਪਹਿਲੀ 'ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੇਹ' ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀਹ ਕੋਹ ਤੋਂ (ਪੰਜ ਟਾਹਲੀਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਅਰਜ਼-ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ) ਲਿਆਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ "ਗੁਰੂ" ਰੂਪੀ ਬੀੜ ਦੀ ਚਾਲੀ-ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਦਾਸ ਨੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ 'ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ' ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੌਸਲੇ ਜਹੋ 'ਚ ਆਣ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ 'ਵੇਖੋ ਜੀ! ਇਕ ਵਾਰ ਪੰਜ ਟਾਹਲੀਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਓਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਕਾਬਜ਼ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦੀ ਅਤੇ ਧੱਕੜਸ਼ਾਹ ਵਤੀਰੇ ਕਾਰਨ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਇਕ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਹੀ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ ਪਿਆ-

ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਰਦਾਸ਼ਾਂ ਸੋਧ ਕੇ ਇਸੇ ਹੀ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਸੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੱਤ ਰੱਖ ਲਈ ਸੀ। ਮਸਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੀ (ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਏਗਾ)। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਵਲੋਂ 'ਬੋਲ-ਤੋਲ ਦਾ ਬੰਦਾ ਜਾਣ ਕੇ' ਮੈਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ 'ਮੁਖਤਿਆਰ-ਨਾਮਾ' ਅੱਜ ਵੀ ਜਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਘਰ ਸਾਂਭਿਆ ਪਿਆ ਹੀ ਗਮਗੀਨ ਵੇਖਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਸਿਹਤ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਨਾਲ ਚੱਲ ਸਕਣ ਲਈ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਅਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ, ਪਰ ਵਜੂਦ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਖੈਰ !

ਪੰਥ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਬ੍ਰਿਧ ਸਰੂਪਾਂ ਸਮੇਤ ਅਸੀਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਧ ਅਤੇ ਜਖਮੀਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਅਤੇ ਸੁੱਚਜਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੇ ਨਿਰ-ਵਿਘਨਤ ਸਹਿਤ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਪਾਸੋਂ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਨਵੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਬਾਬਤ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਜੁਆਬ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ 'ਆਦਿ ਬੀੜ' ਮਿਲੇਗੀ, ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਭੇਟਾ ਦੇ ਕੇ ਪਰਚੀ ਕਟਵਾ ਲਿਆਓ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇੱਕਠੇ ਤਿੰਨ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਪਰ ਹਾਂ! ਅਸਾਨੂੰ ਇਤਨਾ ਕੁ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ ਅਕਾਰੀ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਕੁ ਦਰਜਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ 'ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ' ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ਮਹਿਮਾ ਕਿ 'ਕਰਹੁ ਬਸਾਵਨਿ ਸੁੰਦਰ ਪੁਰੀ। ਜਨ ਗੁਰ ਕੀਰਤਿ ਕੀ ਹੁਏ ਪੁਰੀ'। 181 ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ 'ਆਦਿ ਬੀੜ' ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਲਈ ਦਫਤਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅਗਿਓਂ ਓਹੋ ਹੀ 'ਘੜਿਆ-ਘੜਾਇਆ' ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਇਥੋਂ ਸਿਰਫ ਇਕ 'ਸਰੂਪ' ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ, ਬਾਕੀ ਜੇ ਜਿਆਦਾ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪਾਸੋਂ ਜਾ ਕੇ ਲੈ ਲਵੇ। ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਬੇਨਤੀ ਰੂਪੀ ਤਰਲਾ-ਭਰੀ ਮਿੰਨਤ

ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬੀੜ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭੇਟਾ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਏ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਠਾਣੇਦਾਰੀ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦਿਆਂ, ਸਬੰਧਤ ਕਰਮਚਾਰੀ ਬਨਾਮ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੋ ਬੀੜਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤਹਿ-ਸੁਦਾ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ' ਸਬੰਧੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਰਜਿਸਟਰ ਉਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਇਕ-ਤੀਸਰੀ ਬੀੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹਰਖਵ-ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਅੰਤ ਉਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਬੜੇ ਗੈਰ-ਜੁੰਮੇਵਾਰਾਨਾਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਤੀਸਰੇ ਸਰੂਪ ਲਈ ਨਿਮਰ-ਭਾਵਨਾ 'ਚ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਨਿਕਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੂਸਰੇ ਦਫਤਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮਗਰ ਹੀ ਆਪ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ-ਭਉ-ਵਿਰਵੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕਹਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਠੀਕ ਜਾਪੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ:-

“ਸੇਵਾ ਕਰਾਏ ਦਿਤਾ ਜੋ ਦਾਨ, ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਸੇਵਾ ਫਲ ਜਾਣ”।

ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛੜ ਚੁੱਕੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਰਸੀ ਉਤੇ ਬੈਠੇ 'ਸਿੰਘ' ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਗੁਜਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਕਾਇਤ-ਭਰੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਆਣ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ 'ਇਹ ਤਿੰਨ ਬੀੜਾਂ ਮੰਗਦੇ ਨੇ... ਦਸੋ ਕਿੱਥੇ ਦਈਏ, ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਬੀੜ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਜ਼ਾਜਤ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਦੋ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀਆਂ... ਇਹ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸਬਰ ਕਰਦੇ... ਇਹ ਭਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ.. ਉਥੋਂ ਲੈ ਲੈਣ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ...' ਬੱਤਖ ਦੀ ਬੱਤ-ਬੱਤ ਵਾਂਗ ਕਈ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਿਆ।

ਕਾਫੀ ਲੰਮੀ ਦਲੀਲਬਾਜ਼ੀ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ-ਯਾਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਬੀੜਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਆਸੀਂ 'ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ' ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਵਾਪਸ ਵੀ ਆ ਗਏ ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਲਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੁਆਲ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੀ “ਰਾਸ਼ਨ-ਬੰਦੀ” ਦੇ ਨਾਦਰਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ? ਦੂਸਰਾ, ਨਿਰਧਾਰਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਲੋੜ-ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ?

ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਸਿੱਖ ਦੇ ਨੁਕਤੇ-ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਧੀਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਹਿਰਦ, ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ, ਜੁੰਮੇਵਾਰ, ਨਿਰਮਲ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲੇ ਨੀਤੀਵਾਨ, ਮਿਠ-ਬੋਲੜੇ ਅਤੇ ਸੁਘੜ-ਸਿਆਹੇ ਕਰਮਚਾਰੀ-ਬਨਾਮ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬੁੜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੱਛੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਾਈ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਗਲੀ ਗਲੀ ਵੰਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਆਪਣਾ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ 'ਬਾਈਬਲ' ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਵੀ ਭੇਜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਰੀਤੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਖੇਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਰਲੇ, ਮਿੰਨਤਾ, ਲਿੱਲਕੜੀਆਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਖੈਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਹ 'ਗੁਰਾਂ' ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵਸਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਸਿੱਖ, ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ? ਜੀਓ! ਸੋਚਣਾ ਵਿਚਾਰਨਾ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਓਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੱਖ, ਓਵੇਂ ਹੀ ਉਥੇ ਉਸੇ ਥਾਂ ਬੈਠਾ ਸੀ-ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਛੱਡ ਗਏ ਸਾਂ।

ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਨਾਮ

ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਆਹਣਿ ਆਇਆ
ਡਲੇ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤ ਭਾਰੀ
ਕਾਗਜ਼ (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
ਤਿੜਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
ਜਗੀਦਾ (ਚੌਣਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ)

ਲੇਖਕ

ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ
ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ
ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ
ਵਰਿੰਦਰ ਅੜਾਦ
ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ

ਉਕਤ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲਿਆਂ
ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੋ. 99150 48001

Read More books like this
at
www.PunjabiLibrary.com